

Imágó Budapest

ISSN 2062–5383

9. évfolyam, 4. szám, 2020
THALASSA / IMÁGÓ BUDAPEST 30

Főszerkesztő:

Borgos Anna

A szerkesztőség tagjai:

Erős Ferenc, Gyimesi Júlia, Kovai Melinda, Kovács Anna, Kőváry Zoltán, Lénárd Kata, Papp-Zipernovszky Orsolya

Szerkesztőbizottság:

Ajkay Klára, Békés Vera, Bókay Antal, Csabai Márta, Erdélyi Ildikó, Hárs György Péter, Székács Judit, Vajda Júlia

E számunk megjelenését az



Nemzeti Kulturális Alap
támogatta.

Az Imágó Budapest szerkesztőség e-mail címe:

imago@imagoegyesulet.hu

A kiadó Imágó Egyesület URL címe: <http://www.imagoegyesulet.hu>

A folyóirat URL címe: <http://imagobudapest.hu>

Facebook: <https://www.facebook.com/ImagoBudapest>

© Imágó Egyesület, 2020



IMÁGÓ BUDAPEST

Az Imágó Egyesület lapja
Alapítva: 2010-ben

Pszichoanalízis — társadalom — kultúra

2020/4.

THALASSA / IMÁGÓ BUDAPEST 30

TARTALOM

BEVEZETÉS (*Borgos Anna*) 4

ESSZÉK

Székács-Weisz Judit: Thalassa 7

Bókay Antal: Egy folyóirat fejlődésfokai: történet a Thalassától az Imágóig..... 10

Békés Vera: *Thalassa – Imágó 2020. Visszatekintés a 30 évre* 14

Erdélyi Ildikó: Erős Ferencre emlékezve 21

INTERJÚK

Mészáros Judit..... 26

Csabai Márta 32

Schmelowszky Ágoston..... 35

Pető Katalin 37

Kathleen Kelley-Lainé..... 40

Robert Kramer 43

Békés Vera..... 46

Pléh Csaba..... 50

Bokor László 54

Ajkay Klára 56

Máriási Dóra	58
Várkonyi Benedek	61

MŰHELY

Friedrich Melinda: „Tanár vagyok a közhangulat kegyelméből”. Ferenczi Sándor a korabeli hírlapokban	63
--	----

ARCHÍVUM

Három interjú Ferenczi Sándorral

Freud munkatársa a fiatalkori öngyilkosságokról. <i>The World</i> , 1927	82
„Külön iskolákban kell tanítani a pszichoanalízist a laikusok számára”. <i>Prágai Magyar Hírlap</i> , 1927	85
„Ha majd eltüntetjük az emberi jellem hibáit...” <i>Pesti Hírlap</i> , 1928	89
A <i>Thalassa</i> első számainak tervei	93

NEKROLÓG

Harmat Pál, 1947–2020 (<i>Martényi Erzsébet</i>)	94
--	----

ENGLISH SUMMARIES	96
--------------------------------	----

E SZÁMUNK SZERZŐI	98
--------------------------------	----



Bevezetés

A *Thalassa* indulásakor, 1990-ben középiskolás voltam, és bár a pszichológia már érdekelt, a lap létezéséről valószínűleg még nem tudtam. Az első találkozás az egyetemen, talán épp Erős Feri óráján történhetett. Néhány évvel később ez lett első publikációm befogadó helye is, ami fontos pillanat az ember életében. Azt nem sejtettem, hogy három évvel ezután már a szerkesztőség tagja, egy inspiráló, kreatív műhely része is lehetek. Csupa olyan dolgot találtam meg a folyóiratban, ami nagyon érdekelt, és nagyon közel állt hozzám (és az egyetemen sajnos keveset kaptam belőle): a történeti vizsgálódás és forrásfeltárás, az interdiszciplinaritás, a társadalmi-kulturális beágyazottság és kitekintés, a határterületek iránti nyitottság. És feltehetőleg még sokan voltak ezzel így; a kedvező társadalmi közeg lehetővé tette a lelkes lapalapítók és a fogékony, új ismeretekre vagy éppen régi, csak bűvópatakokban létező történetekre éhes olvasók találkozását – ahogy nyolcvan évvel korábban azt is, hogy a pszichoanalízis követőkre találjon a dualizmuskori Magyarországon.

A *Thalassa*, amint ezt ebben a jubileumi számban is sokan leírják, több jelentős és a lap indulása idején még kevéssé feldolgozott társadalmi problémát először tárgyalt pszichoanalitikus megközelítésben Magyarországon, hiánypótló szövegeket és fordításokat elérhetővé téve. Ezek részben a műltfeldolgozáshoz kapcsolódó témakörök voltak, mint a [holokauszt](#) vagy a [kelet-európai pszichoanalízistörténet](#)¹, részben addig nálunk alig létező irányzatok és kérdések, mint a [feminizmus](#) és a [szexuális orientációk](#), a [posztmodern](#), a [daseinanalízis](#), a [pszichobiográfia](#) vagy a pszichoanalitikus [filmelmélet](#). A harminc évet természetesen végigkísérték a pszichoanalitikus életműveket bemutató számok is: Ferencziről (visszatérően), Róheimről, [Lacanról](#), [Szondiról](#), Julia [Kristeváról](#), George [Devereux-ről](#), [Bálint Mihályról](#), vagy később, már *Imágó Budapest*ként, [Ábrahám Miklósról és Török Máriáról](#).

A nyomtatott *Thalassa* majdnem összes száma elérhető az interneten is; ez a tartalmas [honlap](#) – amely a számokon kívül egyéb értékes anyagokat, bibliográfiákat és a folyóirat kiadásában megjelent kötetekről szóló ismertetések is tartalmaz – a *Thalassa* fáradhatatlan szerkesztőségi titkára, majd az *Imágó Budapest* szerkesztőségi tagja, Kovács Anna munkája.

¹ Lásd még: [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(11\)2000_2-3.html#200023](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(11)2000_2-3.html#200023)

A harminc év rengeteg változást hozott a társadalomban, és (részben ezzel összefüggésben) a lapban is. Ennek legláthatóbb jele, hogy 2011-től *Imágó Budapest* néven, és a Ferenczi Sándor Egyesület helyett az Imágó Egyesület kiadásában jelenik meg. A 2000-es években átalakult, bővült a szerkesztőség is, elsősorban a Pécsi Tudományegyetem Elméleti Pszichoanalízis Doktori Programján végzett kutatókkal (Bálint Katalin, Borgos Anna, Gyimesi Júlia, Kovai Melinda, Kőváry Zoltán, Lénárd Kata, Papp Orsolya). De nem is annyira a lap formája vagy a tartalma, inkább a szerepe és a közege változott meg. A kezdeti hiánypótló, „forradalmi” tematikákhoz és cikkekhez képest a későbbi évek számai talán már kisebbet „szólnak”, és más rétegeket szólítanak meg, hiszen azóta nemcsak pszichológiai, sőt pszichoanalitikus lapból lett több (miközben a folyóiratkultúra egésze erősen leszűkült), de megsokszorozódott az egyéb információk és fórumok arzenálja is. Vikár György a tízéves évfordulón még ezt írta:

„Miután a magyar pszichoanalízisnek saját folyóirata nem volt, a *Thalassának* be kellett tölteni a pszichoanalitikus szaklap szerepét is, miközben az interdiszciplinaritást is szolgálta. [...] A sok információ, amit a *Thalassa* korunk szellemi áramlatairól közvetít, segít bennünket abban, hogy ne zárkózzunk be rendelők elefántcsonttoronyába, hanem felismerjük azt a kulturális kontextust, amelyben dolgozunk és élünk.”²

Ez utóbbi szemléletet az *Imágó Budapest* is magáénak vallja, és a pszichoanalízistörténeti témákon túl igyekszik analitikus nézőpontból olyan aktuális tudományos vagy szociális kérdéseket is körüljárni, mint az [idegtudomány](#), a [társadalomkritika](#)³, az [online tér](#), a [migráció](#) vagy az [ökológia](#). Miközben fájdalmasan érintett minket a nyomtatott lap megszűnése, az internetes megjelenés szélesedést is hozott; az egyéb felületek, elsősorban a Facebook pedig nagyobb közösségi elérést, a nyomtatott példányhoz képest több olvasót tudtak bevonni. Ehhez hozzájárult a lap- és könyvbemutató [Imágó-estek](#) népszerűsége is. Ez azt mutatja, hogy ma is szükség van színvonalas és felkészült, de a szűk szakmai rétegnél tágabb közönséget célzó publikációkra és eseményekre.

Mindezekhez képest váratlanabb és hűsbavágóbb változás, hogy idén elvesztettük Erős Ferit, a lap szellemi atyját és motorját. Az ő reflektáló, visszatekintő, elemző-értékelő írása hiányzik leginkább ebből a születésnapjából.

Ugyanakkor a lap alapszellemsége ma sem más, mint amit Hidas György az első számban megfogalmazott:

„A *Thalassával*, e folyóirattal emlékezünk Ferenczi szellemségére, és visszatérünk a kezdetek sokszínűségéhez, az egészlegességhez, amelyben az emberi életnek, a kultúrának, a társadalmi létnek jelentős egymásra hatása gazdagítja és elmélyíti a pszichoanalitikus gondolatokat. Törekszünk arra, hogy helyt adjunk olyan tanulmányoknak – a filozófia, a történelem, a nyelvészet, a pedagógia, a szociológia és a tudományok más ágainak köréből –, amelyek

² Vikár György levele a *Thalassához*. 1999, 10(2-3): 153.

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(10\)1999_2-3/153-156_Levelek_a_Thalassahoz.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(10)1999_2-3/153-156_Levelek_a_Thalassahoz.pdf)

³ Lásd még: <https://imagobudapest.hu/tarsadalomkritika-i/> és <https://imagobudapest.hu/tarsadalomkritika-ii/>

merítettek a lélekelemzés tapasztalataiból, vagy amelyek megtermékenyítőén hatottak a pszichoanalízisre.”⁴

Számunkban először néhány átfogóbb visszatekintés olvasható a *Thalassa* és az *Imágó Budapest* történetéről: egy személyesebb hangú emlékezés Székács Judittól a lap fogantatásának körülményeiről és a történetírás nehézségéről, és egy-egy áttekintő írás Bókay Antaltól és Békés Verától a harminc év néhány kiemelt pontjáról és tendenciájáról. Erdélyi Ildikó szubjektív, asszociatív írása elsősorban Erős Feri alakját idézi fel.

Megkérdeztünk néhány (nagyrészt, de nem kizárólag szakmabeli) *Thalassa/Imágó*-olvasót a laphoz fűződő viszonyáról és gondolatairól. Az írásban vagy szóban készült interjúkban Mészáros Judit, Csabai Márta, Schmelowszky Ágoston, Pető Katalin, Kathleen Kelley-Lainé, Robert Kramer, Békés Vera, Pléh Csaba, Bokor László, Ajkay Klára, Mária Dóra és Várkonyi Benedek válaszol kérdéseinkre. Az interjúk készítésében közreműködtek Borgos Anna, Kovai Melinda, Kőváry Zoltán, Lénárd Kata és Papp Orsolya.

Közlünk egy különleges „archív” dokumentumot is: Erős Feri 1989-es gépiratos feljegyzését az első számok tartalmának terveiről és egy 1990 tavaszi szerkesztőségi találkozó rajzos lenyomatát, Székács Judit karikatúrájával.

A jubileumi számból Ferenczi Sándor sem hiányozhat: Friedrich Melinda alapos és csupa újdonságot felvonultató tanulmánya Ferenczi sajtószerepléseiről ad áttekintést, amelyek kiegészítik, és személyes vonásokkal is gazdagítják a róla alkotott képet. Ehhez kapcsolódóan három eddig nem ismert Ferenczi-interjút is közlünk New York-i, prágai és budapesti napilapokból.

A születésnapjában sajnos egy nekrológ is helyet kapott: novemberben, 73 éves korában elhunyt Harmat Pál, 1979 óta Bécsben élő pszichiáter, a magyarországi pszichoanalízistörténet máig alapvető monográfiájának szerzője. Martényi Erzsébet emlékezik meg róla.

Még sok születésnapot és sok jó cikket kívánok magunknak és olvasóinknak!

Borgos Anna

⁴ Hidas György: Beköszöntő. *Thalassa*, 1990, 1(1): 3.

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(01\)1990_1/p03-Bekoszonto.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(01)1990_1/p03-Bekoszonto.pdf)



Székács-Weisz Judit

Thalassa

Erős Ferit nem lehetett lebeszélni arról, hogy ha lesz folyóirat, akkor *Thalassa* legyen a neve.

Próbáltuk meggyőzni, hogy senki sem fogja tudni majd kimondani, de mindez nem ingatta meg: azt mondta, hogy azt úgyis tudják sokan, hogy Ferenczi egyik legoriginálisabb írása ilyen címen jelent meg... és majd lassan hozzá fognak szokni.

És így is lett.

A '80-as évek vége felé jártunk, a berlini fal széthordott tégláiban és az emberek emlékezetében élt tovább, konkrét valójában és szimbolikus minőségében egyaránt. A történelem eleven részeként már-már emlékké lett. A ledöntött fal egy táguló gazdasági-szociokulturális világ határait tette átjárhatóvá, és minőségileg megváltozott formában nyitotta meg számunkra a járható utakat.

A hosszú, kényszerített csönd után ismét hangot találó magyar pszichoanalitikus csoport az egyesületi újraalakulás lehetőségeit és feltételeit kereste és vállalta a hazai és nemzetközi porondon egyaránt. A történelem újraírása, a kivágott arcképek tragikus tárlata, a feldolgozatlan traumák és titkok birodalmába soha többé nem akartunk visszatérni. Abban hittünk, hogy a világot együtt építhetjük tovább, közösen, mindent beleadva szenvedéllyel és örömmel. A Budapesti Iskola gondolatait, elméleti és klinikai elképzeléseit, módszertanát és technikáját „apostoli hévvel” hirdettük Magyarországon és külföldön egyaránt. Azt gondoltuk, hogy egy nyelvet beszélünk, és közösek a céljaink.

A Ferenczi Egyesület és a *Thalassa* folyóirat is ebben a légkörben fogant.

Ha a lap történetét hitelesen akarjuk megírni, abból kell kiindulnunk, hogy a *Thalassa* négy alapforrásból táplálkozott: a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület, a Ferenczi Sándor Egyesület, a pécsi Elméleti Pszichoanalízis Doktori Iskola és a londoni Imago East West (majd az ennek hazai tagozataként létrejött Imágó Egyesület) álltak mellette.

Az interdiszciplináris szemléletmód végig meghatározta a lap természetét. Autonóm szellemi műhelyként, működött, nem a Budapesten vagy külföldön megrendezett konferenciák anyagának krónikása volt csupán. Természetesen az e

fórumokon elhangzott nívós és újszerű előadások mindig közlésre számíhattak a lapban.

Persze központi figuraként Erős Feri alakja jelenik meg minden aspektusban és funkcióban. Feri szelíd autoritása, a társadalom, lélektan, szociológia és kultúra legkülönfélébb arculataira és vetületeire kiterjedő elképesztő mély tudása, európaisága, fergeteges humora és játékosága speciális helyet biztosítottak számára a kollégák, tanítványok és barátok között egyaránt. Kedves, toleráns személyisége, a hite és igazsága melletti kiállni tudása az évtizedek alatt legendás figurává emelték alakját.

Nem titok, hogy egyetemista korunktól nagyon szoros barátság fűzött össze bennünket, és ez azt is lehetővé tette, hogy Budapest és London élhető távolságba kerüljenek egymástól, s ily módon szakmai programokat (konferenciák, előadások, publikációk) is lehessen együtt csinálni. Mindez nekem is megkönnyítette azt, hogy a hazai folyamatok része legyek – így a *Thalassa* történetének folyamatosságából se maradjak ki.

Ha meg akarjuk érteni a későbbi események dinamikáját, és tisztább képet próbálunk kapni a hazai pszichoanalitikus mozgalom legújabbkori történetének mozgásairól, elengedhetetlen, hogy lássuk: bár voltak „főszereplők”, a hangsúly *a közös munkán és az együttes élményen* volt; becsültük és tiszteltük egymást, bíztunk a másik képességeiben (is), és tudtunk örülni az elért sikereknek.

A *kollektív és egyéni tapasztalat* a tanulás olyan formáját kínálja, ami hatékony eszköz lehet a hasítás és fragmentáció kialakulása ellen. Kedvező körülmények között mindez az elaborációt szolgálja annak érdekében, hogy helyreállhasson a „létezés folyamatossága”. Ha a változás *túl gyorsan* zajlik, nincs idő az átdolgozásra, és így a kreatív és demokratikus folyamatok *újra sérülnek*. A társadalmi átalakulás és változás az intézmények és szervezetek életében is leképeződik. A Ferenczi Egyesület sem kivétel ez alól.

Feri már nincs velünk, de mégis érdemben tud hozzászólni ezekhez a kérdésekhez – csak fel kell idézzük gondolatait egy korábbi közös írásunkból („Gondolatok a Ferenczi–Jones levelezés kapcsán”).¹

„A pszichoanalízis története aligha mentes indulatoktól, torzításoktól, elfogultságoktól és identitáskonfúzióktól. *Vágyak és szorongások hatják át – megvalósult álmokkal és el-nem-gyászolt veszteségekkel* teli.

A történetírás a kiemelkedő személyek, irányzatok, iskolák, az adott országok mozgalmai köré szerveződik; a történetek többnyire a nagy törésvonalak, szakítások, belső és külső traumák mentén íródnak, igen gyakran reflektálatlanul és feldolgozatlanul tovább örökítve a traumatizációt. A következő generációk számára az eredeti összefüggések a legtöbb esetben már nem érthetők, a történelmi személyek összemosódnak, az események kronológiája és okozatisága felbomlik.

¹ Székács Judit, Erős Ferenc: A Ferenczi–Jones levelezés és a magyar pszichoanalízis. *Ferenczi Sándor hazatér*. Nemzetközi konferencia. Szervezők: Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, Ferenczi Sándor Egyesület, Magyar Pszichiátriai Társaság, Magyar Pszichoanalitikus Egyesület, Miskolci Egyetem Tanárképző Intézet, Pécsi Tudományegyetem Pszichológiai Doktori Iskola, Associazione Culturale Sándor Ferenczi. Miskolc, 2008. (Kiemelések az eredetiben.)

A krónikák indulati töltése azonban nemegyszer dacol az idővel; szinte változatlan intenzitással marad érzékelhető. A szakmai identitás egyéni és csoportos képe ezek prizmáján keresztül rajzolódik.

Természetesen jól tudjuk, hogy tisztán objektív történetírás nem lehetséges. A tények puszta leírása már önmagában is tartalmazza a konstrukció elemeit; a történész számára, beleértve a pszichoanalízis történetével foglalkozó klinikusokat is, a legizgalmasabb feladata az, hogy miképpen, a külső-belső valóság milyen *mozgásai* mentén, milyen érdekek, attitűdök, motivációk és affektusok szövetében történnek ezek a konstrukciók – miképpen lépnek be a tények egy történelmi időbe, amely elválaszthatatlanul összekapcsolja őket *interpretációikkal*.

A történetírás ennek a történelmi időnek, a múltnak a narratív rekonstrukciója, olykor igen nagy utat megtéve az emlékezés ama ösvényein, amelyeket a személyes és a kollektív emlékezet, a tárgyi és írásbeli emlékek feltárása nyit meg számunkra.”

A magyar pszichoanalízis háború utáni történetét *belülről* nézve egyértelműnek tűnik, hogy a szétszabdalt, megtizedelt és hosszú időre többé-kevésbé törvényen kívül helyezett magyar pszichoanalitikus közösséget ért veszteségeket elgyászolni és – nem csupán intellektuális, de affektív szinten is – feldolgozni mind a mai napig nem volt lehetséges. A sokszorosan sérült identitásképet a – realitásban és szimbolikusan is – átjárhatóbb határok ellenére sem sikerült teljes mértékben visszaépíteni.

Mindannyiunkra vár a feladat, hogy a szélesebb összefüggések fényében (és árnyékában) a *Thalassa* történetét is e törésvonalak és hasítások mentén tényszerűen megvizsgáljuk, és kezdjük „összerakni”.

A visszaemlékezések és reflexiók tanúsága szerint talán már el is jött az idő...



Bókay Antal

Egy folyóirat fejlődésfokai: történet a *Thalassától* az *Imágóig*

A *Thalassa*, majd az *Imágo Budapest* világába irodalmár egyetemi oktatóként kerültem be. Erre vezető történetem még a hetvenes évek végén kezdődött, amikor Jádi Ferencsel és Stark Andrással József Attila költészete, sorsa, öngyilkossága kapcsán írtunk tanulmányokat, könyveket, és egy ifjú generáció lelkes szereplőiként komoly vitákban keveredtünk. Így találkoztam Erős Ferencsel (aki akkoriban jelentette meg könyvét a freudomarxizmusról). Intenzív együttműködésünk, barátságunk háttérével aztán egyre többet tudtam meg a pszichoanalízisről, elvarázsolt engem ez a fantasztikus életgyakorlat. A nyolcvanas évek elején az alakuló pécsi egyetemi program egyik vezetőjeként hívtam meg Ferit tanítani Pécsre, furesamód előbb az Irodalomtudományi és Művészettudományi Tanszékre, később lett aztán tagja az egyetemi Pszichológiai Intézetnek. Még az irodalmon belül (Bécsy Tamás támogatásával) kezdtük el egyetemi szinten oktatni a pszichoanalízis gondolkodásmódját, kultúrához, társadalomhoz kapcsolódó arcát, rendeztünk nemzetközi konferenciákat. Emlékszem, milyen jelentős volt 1983-ban és 1986-ban is a *Psychological Study of Arts* két nemzetközi konferenciája, a kapcsolat az amerikai és nyugat-európai pszichoanalízissel. A *PsyArt* Pécsen indult, ma is évente megrendezésre kerül, velük való kapcsolatunk fontos eleme volt a *Thalassa* indulásának. Egy másik szakmai-szellemi szál a liberalizálódó magyar szocializmusban az volt, hogy Erős Ferivel megkerestük és szövetkeztünk a magyar pszichológia talán legfantasztikusabb személyével, Mérei Ferencsel, akinek vezetésével rövidesen sikerült is egy MTA Irodalompszichológiai Bizottságot megalakítani (titkára Erdélyi Ildikó volt). Ez a bizottság kisebb műhelykonferenciákat, szakmai vitákat szervezett, emlékszem Hidas György, Nemes Livia, Paneth Gábor előadásaira. Ennek az MTA bizottságnak nagy jelentősége volt abban, hogy behozta, és az akkori kontextusban legalizálta is a pszichoanalízis Magyarországon még egyénileg működő, de szellemileg igen jelentős, terápiás munkát is végző generációjának a jelenlétét.

A *Thalassa* és az *Imágo Budapest* felé vezető szellemi és szervezeti háttér formálódásának következő jelentős lépése volt a Ferenczi Sándor Egyesület megalakulása 1988 szeptemberében. Elnöke Hidas György volt, titkára Mészáros Judit, választmányi tagjai Dobossy Mariann, Erős Ferenc, Harmatta János, Székács Judit és Bókay Antal. A Ferenczi Sándor Egyesület lett végül az a fórum, háttér, amely szervezetével, tagjai szellemével intézményesítette a korábbi, némiképp szétszórót

kezdeményezéseket. Az Egyesület vállaltan a rendszerváltás kontextusában alakult meg, egyszerre látta magát a két háború közötti magyar és nemzetközi pszichoanalitikus hagyomány és a korszerű, kortárs, pszichoanalitikusan orientált humán kutatás folytatójának. A Ferenczi Egyesület munkájában kezdettől fogva együtt voltak gyakorló pszichoanalitikusok és a humán- és társadalomtudomány képviselői.

A rendszerváltás környékének szellemi eufóriájában egy ilyen szervezeti keret megformálódása törvényszerűen járt együtt publikációs fórum kialakításával, így született meg a *Thalassa* folyóirat. A lap főszerkesztője, abszolút természetes módon, Erős Ferenc lett, ő volt az, aki akkor és az elkövetkező harminc évben hozta, adta azt a szellemi energiát, szervezési képességet, ami megteremtette a gondolkodás e jelentős terepét. A szerkesztőség tagjai az indulás pillanatában Ambrus János, Bókay Antal és Hidas György voltak, a következő évtől csatlakozott Mészáros Judit és Vajda Júlia. 1993 és 1998 között Göncz Kinga is a szerkesztők között volt. 1998-ban lett a szerkesztőség tagja Hárs György Péter és Bakó Tihamér, 1999-ben Robert Kramer, 2002-ben Borgos Anna és Valachi Anna, 2003-ban Lénárd Kata, 2009-ben Bálint Katalin, Gyimesi Júlia, Kovai Melinda és Kőváry Zoltán.

Jellemző, és megadta a folyóirat egyik meghatározó irányát az első szám, amely a Ferenczi Egyesület által szervezett „Pszichoanalízis és társadalom” című konferencia anyagát közölte, és Ferenczi közösséget, társadalmat a pszichoanalízisbe kapcsoló időszakának eszméit jelezte. Hidas György előadásának első mondata összefoglalja ezt az irányt: „A pszichoanalízis elmélete és eszmerendszere nem szorítkozik a dívány és a mögötte álló karosszék által jelzett diádikus kapcsolatra, hanem a lélektani történéseket annak a szocializációs folyamatnak mentén kezeli, amelyben a mindenkori társadalom determinánsai tetten érhetők.” Másfelől: „Szociális problémák csak az emberek valós lélektanának felderítésével együtt válnak megoldhatóvá; spekulációk a gazdasági feltételekről egyedül nem vezetnek célhoz.”¹ Az első szám többi írásából is egy olyan társadalomtudományi kapcsolatú és társadalom-alakító szerepű pszichoanalízis elgondolása hallatszik, amely egyszerre szól a századelő, Freud és Ferenczi ideje és a kortárs környezet, a rendszerváltás kérdéseiről.

A *Thalassa* második, 1991/1-es számát teljes egészében Ferenczi életművének szentelte. Újra Hidas György bevezetőjét idézem:

„A *Thalassa* e számát Ferenczi Sándornak, a pszichoanalízis magyarországi megalapítójának, Freud »osztályos társának« és barátjának szenteljük. Századunk első harmadában Freud mellett Ferenczi hozzájárulása a legjelentősebb a pszichoanalízis építményéhez. A pszichoanalízisből eredő szempontokat és belátásokat már munkássága korai szakaszában alkalmazta a pedagógiára, a társadalomtudományokra, majd később legmerészebben magára a szerves életre is. Igazi képviselője volt az interdiszciplináris gondolkodásnak. Így például fantasztikusnak tűnő ötlete – a nemi működés fejlődésének katasztrófáiról szóló hipotézise – a modern matematikai katasztrófaelmélettel analóg gondolkodási módra utal.”²

¹ Hidas György: Ferenczi Sándor – pszichoanalízis – társadalom. *Thalassa*, 1990, 1(1): 5, 7.

² Hidas György: Bevezető. *Thalassa*, 1991, 2(1): 3.

A tanulmányok azonban már nyitnak Ferenczi pszichoanalitikus pozíciójának értelmezései felé. Székács István a kor pszichoanalitikus metapszichológiájának kontextusában értelmezi Ferenczit, André Haynal a Freud–Ferenczi viszonyról ír, én pedig azt a kulcsjelentőségű vitát értelmezem, amely Otto Rank, Ferenczi és a „Titkos Bizottság” többi tagja között zajlott 1924-ben. Lehetetlen persze összefoglalni a korai *Thalassa* minden irányát, mert az 1991/2-es szám³ már egy átfogóbb filozófiai témával, pszichoanalízis és hermeneutika kapcsolatával foglalkozik, és magyar analitikus és nem-analitikus szerzők mellett a nemzetközi kutatás csúcs-írásait is közli.

A *Thalassa* első évtizedében jelenik meg különszám Lacanról, a feminizmus és a pszichoanalízis kapcsolatáról, a holokausztról, Szondi Lipótról, Róheim Gézáról, a traumáról, és több, nem tematikus számban sokféle pszichoanalitikus, olykor filozófiai, társadalomelméleti kérdéstről. Az 1999/2-3. szám pedig a tízéves *Thalassát* ünnepli.⁴ Az évfordulós szám bevezetőjét a folyóirat szellemi-szervezési atyja, Erős Ferenc írta, s jelezte az első számtól meglévő folytonosságot, a résztvevők, szerzők óriási számát, a folyóirat gyakorlati oldalát, a „*Thalassa*-szellemet”:

„A *Thalassa* az egyetlen magyar pszichoanalitikus folyóirat. Ezért mindig is arra törekedtünk, hogy hírt adjunk a szakma történelmi múltjáról és jelen állapotáról, a pszichoanalízis hazai és külföldi tendenciáiról. Mint interdiszciplináris folyóirat szerkesztői, akik magunk is különféle szakterületeket képviselünk, egyszersmind arra vállalkoztunk, hogy a pszichoanalízis és a humán-, illetve társadalomtudományok kapcsolódási pontjait is bemutassuk.”

A huszadik évfordulóra, a *Thalassa* 2009/4. számában jelentős átalakulás történt, amely már korábban elkezdődött, és meghatározó lett a lap további sorsában. A korábbi „Szerkesztőbizottság” mellett az impresszumban megjelenik egy újabb névsor, „Szerkesztik” címszó alatt egy fiatal csapat. Mindegyikük jellemzője, hogy a Pécsi Tudományegyetem Elméleti Pszichoanalízis Doktori Programjában végeztek. Már a 2007/2-3. szám impresszuma jelzi, hogy „A *Thalassa* a Pécsi Tudományegyetem Pszichológiai Doktori Iskolája Elméleti Pszichoanalízis Programjának és az MTA Pszichológiai Kutatóintézetének közreműködésével készült”.

Az Elméleti Pszichoanalízis Doktori Program 1997-ben indult a Pécsi Tudományegyetemen Erős Ferenc és Bókay Antal vezetésével. Az „elméleti” szó persze csak azért szerepelt a nevünkben, hogy világos legyen, nem pszichoanalitikusokat képzünk, hanem a pszichoanalízis humán-tudományi természetét, történetét kutatjuk. A doktori program kitűnő hallgatókat vonzott, és néhány év alatt kiemelkedő szellemi teljesítményre képes, elsősorban pszichológiai háttérű fiatal generációt nevelt ki. A pécsi doktori program 2009-re, tizenkét éves működése nyomán lett olyan hatású, hogy lényegében átvette, alapvetően megújította a *Thalassa* szakmai bázisát. Ezt jelezte az előbb idézett felirat az impresszumban, és a *Thalassa* szerkesztésének átalakulása. A millenniumi „születésű” új csapat folytatta és egyben megújította az előző időszak munkáját. Ebben az igen színvonalas alakulásban egyetlen negatív esemény volt: egyre nehezebbé vált az együttműködés a Ferenczi

³ Pszichoanalízis és hermeneutika. *Thalassa*, 1991, 2(2).

⁴ Tízéves a *Thalassa*. *Thalassa*, 1999, 10(2-3). [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(10\)1999_2-3.html#199923](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(10)1999_2-3.html#199923)

Sándor Egyesülettel; egyszerűen nem tudtunk megegyezni abban, hogy a folyóirat formálisan is máshová, egyfajta önálló Thalassa Alapítványba tartozzon. Az új szerkesztőcsapat egyénileg továbbra is kapcsolódott a Ferenczi Egyesülethez, de mint szerkesztők a lappal együtt leváltak arról. Mivel a Ferenczi Sándor Egyesület vezetése (1990 óta a lap és a név formális tulajdonosa) nem értett egyet az önállósulással, a *Thalassa* identitásának megőrzéséhez és folytatásához új nevet kellett választani.

Ez lett az *Imágó Budapest*. A név beszédes: egyrészt jelzi a pszichoanalízis budapesti iskolájának, elsősorban Ferenczi Sándornak a hagyományát, másrészt a szellemi kapcsolódást a legjelentősebb pszichoanalitikus-kulturális folyóirathoz az *American Imago*-hoz. Az *American Imago* elődje, Freud *Imago*-ja 1912-ben indult, Freud mellett Otto Rank és Hans Sachs szerkesztésében. A *Thalassa / Imágó Budapest* előképének alcíme pontosan azt az irányt jelezte, amit mi is követtünk: *Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften* (a pszichoanalízis humántudományi alkalmazásának folyóirata). Az *American Imago*-t a Berlinből Bostonba emigrált osztrák analitikus, Hans Sachs alapította 1939-ben. Amerikai szellemi példaképünk hosszú élete során mindig a kortárs humán és társadalomtudományok kontextusában beszélt a pszichoanalízisről. Az *American Imago* két utolsó főszerkesztője, Peter Rudnytsky és a jelenlegi főszerkesztő, Murray Schwartz a mi lapjaink szerzője, konferenciáink előadója is volt. Tovább szőtte a névbe rejtett viszonyainkat a londoni Székács Judit vezette Imago East West egyesülettel megformálódott testvér-kapcsolat. A régi-új lap 2011-ben *Imágó Budapest (ex-Thalassa)* címmel jelent meg, Erős Ferenc főszerkesztésében, kibővült szerkesztőbizottsággal. Feri élete utolsó pillanataig jelen maradt, sőt központi, meghatározó személye volt a folyóiratnak, a főszerkesztést azonban 2013-ban Kőváry Zoltán, majd 2016-ban Borgos Anna vette át. Mindketten a pécsi doktoriskola növendékei voltak, ahogy korábbi doktoranduszaink alkotják a szerkesztőség nagy részét is.

Az *Imágó Budapest* valóban a magyar *Imago* lett. Amellett, hogy folyamatosan jelentet meg tanulmányokat a magyar pszichoanalízis történetéről, Ferenczi Sándorról, Bálint Mihályról, Szondi Lipótról vagy Nicolas Abrahamról, a nemzetközi pszichoanalitikus kutatás kulcskérdéseiről is közöl tematikus számokat. Ilyen, kifejezetten a jelenkorhoz köthető téma volt az utóbbi néhány évben a migráció és idegenség kérdése, fenomenológia és pszichoanalízis kapcsolata, a pszichobiográfia, a kriminalitás vagy az ökológia.

Hogy eltelt harminc év, az személyesen inkább riasztó, hisz az elmúlás a lezáródó idő jele, sokat jelentő munkatársaink, barátaink, támogatóink közül többen már nincsenek velünk: Hidas György, Lust Iván, Erős Ferenc, George Weisz szerepe feledhetetlen. De van egy új generáció, és megtörtént az a csoda, a rendszerváltás folyóiratainál oly ritka teljesítmény, hogy a *Thalassa/Imágó* harminc éve működik. És ahogy 1990-ben az akkori szellemi háttérrel, úgy 2020-ban a most legfontosabb, pszichoanalízishez kapcsolódó humán eszméket és társadalomtudományi felismeréseket közvetíti. Remélem, teszi ezt még sokáig.



Békés Vera

Thalassa – Imágó 2020

Visszatekintés a 30 évre

„Mit csinálsz most, kérdezte egy barátom. A *Thalassát* olvasom, válaszoltam. Mire ő: legalább tanulsz valamit. Igaza volt. Ha a *Thalassát* olvasom, mindig tanulok valamit. Meg tudok talán érteni valamit, amit eddig nem tudtam. S ami ennél többet ér: másként (is) kezdem olvasni azt, amit éppen olvasok. Bizonyára nem úgy, mint egy szakmabeli pszichoanalitikus, de a magam módján. Őszintén szólva kizsákmányolom a *Thalassát*.”

Heller Ágnes: A Thalassában tallózva. *Thalassa*, 1999, 10(2-3): 107.¹

A *Thalassa* és az *Imágó Budapest* folyóiratokról technikai értelemben sem könnyű összefoglaló visszatekintést írni, pedig az alkotó szerkesztők maguk is időről időre visszatekintettek a nevezetesebb évfordulókra, fordulópontokra. A „*Pszichoanalízis – Társadalom – Kultúra*” alcímet kezdettől mindmáig viselő lapok története immár három évtizedet ölel fel. A harminc év annyira hosszú idő, hogy a mai szerkesztők (és olvasók) többsége kisgyerekként nem is emlékezhet a kezdetekre, ha egyáltalán élt már akkoriban.

Voltaképpen azt kell mondanunk, hogy a legjobb tartalmi és történeti áttekintést úgy kaphatnánk, ha az alapító főszerkesztő, Erős Ferenc rövid, bár többnyire külön tanulmánynak is beillő szerkesztői bevezető szavait fűznénk egybe, és mint önálló tudománytörténeti dokumentumot olvasnánk végig. Feri sajnos nem érte meg ezt a jubileumot. És amikor megpróbálom összerakni az emlékezést, akkor sajnos nemcsak azt láthatom, hogy milyen sok fiatal kutató nőtt fel ez alatt az idő alatt, hanem azt is, hogy a régi alapítóink, munkatársaink, olvasói és kiadói illetve nyomdai szerkesztőink és persze a szerzőink közül milyen fájdalmasan sokan nincsenek már köztünk.

A *Thalassától* az *Imágó Budapestig* vezető több mint húsz év története önmagában is fontos lesz a magyar eszmetörténet leendő kutatói számára, hiszen a lap koncepciójának újszerűsége és az itt közreadott forrásértékű dokumentumok és tanulmányok egyúttal krónikái is a 20-21. század fordulóján végbement rendszerváltásnak. Az 1990-ben induló lap beköszöntőjében Hidas György (1925–2012), a pszichoanalitikus szakma tekintélye, a *Thalassa* Alapítvány elnöke, a lap egyik alapítója és szerkesztőbizottságának tagja meghatározta a *Thalassa* mint

¹ [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(10\)1999_2-3/107-110_Heller-A.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(10)1999_2-3/107-110_Heller-A.pdf)

folyóirat helyét és feladatát a hazai, forrongásban lévő kulturális rendszerben, az éppen letűnőfélben lévő politikai-kulturális és tudománypolitikai viszonyokhoz képest alaposan megváltozott, rendkívül izgalmas és optimizmusra okot adó időszakában. A *Thalassa* már indulásakor sem klinikai, terápiás szakperiodika volt, de nem is tudományos ismeretterjesztő magazin, hanem vállaltan olyan interdiszciplináris folyóirat, amely hangsúlyozottan figyelembe kívánja venni és fórumot kíván biztosítani pszichoanalízis filozófiai és társadalomtudományi alapjait és alkalmazási lehetőségeit bemutató írásoknak.

A *Thalassa* tehát Ferenczi Sándorhoz és tanítványaihoz, a később budapesti iskola néven számon tartott csoport által képviselt hagyományhoz tért vissza, ahol a pszichoanalízis a kortárs kultúrával, irodalommal filozófiával és társadalom- és történettudománnyal szoros összhangban, egymással kölcsönhatásban alakult, fejlődött. Ahogy az első számban Hidas György fogalmazott: „A *Thalassa* Ferenczi számára nemcsak a tengert jelentette, hanem minden dolgok kezdetét. [...] A *Thalassával*, e folyóirattal emlékezünk Ferenczi szellemiségére, és visszatérünk a kezdetek sokszínűségéhez, az egészlegességhez, amelyben az emberi életnek, a kultúrának, a társadalmi létnek jelentős egymásra hatása gazdagítja és elmélyíti a pszichoanalitikus gondolatokat.”²

A *Thalassa* – ennyi év után elmondható – betöltötte hivatását. Interdiszciplináris témáikat a szerzők a kultúra történeti kontextusban ragadják meg. A folyóirat legfontosabb, maradandó teljesítménye egyfelől, hogy azt állította fókuszba, ami a speciális szakmai folyóiratok számára csak periférikusan érdekes, másfelől lehetőséget nyújtott egy-egy pszichoanalitikus szempontból releváns téma megfelelő terjedelmű és mélységű kifejtésére, ami egy általánosabb tematikájú folyóiratba – pl. a *Valóság*, a *Világosság*, a *Korunk* vagy akár a *Magyar Tudomány* – egy rövidebb szemlén túl nem lett volna beilleszthető. Ez nem jelenti azt, hogy a *Thalassa* a speciális technikai-módszertani vagy klinikai közleményeknek nem adott volna helyet. Ezek rendre megtalálhatók a Műhely rovatban. Ugyanakkor, ahogy a hátsó borító belső oldalán olvasható:

„A *Thalassa* független folyóirat, nem kötelezi el magát egyetlen lélekelemzési irányzat mellett sem, de hangsúlyozottan figyelemben kívánja részesíteni a pszichoanalízis filozófiai és társadalomtudományi alapjait és alkalmazási lehetőségeit bemutató és elemző írásokat. Feladatának tekinti, hogy hírt adjon az ilyen irányú hazai és külföldi törekvésekről.”

E függetlenség és nyitottság egyik legnagyobb nyeresége, hogy sorra megjelentek a korábban nehezen hozzáférhető vagy akár ismeretlen, de rendkívül fontos források. A humán társtudományok művelőinek invitálása, azaz az integratív, a kölcsönhatásokra is nyitott szemlélet pedig azt hozta magával, hogy a *Thalassa* a pszichoanalízis szemléletmódjával valamilyen formában érintkező humán értelmiség számára irányadó centrummá vált. Ezt jól mutatják a mottóban idézett Heller Ágnes szavai, aki nagyon pontosan szólt arról, milyen gyümölcsöző lehet egy a szűk szakmán kívüli gondolkodó számára is a pszichoanalitikus szemléletű munkákkal való találkozás.

² Hidas György: Beköszöntő. *Thalassa*, 1990, 1(1): 3.

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(01\)1990_1/p03-Bekoszonto.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(01)1990_1/p03-Bekoszonto.pdf)

Az *Imágó Budapest*

2010-ben megalakult az Imágó Egyesület (IME), azzal a kifejezett céllal, hogy a londoni Imago East West egyesülethez kapcsolódó szervezetként Magyarországon is fórumot teremtsen a pszichoanalitikus gondolatok és más tudományos, kulturális területek kreatív találkozásához, elősegítve ezzel a pszichoanalízis hagyományának ápolását és megújulását.

A rákövetkező évben, 2011-ben megjelent az egyesület folyóirata, az *Imágó Budapest*, amely lap azonban – amint azt a szerkesztők a Beköszöntőben is jelezték – csak címében, illetve a profil néhány módosulására tekintettel számít újnak; hiszen vállaltan követi elődjét, a több mint két évtizedes múltra visszatekintő *Thalassát*. Erre utal az azonos alcím is: Pszichoanalízis – Társadalom – Kultúra, valamint az is, hogy a nyomtatott formában megjelenő *Imágó Budapest* borítóján ott szerepel az Ex-Thalassa felirat, jelezve, hogy mind szellemében, alapvető koncepciójában, mind szerkesztési elveiben annak hagyományait folytatja. Vagyis: továbbra is olyan interdiszciplináris folyóiratként működik, amely nyitott más szakterületek művelői számára, s amelyben a pszichoanalízisnek és társtudományainak újabb eredményeiről éppúgy rendre beszámol, mint történeti múltjának kutatási munkálatairól. Az *Imágó* abban is követi elődjét, hogy tematikus hangsúlyú lapszámokat ad ki, amelyek egy-egy probléma, irányzat vagy életmű köré szerveződnek. A lap neve egyszerre utal Otto Rank és Hanns Sachs egykori híres folyóiratára, az *Imago*-ra, valamint a ma is létező idősebb laptársra, az *American Imago*-ra. Ugyanakkor a szerkesztők már a beköszöntőben is hangsúlyozták, hogy a lap nevében szereplő „Budapest” szó természetesen nem kizárólagosságot, „Budapest-centrikusságot” jelent, hanem arra utal, hogy a pszichoanalízisnek Budapesten Ferenczi, majd tanítványai munkássága nyomán kialakult egy önálló, jellegzetes vonásokat hordozó, nemzetközileg számon tartott iskolája, s ennek rekonstruálását és a hazai közönséggel való megismertetését a lap éppolyan alapvető feladatának tartja, mint elődje. Ahogy a *Thalassa*, úgy az *Imágó Budapest* köre sem korlátozódik a fővárosra. A lap számos munkatársát kezdettől szoros kapcsolat fűzte és fűzi ma is az ország tudományegyetemeihez, mindenekelőtt a Pécsi Tudományegyetem Pszichológiai Doktori Iskolájának Elméleti Pszichoanalízis Programjához, annak oktatóikhoz, valamint volt és jelenlegi doktoranduszaihoz.

Fontos előrelépést jelentett, hogy 2010-től a *Thalassát*, majd az *Imágót* elismerték úgynevezett „peer reviewed” folyóiratként, és ennek megfelelően a beküldött kéziratoknak a korábbiaknál is szigorúbb lektorálási folyamaton kell keresztülhaladniuk. Mindezzel a lap tudományos színvonala és súlya is növekedett. S minthogy az itt megjelent tanulmányok vállaltan az MTA normáihoz igazodnak, így a cikkek immár a szerzők tudományos publikációinak minősülő kategóriába kerülhetnek. A szerkesztőség összetétele is változott némileg, a szerkesztőbizottság elnöke 2011-től Bókay Antal, a főszerkesztő 2013-tól Kövály Zoltán, 2016-tól Borgos Anna lett. A lap szerkesztői – akik többségükben már a *Thalassában* is közreműködtek – az *Imágóban* közösségként végzik munkájukat, a felmerült javaslatok és beérkezett kéziratok alapján közösen alakítják ki a megjelenő lapszámok terveit, és adják ki lektoroknak elbírálásra a beérkező írásokat.

Az *Imágó Budapest* híven megtartotta eredeti témáit is. Továbbra is közöl korábban nem ismert történeti forrásokat, elemzéseket, illetve bemutatja a rokon társadalomtudományok vagy a kortárs filozófia aktuális irányzatainak a pszichoanalízissel való érdekes kölcsönhatásait (hermeneutika, fenomenológia, Dasein-analízis stb.) Helyet kap az irodalomelemzés, és nem utolsósorban rendszeresen prezentálja a pszichoanalitikus filmelmélet újdonságait. Másrészt megjelentek fontos újdonságok. Az *Imágó Budapest* olyan újabb témakörök felé is nyitottá vált, amelyek így vagy úgy, de túlmutatnak a pszichoanalízis korábban tárgyalt kulturális összefüggéseinek és kölcsönhatásának a *Thalassában* megszokott témáin. Ez a nyitás több fontos irányban is megtörtént. Egyrészt kezdettől teret kaptak a pszichoanalízis és a természettudomány kapcsolatát, integrációs lehetőségeiket vizsgáló témák. Nagyon sikeres példája ennek a Lénárd Kata által szerkesztett, a pszichoanalízis és az idegtudományok kapcsolatára összpontosító két szám.³ A *Thalassához* képest újnak számító ilyen tematikájú, és az *Imágóban* időről időre megjelenő lapszámok tanulmányai elsősorban annak lehetőségeit igyekeznek feltérképezni, hogy például a szigorú természettudományos módszerekkel dolgozó kísérleti affektív és kognitív idegtudományok milyen hatást gyakorolhatnak a mai pszichoanalízisre. Mindeközben világos, hogy az integrációs tendenciák kölcsönösen működnek. Megfigyelhető, hogy egyes fogalmak, amelyek a pszichoanalízis elméletében és terápiás gyakorlatában kristályosodtak ki, immár új módon tematizálják az erre nyitott idegtudományokat is. Természettudományos oldalról – kevés kivétellel – már régen nem tekintik céljuknak a pszichoanalízis „tudománytalan mivoltának” diadalmas leleplezését. Sokan és egyre többen inkább érdekes perspektívát látnak abban, hogy a modern agy kutatás, kognitív idegtudomány stb. eszközeinek segítségével talán sikerülhet feltárni a pszichoanalízis egyes fontos kategóriáinak neurobiológiai alapjait. Vagyis: egyre határozottabban megfigyelhető a tendencia, hogy olyan idegi folyamatok megértésére dolgozzanak ki konkrét tudományos magyarázatot, amely jelenségeket eredetileg a pszichoanalízis tárt fel és tett fogalmilag leírhatóvá (ilyen például az áttétel), és amelyeket ma már a modern természettudományok sem hagyhatnak – és nem is hagynak – figyelmen kívül. Olyan új, integratív tudományágak születésének vagyunk tanúi, mint a neuropszichoanalízis. Mindez nagyon is egybeesik a pszichoanalitikus alapító atyák eredeti szándékával, és természetesen hatást gyakorol magára a mai pszichoanalízisre is.

Ilyesfajta, egymásra kölcsönösen ható megközelítésmódok más tudományok irányában is működnek, így például a „keményebb” társadalomtudományok, a szociológia, az ökológia vagy akár a közgazdaság területén. Nem túlzás azt mondani, hogy az *Imágó* egyik fő profilja lett az ilyen mai, integrálódást mutató tudományfejlődési tendenciák bemutatása és elemzése. A feladat változatlan: a pszichoanalitikus mozgalom hagyományos értékeit őrizve bemutatni az élő és változó pszichoanalízis újabb tudományos és kulturális fejleményeit és kölcsönhatásainak változásait a különböző tudományokkal, filozófiával és művészetekkel.

³ Pszichoanalízis és idegtudomány. *Imágó Budapest*, 2011, 1(2), (3). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/19-pszichoanalizis-es-idegtudomany-i.html>, <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/3-pszichoanalizis-es-idegtudomany-ii.html>

Az említett régi és új témák mellett egy további, figyelemre méltó nyitás is megfigyelhető. Elfogulatlan megközelítésben, de a korábbiaknál nagyobb súllyal megjelennek a pszichoanalízis történetének azok a „sötét oldalai” is, amelyeket sokáig mintegy tabuként kezeltek az analitikus szakirodalomban. Egy olyan mozgalom ugyanis, amely a természettudományos közösség elismerésére (is) számított, nem szívesen vállalta nyíltan, hogy mozgalmuk alapítói éppenséggel alig titkolt érdeklődést mutattak a modern okkultizmus problematikája iránt. Márpedig történeti tény, hogy a 19. század második felében a modern okkult elméletek, különösen a modern spiritizmus praktikái, komoly hatást gyakoroltak a pszichológia fejlődésére. A téma vezető hazai kutatója, Gyimesi Júlia szerint a legfontosabb különbség a hajdani premodern és a modernitásban megjelenő misztikus szemlélet között, ami egyben az utóbbi népszerűségének a magyarázata is, hogy „a modern okkultizmusban a természetfelettil való kapcsolat lehetősége és a kapcsolódás mikéntje racionalizált tudásként jelent meg”.⁴ Röviden: az előkerült dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a pszichoanalízis és a pszichológia több vezető személyisége sokkal nagyobb érdeklődéssel fordult a modern okkult jelenségek (pl. a telepátia) problematikájához, mint azt a pszichoanalitikus mozgalom képviselői utóbb láttatni igyekeznek. És ha ez így van, akkor ez nem intézhető el pusztán a szeánszbeli csalások leleplezésének programjával (annak ellenére sem, hogy ez a leleplező hajsza csaknem mindig eredményes vállalkozás), de meggyőzően mutatja az egész téma új kontextusba helyezésének és újraértelmezésének időszerűségét is.

Imágó Budapest online

2013-ban hosszas előkészítő munkákat követően „Parallel történetek” címmel megjelent az *Imágó Budapest* első teljes egészében a világhálóra költözött száma, amely az Imágó Egyesület és a pécsi Elméleti Pszichoanalízis Doktori Program által szervezett IV. Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencia előadásait tartalmazta.⁵ Az online felületre váltást az egyre nehezebbé váló finanszírozási körülmények indokolták. De, ahogy ez mára egyértelműen bebizonyosodott, az online megjelenés számos új előnnyel is járt. Miközben a folyóirat megőrizte a nyomtatott formában kiadott számok tartalmi és nem utolsó sorban formai színvonalát, megszűntek azok a terjesztést nehezítő körülmények, amelyek miatt az *Imágó Budapest* közönsége sokáig szinte csak a hazai szakemberekre, illetve a laikus, alkalmyszerűen érdeklődő olvasókra korlátozódott. Fontos, hogy az elektronikus változat ingyenes lett, és szabadon hozzáférhető bárhol bárki számára, így minden korábbinál szélesebb közönséghez juthatnak el a pszichoanalízis jegyében született tanulmányok, műhelybeszámolók, interjúk. Ez felelősség is egyben, de az évek során bebizonyosodott, hogy az *Imágó Budapest* online lapszámai mind külső megjelenésükben, mind színvonalas tartalmukban jól illeszkednek a nyomtatott

⁴ Pszichoanalízis és modern okkultizmus. *Imágó Budapest*, 2011, 1(4). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/20-pszichoanalizis-es-modern-okkultizmus.html>

⁵ Parallel történetek. *Imágó Budapest*, 2013, 3(1). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/25-parallel-tortenetek.html>

formában kiadott számok sorába, és a folyóirat ebben a formában is megőrizte, sőt növelte is hazai és nemzetközi elismertségét.

Itt és most, a fentiekben – kissé önkényesen – kiválasztott néhány téma kiemelése csak jelzi, hogy az *Imágó Budapest* milyen irányban változott. Minden lapszám és bennük az egyes tanulmányok szabadon elolvashatók, sőt le is tölthetők, és így az olvasók részletes képet kaphatnak a *Pszichoanalízis – Társadalom – Kultúra* ügyének mindenkori állásáról. A szerkesztőség pedig továbbra is várja a reménybeli új tanulmányok szerzőinek jelentkezését.

Végül meg kell említeni még egy fontos mozzanatot: az Imágó-esteket, mert ez is a jubileumhoz kötődik. Az Imágó Egyesület megalakulásától kezdve rendszeresen tart igen népszerű esteket, ahol egy-egy műhely bemutatkozása, kutatási beszámoló vagy könyvbemutató zajlik. A legnagyobb érdeklődést talán mégis az egyes lapszámok bemutató eseményei jelentik. Gyimesi Juli szervezésében és moderálásával időről időre kerekasztal formájában bemutatásra kerülnek az új számok, s itt a meghívott előadók – rendszerint a tanulmányok szerzői, fordítói, illetve a téma szakértői – beszélgetnek, kitérnek egyes részletekre, és válaszolnak a felvetődő kérdésekre. Ezek a lapszámbemutatók, melyeknek kezdetben a Nyitott Műhely, majd az utóbbi években a Kelet Kávézó ad otthont, igen jó hangulatú, mindig teltházias események. A legutóbbi ilyen rendezvény a Kőváry Zoltán szerkesztette „Ökológia és pszichoanalízis” című lapszám⁶ bemutatója volt, 2020 februárjában. Talán ennél a témánál fontosabb kérdés ma nincs is, ez egyre nyilvánvalóbb, és nem csak elvont formában, hanem napjaink brutális tapasztalataiban. Az összeállítás arra hívja fel a figyelmet, hogy egy újfajta, integrált öko-pszichoanalitikus gondolkodásmódra mindennél nagyobb szükségünk van. Van tehát tennivalója a pszichoanalitikus szakmának is ebben a komplex témában: A szerkesztői bevezetőt idézve:

„Egyrészt az ökológiai változások érzelmileg érintik az embert, olyan jelenségek felbukkanásához vezetve, mint a klímaszorongás és az öko-gyász; ezek megértése kihívások elé állítja az idáig javarészt az individuumra és a társas humán kapcsolatokra fókuszáló (mély)lélektant. Másrészt azt tapasztaljuk, hogy bár nagyrészt tisztában vagyunk vele, hogy milyen irányban kéne változnunk és cselekednünk, a valódi lépések egyelőre váratnak magukra, ami sokban a pszichoanalízis által felfedezett elhárítások (pl. tagadás) számlájára írható...”

Az izgalmas témát nagy érdeklődéssel fogadta az aktív hallgatóság. A korábbiakkal szemben ez a rendezvény mégis nagyon szomorú hangulatban zajlott, mert erre a bemutatóra röviddel Erős Ferenc, Feri megrendítően váratlan halála után került sor. Azt hiszem, azon az estén mindannyian sokkhatás alatt álltunk. Azután, még fel sem ocsúdhattunk, bekövetkezett a tavaszi karantén, és tudjuk, sajnos azóta sem állt helyre a nyilvános élet. Lapszámok azonban továbbra is jelentek meg az on-line felületen,

⁶ Ökológia és pszichoanalízis. *Imágó Budapest*, 2019, 8(4). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/51-okologia-es-pszichoanalizis.html>

többek között egy Ferinek szentelt emlékszám⁷, de az olvasókkal való személyes találkozókra egyelőre bizonytalan ideig még várnunk kell.

Végezetül álljon itt egy Erős Feri által közvetített idézet a nagyon korán elhunyt kiváló pszichiáter, pszichoanalitikus, Lust Iván „Vágy és hatalom” című tanulmányából, amely eredetileg – akárcsak a mottóban idézett Heller Ágnes írás – a *Thalassa* 10. évfordulós számában jelent meg, és amely egyszerre fontos intés és biztatás a most 10. születésnapját ünneplő *Imágó Budapest* számára is:

„A pszichoanalitikus kultúrakritika [...] szükségességét a történelmi események, a napi aktualitás bizonyítja. Hatékonyságához szükséges a folyamatosan fejlődő klinikai tapasztalat és az »akadémiai« pszichoanalízis eredményeinek integrálása. A pszichoanalitikus kultúrakritika a maga sajátos eszközeivel »szóba hozhatja«, dekonstruálhatja a társadalmi és gazdasági-politikai folyamatok közbeszédbe és hétköznapi mentalitásokba, »magától értetődő« társadalmi gyakorlatba merevedett hatásait. Mivel a pszichoanalízis képes a hatalom bűvöletéből kiszakadni, ezért képes a bűvölet, a mágikus közvetlenség destruktív illúziójának leleplezésére a mindennapi politika és tudományos diskurzusban is.»⁸

⁷ In memoriam Erős Ferenc. *Imágó Budapest*, 2020, 9(1). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/54-in-memori-eros-ferenc.html>

⁸ Lust Iván: Vágy és hatalom. A pszichoanalitikus kultúrakritika szükségességéről. *Thalassa*, 1999, 10(2-3): 7-44. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(10\)1999_2-3/007-44_Lust-Ivan.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(10)1999_2-3/007-44_Lust-Ivan.pdf) Idézi Erős Ferenc: Bevezetés (a Pszichoanalízis és társadalomkritika számhoz). *Thalassa*, 2006, 17(2-3): 6. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(17\)2006_2-3/003-6_Bevezetes_\(EF\).pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(17)2006_2-3/003-6_Bevezetes_(EF).pdf)



Erdélyi Ildikó

Erős Ferencre emlékezve

Közös élmények, epizódok felidézése

Előzmények

Párizsban Serge Moscovici tanítványa voltam, aki az École des Hautes Études en Sciences Sociales kísérleti szociálpszichológia laboratóriumának volt vezető professzora. Kísérletezésekkel kezdte karrierjét, szociálpszichológiai kutatásokat végzett, majd főként doktori munkákat vezetett. Az irodalompszichológia témáját Moscovici tanítványként magam vezettem be, amikor egy vizsgamunkámban az ún. „új regény” (*nouveau roman*) egyik képviselőjének, Michel Butornak *Passage de Milan* (Milánói utazás) című regényét elemeztem. Moscovicinek tetszett az ötlet, később maga is foglalkozott regényekkel, pl. elemzett egy Balzac regényt, ami többek között elvezette a kisebbség-többség témájához. Később Szoltsenyicin regényekről tartott szemináriumokat.

Mérei Ferenc köre akkoriban kezdett kialakulni, amikor Párizsból hazatértem. Mérei mindazokkal összehozott, akik később munkatársaim is lettek. Később egy olaszországi szociálpszichológiai kongresszuson ismertem meg közelebbről Erős Ferit és barátait, így később tagja lettem annak a körnek is, amely Feri körül kialakult.

Azokra az irodalompszichológiai eseményekre, konferenciákra, melyeket Méreivel szerveztünk, Erős Ferenc is a meghívottak közé tartozott. Később alakult ki Serge Moscovici és Erős Ferenc munkaközössége a szociális reprezentáció kutatása céljából. Moscovici elmélete erről a témáról ugyanis megadta az alapjait a közös kutatásnak.

Mérei Ferenc, Erős Ferenc és az irodalompszichológia

Erős Ferenc lett később az elnöke annak a bizottságnak, amelyet kandidátusi értekezésem védéséhez állítottak össze. László János ekkor tartotta „szűzbeszédét”, ahogy saját maga nevezte opponensi véleménye felolvasását az MTA Képes termében.

Ettől kezdve sok közös ügyünk volt Mérei Ferencel és Erős Ferencel is, akit mindenki csak Ferinek szólított. Együtt szerveztük például a francia és magyar szakemberekből álló csapatot, amely szépirodalmi művek pszichológiai elemzésével foglalkozott. Később Serge Moscovici, párizsi tanárom szintén becsatlakozott a csapatba, amikor összekötöttem Mérei Ferencel. A kutatócsoport vezetését Szabolcsi Miklós akadémikus vállalta, a szépirodalmi művek Veres András és Kenyeres Zoltán válogatása alapján kerültek a kutató irodalmi szakértők és a kutatásra felkért pszichológusok kezébe. Mérei Ferenc és Erős Ferenc, sőt magam is tagjai voltunk a vállalkozásnak, amelynek anyagából két kollokvium is született. A cél mindkét esetben szépirodalmi művek szociálpszichológiai elemzése volt, az első Budapesten, a második Párizsban került megrendezésre. Moscovici mindkét alkalommal előadott, miként Mérei, Erős és magam is.

Az *Imágó* körül kialakult csoport és találkozóhelyei

A *Thalassa* című lap nyomában, illetve helyette született 2011-ben az *Imágó Budapest* folyóirat. A 2013/2-es szám címe „Álomszövegek és -metaforák” volt¹, ehhez együtt írtuk a Bevezetőt Papp-Zipernovszky Orsolyával. Izgalmas munka volt közösen dolgozni az álomértelmezésen. Ez a munka számomra kijelölte az utat, ugyanebben az évben jelent meg *Álomkönyv* című munkám az Oriold és Társai Kiadónál.

Az *Imágó* körül szabadon és periodikusan gyűltünk össze, hogy megbeszéljük a lap következő számában várható tanulmányok elrendezését. Többnyire egy-egy klubhelyiség, később egy-egy kiválasztott kávéház volt a találkozóhelyünk. Évekig jártunk a budai Nyitott Műhelybe, itt tartottuk a lapbemutató *Imágó*-esteket. Később Andrassy úthoz közeli Zsivágó kávézóban gyűltünk össze szerkesztőségi megbeszélésekre. Később újra áttelepedtünk a budai oldalra, és itt a *Kelet* lett a találkozóink helye. Az *Imágó*-estek egyre nagyobb közönséget vonzottak, idősebbeket és fiatalokat is. Az előre megbeszélte téma körüli vita után meg is lehetett vacsorázni, és szinte mindenki élt is ezzel a lehetőséggel. Ebben az időszakban a kör egyre inkább bővült, tudósok és érdeklődő fiatalok egyaránt felbukkantak, és visszatértek egy következő vitára is.

Az utca felől a kirakatüveg mögött álldogáltak emberek, de a homályosított üveg nem engedte „belátni” a kívülállókat. A részvételhez be kellett lépnie a kintről leselkedőknek, így bővült a közönség is. Néhány egyetemista vagy pécsi doktori iskolás is lassanként az *Imágó*-kör tagja lett, és innen választott doktori témát és témavezető tanárt. Engem is így választott ki két egyetemista lány témavezető tanárnak.

Kellemes atmoszféra jellemezte az együttléteket, sokan közülünk a kitűzött téma megbeszélése után saját tanári vagy kutatói munkánkról beszélgettünk kollégákkal, és Erős Feri minden témához hozzászólt. Érdekes volt, ahogy egy-egy részletre felfigyelt.

¹ Álomszövegek és -metaforák. *Imágó Budapest*, 2013, 3(2). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/24-almoszovegek-es-metaforak.html>

Ilyenkor kezét fejére tette, és tudtuk, szólni készül Hatalmas tudását, memóriáját mindnyájan csodáltuk.

Erős Feri úgy figyelt mindenre, hogy azok, akik nem ismerték, azt gondolhatták, hogy alszik, mivel gyakran behunyta a szemét. Feri azonban nagyon is jelen volt, és hozzászólt csendesén, szelíd türelemmel, és nem éreztette, hogy mindenhez jobban ért, mint a kollégák és a tanítványok. Fölényét nem éreztette, de elképesztő volt, mennyi mindent írt, szerkesztett, tanított élete során. Minden kollégának volt saját kutatási területe, és Feri mindez érdekelte, és hozzá tudott szólni a különböző témákhoz. Mindenkiel volt egy sajátos kapcsolata, köztem és Feri között is kialakult egy ilyen sajátos viszony.

A Stúdió-napok

December végén minden évben tartottam egy baráti összejövetelt a rendelőmben, amit Stúdió néven szoktunk emlegetni. „Stúdió-nap” lett a december 26-a este. Amikor a szűk tanítványi összejövetel, amelynek műsora is volt, kibővült érdeklődő kollégákkal, Feri elsőként kapott az alkalmon, és szemmel láthatóan mindig jól érezték magukat a Stúdió-napon a feleségével, Verával együtt.

A Stúdió-napokon a vendéglátó magam voltam, először külső előadókkal, zenészekkel nyitotta meg ajtaját a Stúdió. Később rájöttünk, hogy mi is tudunk műsort adni, és ezzel a változással bensőségebb lett a Stúdió-nap. Amatőr zenészek a pszichodráma csoportjainkból jöttek meghívásra, magam a saját dalaimat adtam elő.

Minden Stúdió-nap végén volt egy közös pszichodráma alkalom is. A cél a közös játék lett, így játszottuk le a Stúdió-napok történetét is.

A résztvevők egyik emlékezetes nagy játéka, a „Fal” volt. A bejárattal szemközti fal ezüstös fényt kapott, és ez meglepetést okozott minden résztvevőnek. Ettől lett a téma a Fal, és egymás után jelentek meg a „színpadon”, azaz a dráma játék színpadán a híres Falak.

A kínai nagy falat egy férfi, Gábor választotta ki, az üzenet-közvetítőt Márta találta ki, és játszotta el. Mindenki tudta, hogy a választott szerepeket el kell majd játszania annak, aki a témát hozta. Így lassanként mindenki megtanult improvizálni is. A tárgyat és az odaképzelt személyeket is meg lehetett személyesíteni, és szabad volt szerepet választani, sőt újakat költeni is.

A kínai nagy fal lejátszása után Kafka kastélya falait is megszólaltatta egy másik férfi, Feri pedig maga Kafka lett. Egy köztük felvillanó tó vizének megszemélyesítését egy lány vállalta, a tó vizén úszó madarat egy fiatalember fantáziálta a képbe, majd el is játszotta. Mindenki maga választotta az ember, az állat, valamint a tárgyak szerepét, sőt akár saját maga által kitalált szerepeket is a színpadra állított.

Feri elkezdte „szavalni” saját fantáziáit Kafka szerepébe bújva. Nagyon otthonosan mozgott Kafka világában. Tényleg követni lehetett, miért is játszotta el

saját Kastélyát Feri, miközben bebújt az író bőrébe is, szinte azonosult vele, illetve saját látomásait adta elő Kafka szerepében.

A pszichodráma után minden szereplő visszajelzett, mi mindent élt át a drámában.

Emlékezetes este volt, de azok, akik nem akartak játszani, szerepelni, kint is maradhattak az előtérben. Ezen az estén azonban mindenki visszaszivárgott a nagy terembe, annyira érezhető volt kintről is a benti atmoszféra.

A zsidóság – beszélgetések Ferivel

Feri időnként felszaladt hozzám a Medve utcai lakásomba, hogy egy-egy problémát megbeszéljünk. Izgatta a pszichoanalízis, kíváncsi volt, hogyan dolgozom. Közös témánk lett a zsidóság, ő belülről ismerte a témát, az élményt, én kijebb álltam, de érintett a kérdés. Olykor faggattam, igaz-e, hogy zsidó férfi szívesen választ feleségnek, élettársnak keresztyén nőt. Mintha ezzel a nő lemosná a bűntudatot, amit a zsidó férfi Krisztus megfeszítése miatt érezhet a vallásos szakirodalom szerint. Vázoltam ezt a feltevésemet, és vártam Feri véleményét. Ő kezét a fejére helyezte, és elméletemet tagadta, mondván, hogy ezt talán egyes vallások terjesztik, de tudta, magamról beszélek. Saját Biblia-értelmezésekre hivatkoztam, de értettük egymást. Zsidó származású a férjem, ő ugyan reformátusként nevelkedett, apja a református egyház embere volt, mégis belelőtték a Dunába, soha semmi nyomát nem találta senki, még az unokái sem.

Gyermekkoromban az elemiben szinte csak zsidó lányok és fiúk voltak az osztálytársaim, így kisebbségben voltam, és mindenáron zsidó szerettem volna lenni. Anyám valamennyi testvére zsidó férjet illetve feleséget talált magának, csupán az én szüleim voltak reformátusok. „Kilógtam” a társaságból, mint a későbbi életem során is elég gyakran. Éreztem, vonz a lehetőség, hogy beljebb kerüljek, közelebb a zsidósághoz, melynek tagjai számomra a magyar értelmiségi embereket jelentették.

A fogkrém

Kedves emlékeim egyike Ferivel kapcsolatban egy pécsi konferencia. Azonos hotelben foglaltak meghívóink szobát nekünk, Feriéknek, Székács Juditnak, Kelley Katinak és nekem.

Lefekvésre készülődve rájöttem, otthon felejtettem a fogkrémemet. Apám lánya vagyok, aki az orvosi egyetemen belgyógyász lett, de mellékesen elvégezte a fogorvosit is, és maga örködött gyerekkoromban a fogaim állapota fölött. Nem tehettem, hogy fogmosás nélkül fekdjek le aludni, nem engedte a lelkiismeretem, és ekkor eszembe jutott, hogy Feri ugyanebben a szállodában szállt meg. Felhívtam hát Ferit mobilon, és ekkor derült ki, hogy vártak, majd elmentek vacsorázni meghagyva a portásnak, hogy közölje velem, ahogy megérkezem, melyik vendéglőben vacsoráznak.

A portás nem szólt, a vonatom késett, szóval vacsora nélkül kell majd nyugovóra térnem, sőt mi több, fogkrém nélkül, ami számomra elképzelhetetlen máig.

Pár perccel később megérkeztek Feri, Vera, Judit és Kati. Telefonon megtudakoltam Feritől, kaphatok-e egy fogmosásra való fogkrémet, érte megyek. Feriék szobájában egy valódi dráma várt. Feri kidobálta táskájából a holmikát, de nem találta a toaletszereit, otthon hagyta összes „szépítőszert”, a szappant, a borotváját, és persze, a fogkrémet is. Vera úgy gondolta, használja majd a Feri fogmosószereit, csak egy fogkefét rejtett a kézitáskájába, más semmit. Ekkor viszont szembesült a hiánnyal. Igyekezett megnyugtatni Ferit, és megígérte, hogy reggel ő maga megy le vásárolni, és mire Feri magához tér, lesz minden szerszám és szer is a reggeli készülődéshez. Végül Kelley Kati fogkrémje mentett meg mindnyájunkat attól, hogy rossz éjszakánk legyen. Egyedül nála volt fogkrém. Lefekvés előtt körbejárt a fogkrém a három szoba között, és másnap találkoztunk az illatszerboltban, majd együtt reggeliztünk. Mindnyájan mosolyogtunk az előző esti „kabaré” miatt kezünkben egy-egy fogkrémmel. Siettünk, hogy az első előadásokat se késsük le. Mindnyájan vállaltunk előadást a filmkonferencián. Vera volt közöttünk az egyetlen filmszakember, tehát most megmutathatta magát ő is.

A közös ebéd alatt mindnyájan megtaláltuk helyünket és szerepünket, és megvitattuk a hallott előadások színe-javát. Örültünk, hogy asztalunkhoz sokan odaültek, azért választottunk nagy asztalt, hogy akinek kedve van, jöhessen beszélgetni közénk. Feri jelenléte többeket odavonzott, és egyre melegebb légkör alakult ki körülöttünk. Feri figyelt, mindig a maga módján, halkán, visszafogottan válaszolt, és mindig rátalált a lényegre. Fölényét soha nem érezte, természetesnek vette, hogy sokat tud, és hozzászól ahhoz, amihez ért, de mindezt szelíden tette, vigyázott, nehogy megsérüljön a másik. Mindig élmény volt a társaságában lenni.

Vera

Vera elvesztése után Feri magányos lett, noha többen látogattuk, de Verát nem pótolhatta senki. Egy ízben Csabai Mártát váltottam Ferinél, aki elmesélte, hogy Vera szobáját érintetlenül hagyta. Árvaságát fogadott fia igyekezett feloldani. Főzéssel foglalkozik a fiú, és mindig igyekezett táplálni Ferit. Feri boldog volt, ha meglátogatta Franciaországban élő fia és fél-vietnami gyönyörű unokái, a fiú-lány ikerpár. Lassanként láttuk azt is, hogy Feri kezd a régi lenni, a szelíd, magabiztos tudós, de ennek ellenére váratlanul és halkán, ahogyan élt, elment örökre egy éjszaka, mondhatni, megszakadt a szíve. Kezünkben egy kavicsal vettünk tőle végső búcsút. Nagyon sokan meneteltünk követve Ferit, és kavicsunkat a sírra helyeztük.

Igen, Feri, mindig emlékezni fogunk rád. Nagyon szerethető ember, tudós tanárunk voltál. Bennünk élsz tovább, és azokban a tanítványokban is, akiknek beszélünk rólad, és ők sokan vannak.



Mészáros Judit

Az interjút készítette Kőváry Zoltán

Neked nagyon sajátos a viszonyod a *Thalassához*. Hogyan lettél részese a történetnek, hogyan hatott a *Thalassa* a szakmai fejlődésedre, munkádra?

A *Thalassa* erős és sokirányú kapcsolati rendszerrel volt jelen az életemben. A történet a Ferenczi Sándor Egyesülettel kezdődött, melyet a rendszerváltás küszöbén, 1988-ban alapítottunk. Az Egyesületnek a Ferenczi-örökség kutatásán túl az volt a fő célja, hogy a pszichoanalízist elsősorban a tudományok és a kultúra kölcsönhatásában mutassa be, és fórumot teremtsen interdiszciplináris dialógusok számára. Az Egyesület a fórumteremtést hazai és nemzetközi konferenciákkal indította el, és ebbe a folyamatba illeszkedett a *Thalassa* folyóirat megalapítása is. A Ferenczi Egyesület első konferenciája az alapítását követő évben, 1989-ben a „Pszichoanalízis és társadalom” témáját helyezte a fókuszba, ami a rendszerváltás ethoszában természetes és izgalmas volt. A *változás* és a *változtathatóság* lelkesedése hatotta át ezt az időszakot, a lehetőségek kibontakoztatása szakmai és társadalmi kontextusban egyaránt a mindennapokat meghatározó élmény volt. Aki ebben az időszakban felnőttként élte át az eseményeket, a változás esélyeinek hatása alá került. A fórumteremtésben a konferencia és a kiállítás fontos műfajt, lehetőséget jelentenek. Mégis, ami maradandó, az elsősorban az írott anyag vagy a megmentett dokumentumok. Tehát az Egyesület elkezdett azon gondolkodni, hogyan lehet a kiállítások anyagát megőrizni és bővíteni, feltárni a Ferenczivel és a Budapesti Iskolával kapcsolatos dokumentumokat, azokat elérhetővé tenni a jelenkori és az utógenerációk számára. Ekkor hozta létre a Ferenczi Sándor Egyesület a *Thalassa* folyóiratot.

Mikor és hogyan jelent meg az első szám?

Az első szám 1990-ben jelent meg. A lap alcíme, „pszichoanalízis – társadalom – kultúra”, az elköteleződés fő pilléreit és egyben komplexitását fejezte ki. Az első szám a már említett „Pszichoanalízis és társadalom” című konferencia válogatott előadásait adta közre.¹ Azért lett egyébként *Thalassa* a periodika neve, mert Ferenczi egyik fő műve – *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében* – angolul *Thalassa* címmel jelent meg, melynek jelentése az őstenger, szimbolikusan az eredet, humánpszichológiai

¹ A *Thalassa* 1990/1-es első számának szerzői: Hidas György, Erős Ferenc, Pfitzner Rudolf, Mészáros Judit, Székács Judit, Csepeli György, Litván György, Popper Péter, Szalai Júlia, Ranschburg Jenő és Lust Iván.

értelemben metaforikusan az anyaméh, a kezdet, amelynek biztonságába visszavágyunk. A folyóirat nevével Ferenczi jelentős könyvére, valamint az eredeti forrásokhoz történő kapcsolódás szándékára, a múlt és a jelen összefüggéseinek, a már felhalmozott tudás és az új ismeretek összekapcsolódására utal. Itt van a kezembem az első szám, amely az interdiszciplináris törekvést reprezentálja. A pszichoanalitikusokon kívül a tanulmányok szerzői történészek, szociálpszichológusok, akadémiai kutatók képviselői, egyetemi tanárok. Hidas Györgynek, az Egyesület alapító elnökének beköszöntőjéből idéznék néhány mondatot: „A *Thalassával*, e folyóirattal emlékezünk Ferenczi szellemiségére, és visszatérünk a kezdetek sokszínűségéhez, az egészlegességhez, amelyben az emberi életnek, a kultúrának és a társadalmi létnek jelentős egymásra hatása gazdagítja és elmélyíti a pszichoanalitikus gondolatokat. Törekszünk arra, hogy helyt adjunk olyan tanulmányoknak – a filozófia a történelem, a nyelvészet, a pedagógia, a szociológiai és a tudományok más ágainak köréből –, amelyek merítettek a lélekelemzés tapasztalataiból, vagy amelyek megtermékenyítőleg hatottak a pszichoanalízisre.” Szeretném hangsúlyozni a kétirányú folyamatot: tehát nem csak arról van szó, hogy a pszichoanalízis hogyan járult hozzá pl. a filmművészethez, az irodalomhoz, vagy a társadalomtudományokhoz, hanem arról, hogy e kétoldalú kölcsönösségben a pszichoanalízis milyen megközelítésekkel gazdagodott. A pszichoanalízis sem mint elméleti rendszer, sem mint pszichoterápiás módszer nem létezne a kulturális beágyazottság és a társadalmi folyamatokra történő reflektálás nélkül. Nos, ilyen körülmények között és ezekkel a célokkal indítottuk útjára a *Thalassát*, a Ferenczi Egyesület lapját. A lap alapító dokumentuma szerint az Egyesület Erős Ferencet bízta meg a felelős szerkesztéssel, aki kitűnő munkát végzett – később főszerkesztőként is. Az együttműködés az Egyesületben – beleértve a lap szerkesztési, kiadási munkálatait – igen jó volt, valamennyien egy irányba húztunk. A *Thalassa* első szerkesztőségének tagjai: Ambrus János, Bókay Antal, Erős Ferenc (felelős szerkesztő) és Hidas György voltak. Hamarosan Vajda Júlia, jómagam, később egy időre Göncz Kinga is a szerkesztőség tagja lett. Ebbe a folyamatba kapcsolódott a Ferenczi Egyesület által – Erős Ferenc kezdeményezésére – létrehozott *Thalassa* Alapítvány, amelynek fő szerepe a lap kiadásához szükséges anyagi háttér megteremtése volt, pályázatok útján.

Mikor és hogyan kezdett megváltozni ez az alapfelállás?

Akkoriban az Egyesület titkára voltam, és így az összes tevékenységben, adminisztrációs és szervezési munkában részt vettem; az egyesületi teendők – beleértve a lapot is – mindennapi életem része lett. Valamennyien nagyon odaadóak és lelkesek voltunk. Úgy éreztük, van értelme a munkánknak, kitágult a horizont tudományos, szakmai, sőt, ami akkor óriási élmény volt, nemzetközi kapcsolati szinten is. Új szakmai, később sokszor barátsággá nemesedett kapcsolatok alakultak külföldön élő kollégákkal, kitágult a világ. Erős Feri is az Egyesület vezetőségi tagja volt, általában a megbeszéléseket nálam folytattuk – adottság volt a nagy lakás. Azokban az időkben székhelyről álmodni sem mertünk.

Az Alapítvány létrehozása után hivatalos megállapodást kötöttünk a Ferenczi Egyesület, a *Thalassa* Alapítvány és a kiadó között. Az első évben a Cserépfalvi, ezt

követően a T-Twins kiadó vállalta a kiadási feladatokat 1995-ig. Tehát az összes résztvevő közös diskurzusának a summázatát fejezi ki a szerződés. Ebből szeretnék egy lényeges részletre rámutatni: „A Ferenczi Sándor Egyesület 1992-ben létrehozta a Thalassa Alapítványt, melynek fő feladata a folyóirat pénzügyi helyzetének rendezése. A Ferenczi Sándor Egyesület mint alapító és a lap tulajdonosa kizáró jogosultsággal bír a folyóirat eladása, elajándékozása és megszüntetése tekintetében. Meghatározott időre megbízza a folyóirat főszerkesztőjét feladatainak ellátására. A Thalassa szerkesztősége pedig az alapítóval egyetértésben kiadót kér fel a Thalassa kiadására.” S a záradék: „Jelen megállapodás alapján a szerkesztőség az alapítóval egyetértésben az eddigi gyakorlatnak megfelelően a T-Twins kiadót kéri fel.” Ez egy világos szerződés, a jogkörök tekintetében is.

Tudománytörténeti szempontból is értelmezhetően a későbbiekben többszörös csavarok jelentek meg, amelyek a kezdeti egységes, koherens együttműködést felváltva az individualizációs-szeparációs tendenciák felerősödését jelentették meg, az önszerveződésekre, egyéni ambíciókra irányuló tendenciákat tükrözték.

Miben változtatta meg ez a folyóirat és az egyesület viszonyát?

Mielőtt megpróbálok a kérdésre válaszolni, még egy kicsit hadd maradjak az építkezés fázisánál. Kezdetben a *Thalassa* folyóirat elsősorban az Egyesület konferenciáiból táplálkozott, a legjobb előadások tanulmányok formájában jelentek meg. Ez egy teljesen organikus folyamat volt, mindent együtt csináltunk, közös alkotási folyamat különféle stációit éltük meg, nagyon kreatív, kooperatív, intenzív munka zajlott akkoriban. Csak illusztrációként: 1989-ben a „Pszichoanalízis és társadalom” konferenciáról megjelent ugyanilyen címmel a *Thalassa* első száma, vagy 1990-ben szintén a „Pszichoanalízis és hermeneutika” konferencia után azonos címmel jött létre a következő tematikus kötet, és ebbe sorba állítható a Róheim-szimposium, Róheim születésének 100. évfordulóján, amiből 1992-ben kikristályosodott a lap Róheim-száma. Tehát a kezdeti munka a brainstormingtól a megvalósulásig egymásra épülő, együttes munkát feltételezett.

Aztán történt egy fontos dolog: elindultak a tárgyalások a pécsi Elméleti Pszichoanalízis doktori képzés irányába, amelynek létrehozói között volt az Egyesület két alapító tagja is, Erős Ferenc és Bókay Antal. A doktori iskola – amely 1997-ben indult el – korszakos előrelépést jelentett, a pszichoanalízis mint diszciplína egyetemi integrációja szempontjából. Célja sokban hasonló volt, mint a Ferenczi Egyesület alapkonceptiója, hogy interdiszciplinárisan közelítse meg a pszichoanalízist, akár a jelenkori kutatások, akár a múltbéli örökség összefüggésében. Ez volt az a pont, amikor a főszerkesztő önállósítani akarta a *Thalassát*, és hátat akart fordítani az Egyesületnek. Ennek megvoltak a látható jelei, többek között az, hogy az Egyesület szervezetként sosem jelent meg a pécsi konferenciákon. Természetesen individuális szinten voltak kooperációk, de szervezeti szinten nem. Fordítva viszont nyitva volt az út, a Ferenczi Egyesület, sőt a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület későbbi éves konferenciáin a pécsi képzés szívesen látott, megbecsült csoportként jelent meg. Látni kell ugyanakkor, hogy egy doktori iskolának nagyobb a presztízse, a befolyása jelentősebb, mint egy szakmai egyesületnek, hiszen a képzésben résztvevő, nagy

motivációval rendelkező hallgatók komoly kutatási potenciált jelentenek. Karrier szempontjából a doktori iskola megkérdőjelezhetetlenül erősebb pozícióban van, mint egy, a szakmai karrierre inkább közvetve hatással bíró, önkéntes munkán alapuló nonprofit szervezet – legyen annak bármilyen nagyívű víziója. A megosztottsággal feszültség keletkezett, amely sohasem került megbeszélésre, ugyanakkor átadódott a fiatalok számára. A 2006-os baden-badeni nemzetközi Ferenczi konferencián egy cca. száz résztvevős plenáris térben a doktori iskola képviselőitől már az hangzott el, hogy a Ferenczi Egyesületre nincs is szükség. Ez ott egy kis csoportból azonnal szolidaritási reakciót váltott ki, és ennek nyomán belekezdünk a Ferenczi Ház nemzetközi fundraisingbe, aminek a hátterét addigra már a Ferenczi Egyesület biztosította, azzal, hogy bérbe vette Ferenczi egykori villájában a volt rendelőt magába foglaló lakást.

Tíz évvel korábban is volt már egy kísérlet az egyesület meggyengítésére, amikor kutatási ösztöndíjjal egy évet Amerikában dolgoztam 1995-96-ban. Mikor hazajöttem, az volt a kérdés, hogy újjá tudjuk/akarjuk-e éleszteni az egyesületet, vagy akkor ez ennyi lesz, és marad a *Thalassa*. Ha nincs az újjáélesztési kísérlet, akkor ma nincs Ferenczi Ház, nem kaptuk volna meg a nemzetközi pszichoanalitikus közösség kiemelkedően jelentős elismerését, a Mary Sigourney díjat (2008), és gyaníthatóan nem jött volna létre a nemzetközi Ferenczi hálózat (International Sándor Ferenczi Network), amelynek az alapjait itt Budapesten a 2012-es nemzetközi trauma-konferencián képzeltük el, és három évvel később Torontóban a következő nemzetközi Ferenczi-konferencián alapítottuk meg. Tehát a megosztottság és annak mélyítése nem volt szerencsés „stratégia”, főleg házon belül, hiszen mi kvázi „egy család” voltunk, egy szűkebb szakmai csoport közös célokkal. A magyar társadalomban ehhez hasonló repedések, szakadások, széthúzó tendenciák jelentek meg a rendszerváltást követően nagyon gyorsan. Ebből a perspektívából nézve tulajdonképp sok közösségben, csoportban kimutathatóak a nagyobb társadalmi összefüggések lenyomatai. Kontextusba helyezve: a korábban már említett tudománytörténeti szempontból értelmezhető „csavarok” érthetőbbé válnak.

A pszichoanalízis és interdiszciplináris vonzásköre kicsi szakmai kört érint. Kevés olyan intézmény volt akkoriban, amelyek nemzetközi irányba is azonnal nyitni tudtak, talán ez volt az a közös nevező, ami megmaradt a korábbi kezdő csapat célkeresztjében. A Ferenczi Egyesületnek pont ez volt az egyik egyedisége, és ez a pécsi doktori képzésre is jellemző lett. A Ferenczi Egyesület célja nem a szűken vett szakmai képzés volt, nem voltunk kiképző egyesület, nem voltunk oktatási intézmény. Önkéntes alapon szervezett nonprofit szervezetként a hátrányokkal szemben az volt az előnyünk, hogy mozgékonyak voltunk, gyorsabban reagáltunk a változásokra és a lehetőségekre, a pszichoanalízist egy szélesebb platformon próbáltuk elképzelni, és gyorsan felismertük, hogy mennyire fontos nemzetközi kapcsolatokat kialakítani. Mindez a rendszerváltással együtt elég erős felhajtóerőt jelentett.

Hogyan lehetett a lapot elhelyezni a magyar szakfolyóiratok között ebben az időszakban?

Újdonság volt, zseniális és újszerű, nagyon jó volt a fogadtatása. A lap belső szerkezete lehetővé tette eredeti tanulmányok közlését, viták megjelenítését, kutatási

dokumentumok kontextusba helyezett publikálását, könyvrecenziókat és a hazai, valamint a nemzetközi szakma sok híryanagának közlését. Borítóját, a *Thalassa* jól ismert vizuális megjelenését – amely másfél évtizedig teljesen változatlan maradt – Surányi András tervezte.

Tulajdonképp egy hiánypótló, progresszív, minden szempontból a szó legjobb értelmében liberális, sok irányba nyitott folyóirat volt, igyekezett előítéletmentes maradni, tehát nem egy dogma irányába próbált megerősítést nyújtani. Vállalta az eltérő gondolatok, különféle megközelítéseket bemutatását. Arra törekedett, hogy a pszichoanalízissel kapcsolatos elméleti szempontrendszer, álláspontok jelenjenek meg a lap hasábjain, emellett igyekezett teret nyújtani a klinikumnak is. Összességében a pszichoanalízis jelenkori megerősítésében, elterjesztésében segített.

Ez a szerep hogyan változott a lap története során?

Kétféle tendenciát tudok megvilágítani – egyik az, hogy a rendszerváltás után megerősödött a magyarországi pszichoanalitikus közösség és szervezete a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület. Egyszerre voltam a Ferenczi Egyesület alapító tagja, emellett a Pszichoanalitikus Egyesület kandidátusa, majd kiképző analitikusa, tehát különféle szerepköreim voltak, mindez a *Thalassát* is érintve elég komplex helyzetet eredményezett. Azzal, hogy a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület formálódott, fejlődött, és létrehozta a saját éves egyesületi konferenciáiból a *Lélekelemzés* folyóiratot, a pszichoanalízis klinikai területét erősítette, ami szintén rendkívül fontos volt. A *Thalassa* folyóirat és a *Lélekelemzés* között nem volt rivalizálás. Ez volt az egyik. A *Thalassát* nagyban befolyásolta, hogy a főszerkesztő a tematikus számok után 1995-ben kiadta az első nem tematikus számot, de nyilvánvaló lett, hogy a piaci viszonyokat tekintve is jobban működnek a tematikus számok. Ugyanakkor a Ferenczi Egyesület belső működési zavarát mutatta, hogy a *Thalassa* Alapítványnak évente kellett volna beszámolnia a munkájáról, de Erős ezeket csendesesen opponálta, az Egyesület meg elnézte, nem akartuk élezni a helyzetet. Ez hiba volt, ami egyszer csak robbant. A robbanás előtti jelzés volt, amikor a főszerkesztő nyomtatás előtt levette a lapról „a Ferenczi Sándor Egyesület lapja” feliratot.

Ez melyik szám volt?

A 2009-es első és második szám. Amikor ezt szóvá tettük, elindult a nyílt konfrontáció, amely hamarosan igen meglepő fordulatot hozott. A lap főszerkesztője „megfeledkezett” arról, hogy a *Thalassa* az Egyesület tulajdona, és ezt megírta egy levélben. Mindannyiunkat megdöbbenett. Ekkor már a háttérben szerveződött az Imágó Egyesület, amely szellemiségben hasonló, mint a Ferenczi Egyesület, de Erősnek itt nagyobb mozgástere volt. A szakításra 2010-ben került sor, amikor a főszerkesztő kivitte a lapot, és ráírta a *Thalassa* főcím helyére, hogy *Imágó Budapest*, mellé picit betűvel: Ex-Thalassa. A borító, a tördelés mit sem változott, a belső oldalon megjelent: az Imágó Egyesület lapja. Alapítva 2010. Sokkoló volt. Felmerült, hogy akkor most mit tegyünk, terheljük-e meg jogi eljárással ezt a szűk szakmát? Ez annyira nonszensz lett volna...

Említettél az előbb egy levelezést...

Igen, volt egy belső levelezés közöttünk, az Egyesület választmánya és a lap főszerkesztője között, melyben jelezte, hogy az *Imágó* Egyesületen belül akarja megjelentetni a lapot, amihez nem kapott engedélyt és erre így reagált: „A Thalassa Judit állításával ellentétben nem tulajdona a Ferenczi Sándor Egyesületnek, mivel a lap nem valamiféle ingóság vagy ingatlan vagyon, amelyet adni-venni lehet.” Ez fájdalmas része a történetnek, de tudomásul kellett venni. Hosszútávon és a jelenben is megosztottá tette a pszichoanalízis kulturális, interdiszciplináris részét. Az átnevezett lap indulásával nőtt a diverzifikáció, de ezzel együtt a fragmentáció is – részben a magyar társadalom egyre erősebb fragmentáltságát is tükrözve.

Ezért nagyon jó, hogy az *Imágó*ban megjelenthet most ez a szempont, én is fontosnak tartom.

Jó lenne, ha a jövőt ez nem terhelné tovább, ha a megosztottság barrierje felszámolható lenne, mert lassan meg kellene érteni: nincs mit megosztani, ahhoz szegények vagyunk. Nagy vagyonokat meg lehet osztani: jut is, marad is, de az olyan örökségeket – és ezzel magunkat, erőforrásainkat –, amelyeket amúgy is megtépzott a történelem, belső szembenállásokkal, harcokkal nem érdemes gyengíteni.



Csabai Márta

Mikor vetted először kézbe a lapot, honnan tudtál róla?

A lapról, illetve annak közelgő megjelenéséről 1989 tavaszán hallottam, a Kossuth Klubban, a Ferenczi Sándor Egyesület egyik első konferenciáján, melynek címe *Pszichoanalízis és társadalom* volt. Az az időszak eleve rendkívül izgalmas volt mindenki számára a rendszerváltás hajnalán, de a személyes életemben is egy nyitás volt, a pszichológusi munkakezdésem, a pályám indulása. Ez a konferencia úgy maradt meg bennem, mint egyike az akkori „forradalmi” eseményeknek, ahol olyan témákról volt szó, amikről korábban csak keveset lehetett hallani, és az egyetemen végképp nem tanították: például a kollektív elfojtás, társadalmi elfojtás, a totális rendszerek folyamatai. (Erről és a Ferenczi Sándor Egyesület történetéről beszámol Erős Ferenc és Mészáros Judit 2003-as cikke.¹) Emlékszem, hogy nagyon erősen ott volt a levegőben, hogy itt most valami nagy változás lesz, és ebbe a hangulatba kitűnően illeszkedett Erős Ferenc bejelentése, hogy indul egy új folyóirat *Thalassa* címmel. Bennem ez a kép maradt meg egyfajta imprintingként, és nem az első lapszámmal való találkozás, bár a kettő valahol egymásra is montírozódik, mert ennek a konferenciának az előadásai adták az 1990/1-es első szám² anyagának nagy részét (vagy esetleg a teljes anyagát?). Talán azért is ez az emlék a legélesebb, mert Erős Ferencet is itt láttam először – korábban csak néhány lelkes (sőt: rajongó) tanítványától hallottam róla. Emlékszem, kockás ingben és kordbársony nadrágban volt, és nagy hevülettel beszélt a *Thalassa* megjelenéséről.

Hol látod a lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között? Hogyan változott ez a szerep?

A *Thalassának* kiemelkedő helye volt a hazai folyóiratok közt, főként az első 10-15 évben, amikor nagyon erős edukatív, útmutató, orientáló szerepe volt azáltal, hogy bemutatott nagyon sok olyan szerzőt, irányzatot, trendeket, melyek Magyarországon kevésbé vagy egyáltalán nem voltak ismertek a „pszicho-szakemberek” körében. Nagyon fontos volt, hogy a pszichoanalízist társadalmi-kulturális kontextusban

¹ Erős Ferenc, Mészáros Judit: Egy kiállítás képeivel kezdődött. Tizenöt éves a Ferenczi Sándor Egyesület. *Thalassa*, 2003, 14(2-3): 131-145. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(14\)2003_2-3/131-145_Jubileum_\(EF_MJ\).pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(14)2003_2-3/131-145_Jubileum_(EF_MJ).pdf)

² Pszichoanalízis és társadalom. *Thalassa*, 1990, 1(1). [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(01\)1990_1.html#19901](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(01)1990_1.html#19901)

mutatta be, igazi integratív szemlélettel. A pszichológiában biztosan, de általában a társadalomtudományi folyóiratok között is kiemelkedően jelentős hatása volt ebből a szempontból. Iskolateremtő hatásról is beszélhetünk, mert nagyon fontosak voltak a *Thalassa* körül szerveződő események, konferenciák, egyetemi szemináriumok, külföldi, neves szakemberek előadásai, doktori védések. A későbbiekben, főként az internet elterjedésével és ezáltal a szakirodalomhoz való hozzáférés szinte teljes körűvé válásával ez a szemléletformáló-ismeretterjesztő-úttörő szerepe háttérbe szorult. Inkább bizonyos fontos témák köré szerveződtek a számok. Ezek a témák mindig izgalmasak, relevánsak voltak, társadalmi reflexiós igényt is kielégítettek, de nivelláltak, szűkítették is a folyóirat funkcióját, fókuszát, és talán kissé a szakmai-társadalmi hatását is. Ez részben összekapcsolódott azzal is, ahogy a társadalomtudományok szerepe változott az egyetemi oktatásban és a tudományos életben is. Ez tükröződött a *Thalassához* hasonló folyóiratok finanszírozásának erőteljes csökkenésében és több, korábban aktív, erőteljes hatású szellemi műhely elhalványulásában, esetenként marginalizálódásában is.

Tudod-e / hogyan tudod kötni saját munkádhoz? Saját szakterületedhez miben járult hozzá?

A saját munkámat nagyon komolyan befolyásolta a *Thalassa/Imágó* körével való kapcsolat. Többekkel szoros munkatársi és/vagy baráti kapcsolatban voltunk, vagyunk azóta is, szellemi családtagjaimnak tekintem őket. Számomra a nyitottság, a kíváncsiság, a kreativitás fontos facilitátora volt ez az intellektuális bázis. Háttérrel és inspirációt adott ahhoz, hogy integratív módon tudjak foglalkozni a test, az egészség-betegség és a gyógyító kapcsolat társadalomlélektani összefüggéseivel, kulturális és történeti kontextusával. Saját szakterületemen, az egyetemi oktatásban, kutatásban és az egészségpszichológiai gyakorlati munkában is érzékelhető a hatása, hiszen számos új szakirodalom, szerző és megközelítés éppen a *Thalassa/Imágó* által került be a hazai szakmai köztudatba.

Volt-e olyan szám, cikk, amit különösen kedveltél?

Számomra talán a 2004/1-es, „Városok, határok, kapcsolatok” szám volt a legkedvesebb.³ Részben azért, mert a szám koncepcióján sokat gondolkodtunk együtt Erős Ferivel, másrészt pedig két olyan szöveg is van benne, amelyek nagyon közel állnak a szívemhez. Az egyik Bice Benvenuto tanulmánya, a „Nápoly, a feje tetején álló város”, amit én fordítottam, még a tanulmány eredetijét tartalmazó kötet olaszországi megjelenése előtt (ezért is a nosztalgia: akkoriban még aktívan használtam az olasz nyelvet, és többször időztem „feje tetején álló” kedvenc városomban...). Ugyanebben a számban egy interjú is megjelent Bice Benvenutoval, melyben Bice nagyon érzékletesen bemutatja azt a szellemiséget Dolto kapcsán, amit véleményem szerint a *Thalassa* is képviselt az interdiszciplináris nyitottsággal,

³ Városok, határok, kapcsolatok. *Thalassa*, 2004, 15(1), (2).

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(15\)2004_1.html#20041](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(15)2004_1.html#20041)

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(15\)2004_2.html#20042](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(15)2004_2.html#20042)

kulturális sokféleséggel – „A pszichoanalízis kimegy az utcára, hogy találkozzon az emberekkel”. Talán megengedhető, hogy megosszak itt egy személyes élményt. Tegnap, ahogy ezt a szöveget írtam, és újra elővettem ezt a 2004-es *Thalassa*-számot, kaptam egy üzenetet a Facebooktól, hogy Bice Benvenuto születésnapja van. Nagyon különösnek találtam a koincidenciát (vagy több annál?), és írtam is Bicének egy üdvözetet.

Van-e valamilyen konkrét emléked, történeted a Thalassához/Imágóhoz kapcsolódóan, amit fontosnak tartasz, szívesen gondolsz vissza rá?

Nagyon sok ilyen emlékem van, hiszen évekig dolgoztam együtt Erős Ferencsel az MTA Pszichológiai Intézetének Társadalomlélektani Osztályán, ami egy rendkívül nyitott és kiemelkedően kreatív műhely volt – mindaddig, amíg a (szakma)politikai folyamatok fel nem számolták, először ezt az osztályt, majd a Pszichológiai Intézetet azon formájában, végül az MTA intézethálózatát is... De ennél a végjátéknál természetesen sokkal szívesebben emlékszem arra, hogy az MTA Pszichológiai Intézete hosszú éveken keresztül a *Thalassa* szerkesztőségének is helyt adott, és az Erős Ferenc vezetésével és Kovács Anna felbecsülhetetlen titkári közreműködésével zajló szerkesztőségi munka teljesen összefonódott a Társadalomlélektani Osztály kutatásaival és az oktatással, amit az ország több egyetemén a pszichológus- és egyéb társadalomtudományi képzésekben és a PTE Elméleti Pszichoanalízis doktori iskolájában végeztünk. A *Thalassa/Imágó* nem egy elkülönült elefántcsonttoronyban készült – nem is igazán volt fizikailag ilyen „tornya”, túl az MTAPI zsúfolt, kopott kis irodáin –, hanem szó szerint *mindenütt*, ahol az a fantasztikus szellemi pezsgés zajlott, melynek centrumában egyértelműen Erős Ferenc állt. Szakmai életem egyik legmeghatározóbb időszaka volt ez, és óriási szerencsének érzem, hogy sokat lehettem a *Thalassa* köréhez tartozó kollégákkal együtt Feri cigarettafüstös dolgozószobájában, kávézóban, kávéházakban és romkocsmákban, intercityken és egyetemi szemináriumi termekben, konferenciák előadótermeiben. Ezek mind ugyanannak a fantasztikus „toronynak”, a *Thalassa/Imágó* inspiratív szellemiségének voltak befogadó és építő színterei.



Schmelowszky Ágoston

Az interjút készítette Borgos Anna

Mikor vetted először kézbe a lapot, honnan tudtál róla?

Nagyon régen volt, inkább a hangulatára emlékszem. Volt egy nagy lelkesedés akkor a rendszerváltás éveiben, rengeteg kezdeményezés indult, és nagy érdeklődés is volt ezek iránt. Számomra nem is annyira az egyetemen – hebraisztikára, aztán filozófia szakra jártam –, hanem inkább az egyetem tág holdudvarában volt az az intellektuális kör és az a budapesti értelmiségi lét, ami abban az időben fiatal bölcsészként beszippantott. Ezekben a társaságokban evidens volt, hogy a *Thalassa* egy létező és izgalmas folyóirat, ahol meg lehet ismerkedni a mélylélektan magyarországi elágazásaival. Kicsit a misztikus homályba vesző múltnak, a pszichoanalízis II. világháború előtti, monarchiabeli múltjának bűvópatakjai törtek elő a folyóiratból. És az hiszem, hogy Erős Feri, isten nyugossa, aki ennek az egésznek nagyon fontos organizátora volt, ő a személyében is egy kicsit megtestesítette ezt a hangulatot. Én őt személyesen csak jóval később ismertem meg, de például a Kovács Andrással folytatott zsidóságkutatásról már akkor hallottam. Szóval a rendszerváltás utáni Magyarország előhozta, hogy ilyen dolgokkal lehet foglalkozni, ezekről lehet beszélni, egyáltalán ezeket a régi magyar intellektuális hagyományokat újra föl lehet venni, ami le volt fedve ezzel a kommunista fedővel. És szerintem a *Thalassának* ez volt abban az időben a küldetése, hogy ennek az egész magyar intellektuális, urbánus hagyománynak a pszichológiai, azon belül humán, kultúrpszichológiai oldalát jelenítette meg.

Hol látod a lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között? Hogyan változott ez a szerep?

Az elején ennek volt egy forradalmi üzenete, aminek része volt, hogy még nehezen lehetett sok mindenhez hozzáférni gondolatokban és forrásokban is. A lap sokszor közölt forrásokat, összefoglaló tanulmányokat, amikről addig keveset lehetett tudni. A pszichológus szakmában a pécsi doktori iskola is egy fontos műhely volt, ahová a szerkesztőség nagy része kapcsolódott.

Ami a változás... Ahogy ez a forradalmi hangulat és az a nemzedék is kicsit leköszönt, megöregedtek, Feri meghalt, mi pedig fölnőttünk... Az a sok izgalmas és jó dolog és várakozás a helyére került, lezárult, sok minden tévútra is ment. És a pszichológia mint szakma, ahogy felvirágzott, tulajdonképpen a helyére került. És beállt, betokosodott, a szakmának a különböző részei elhelyeződtek kis fachokban, és ebben az empirikus, természettudományhoz közeli beállítódás vált inkább

meghatározóvá. Ennek a társadalmi hatása már meglehetősen kicsi és áttételes, nem érinti azt a humán, intellektuális réteget olyan közvetlenül, ahogyan a *Thalassa* annak idején meg tudta ezt a réteget szólítani. Ilyen szempontból a lap talán kicsit elszigetelődött, talán azért is, mert elvesztette ezt az olvasói bázisát. (Érdekes kérdés, hogy most mi lehet ezzel a réteggel.) A fiatalok már nagyon másban szocializálódnak, az egész humán intellektuális létformának és gondolkodásmódnak, kulturáltságnak más a jelentősége, sokkal technokratább lett a világunk. Ebben a világban (és akkor nem beszélek a politikáról, ami ehhez illeszkedik) a *Thalassa* jellegű folyóiratoknak sokkal kisebb a bázisa. Az összes többinek is, a *2000*, a *Holmi*, stb. részben meg is szűntek, és a teljes folyóiratcultúra hanyatlik. Kérdés, hogy a 21. századi világban ennek a humán vonulatnak, amit a *Thalassa* is megtestesített, mi lesz a helye.

Tudod-e, tudtad-e kötni a lapot saját munkádhoz, szakterületedhez?

Igen, határozottan. A pszichológia számomra először és még nagyon sokáig elsősorban azt jelentette, amit *Thalassa* megjelenített. Tehát ennek a humán gondolkodásnak, a kultúra megértésének is egy kerete, ami a lélektant használja a kulturális jelenségek megértéséhez – ettől én nagyon sokat kaptam. Aztán később sok minden különvált, és kiderült, hogy amit én pszichoanalízisnek gondoltam, és amit a *Thalassa* is képviselt, az szűk értelemben nem az. De azt a forradalmi pszichoanalízist, amit Ferenczi képviselt akkor, amikor ez még nem is vált annyira szét, azt megjelenítette. Saját szakmai útkeresésemben sokáig elkísért, és a nézőpontomat tágította nagyon sok írás, amit ott olvastam.

Volt-e olyan szám, cikk, amit különösen kedveltél?

Egy szám, ami határozottan, az évtizedek távlatából is nagyon erősen bennem van, a Róheim Gézáról összeállított szám.¹ Ez nekem nagyon fontos volt akkoriban, mert amikor ez a szám a kezembe került, akkor én már jártam analízisbe, és ahogy ez ilyenkor lenni szokott, volt ez az erős érzelmi kötődés az analitikus leszármazásban, hogy az analitikusom analitikusának az analitikusa a Róheim Géza volt.

Analitikus dédnagypapa...

Igen, tulajdonképpen egy ilyen analitikus dédnagypapa. És a saját analitikussá válásomnak ez egy fontos mérföldköve volt, hogy el tudtam indulni, hogy megismertem jobban a Róheim dolgait. Valószínűleg azért is, mert nekem is később jött az életembe a pszichológia meg a pszichoanalízis, és ugye Róheimnek is volt egy alapszakmája, ami egy humán szakma, és azt ő jól tudta integrálni. Nekem is fontos volt, hogy ez ne legyen egy váltás, hanem meg tudjam teremteni a harmóniát és a folytonosságot azokkal a tanulmányokkal, amiket korábban folytattam, és a pszichológiai tanulmányokkal, ami nekem aztán kifejezetten a pszichoanalízisről szólt. Szóval ez nagyon fontos volt, és a mai napig is fontos, hogy van az a szám. És az összes többi is, de konkrétan nekem ez a Róheim-szám az, ami kiemelkedik.

¹ Róheim Géza életműve. *Thalassa*, 1992, 3(2).



Pető Katalin

Az interjút készítette Borgos Anna

Emlékszel-e arra, hogy mikor vetted először kézbe a lapot, és honnan tudtál róla?

Évre nem emlékszem... Azt tudod, hogy Erős Feri nekem közeli barátom volt. Még a lap megjelenése előtt beszéltünk róla, úgy harminc évvel ezelőtt. Mi akkor nagyon sokat találkoztunk, szűkebb és tágabb baráti körben, és a *Thalassáról* való beszélgetés, illetve hogy kellene egy folyóirat, ezeknek a beszélgetéseknek, tervezgetésnek fontos része volt. Arra emlékszem, hogy nagy vitát folytattam vele az elnevezésről. Ő mondta a *Thalassát*, én pedig azt gondoltam, hogy ez nem olyan jó ötlet. Ugyan a név nagyon jó, de ez Ferenczi legkevésbé elfogadott műve, talán nem ezzel kéne a lapot fémjelezni, mert a tervezgetésben a magyar és a nemzetközi Ferenczi-reneszánszban való részvétel egyaránt szerepelt. Én a *Thalassa* elnevezés ellen kardoskodtam, de vesztettem, nem volt igazam, mert ez az elnevezés nagyon jól bevált. Nem hallottam egyetlen olyan kritikát sem, mint amit én felvettem.

Arról beszélt Feri, hogy milyennek képzelik ezt a lapot?

Én Ferenczi munkásságának hangsúlyozására emlékszem (ami az évek során elhalványult) és az interdiszciplinaritásra. Nekem ez tetszett benne, mert én már akkor is hajlamos voltam ilyen „elhajlásokra”.

Hogyan láttad az induláskor lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között, és hogyan változott ez a szerep?

Lehet, hogy ebben szubjektív vagyok, de nagyon fontosnak tartottam és tartom. Miközben tudtam az alacsony példányszámról, meg azt is tudom, hogy sokan a pszichoanalízist és határterületeit nem tartják igazán tudománynak. De úgy adta a sors, hogy én kezdetektől a pszichoanalitikus, dinamikai folyamatok iránt éppúgy érdeklődtem, mint az idegtudományok eredményei iránt,¹ és ezt az érdeklődésemet a *Thalassa* meg az *Imágó* mindig kielégítette. Számomra tehát a lap fontossága nem változott. Sőt, azt is mondhatnám, hogy nőtt, mert a szakmának ez a része az évtizedek során eléggé légüres térbe került. A nyolcvanas években kezdett a pszichiátria

¹ Pető Katalin: A neurontól a lélekig: a pszichoterápia neurobiológiai alapjai. *Imágó Budapest*, 2011, 1(3): 51-60. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/1\(22\)2011-3/051-060_Peto-K.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/1(22)2011-3/051-060_Peto-K.pdf)

önállóvá válni (akkor alakult például a Magyar Pszichiátriai Társaság). Nekem kilencvenöt körül lett meg a pszichoterápia szakvizsgám, és első körben szakvizsgáztam, korábban ilyesmi nem létezett. A pszichiátrián belül a dinamikus pszichoterápiák felfelé ívelő szakaszban voltak. Csak aztán nagyon átvette a helyét részben a biológiai pszichiátria, részben a pszichoterápiák más ágai, a kognitív megközelítés, a viselkedésterápia, stb.

Talán azért is volt kezdetben a pszichoanalízis központibb megközelítés, mert ennek volt a legtöbb kötődése a háború előtti időszakhoz, a budapesti iskolához, a többi terápia irányzatnak kevésbé voltak ilyen gyökerei?

Magyarországon valószínűleg így volt.

Tudod-e, tudtad-e kötni a lapot saját munkádhoz, szakterületedhez?

Hogyne, igen. És az én érdeklődési körömnek és írásaimnak is talált helyet a *Thalassa* és az *Imágó*. Részt vettem fórumokon a Nyitott Műhelyben, és olykor megjelentek írásaim, fordításaim. Aminek különösen örültem, hogy megjelent, ha későn is, Eric Kandell 1990-es cikke² a biológia és a pszichoanalízis összekapcsolásának fontosságáról, ami egy fantasztikusan fontos dolog volt, és sokat küzdöttem azért, hogy megjelenjen.

Te fordítottad Gyömrői Edit 1963-as angol nyelvű cikkét³ is egy holokauszt-túlélő lányról, ami a témában egy viszonylag korai esettanulmány volt.

Igen, ez a holokausztról szóló tematikus számban jelent meg. Annak meg azért örültem nagyon, mert számomra mint pszichoanalitikus számára az a cikk rettentően fontos volt, nemcsak a holokauszt, hanem a pszichoanalízis szempontjából is. Gyömrőinek fantasztikus meglátásai voltak. Például leírja, hogy egyszer a terápia során valamit rosszul értelmzett, félreértett, és a páciens ebből jött rá, hogy ő meg a Gyömrői két különálló személy. A gyerek önálló szelf-fejlődése a koncentrációs táborokban átélt szenvedések következtében (elszakítva a szülőktől, a családtól) elakadt. Ez nekem egy fantasztikus és korai ráismerés volt arra, hogy a kapcsolat, a kötődés mennyire alapvető az én kialakulásában.

Volt-e olyan szám, cikk, amit különösen kedveltél?

Nagyon érdekes volt Etkind írása⁴ Sabina Spielreinről. Érdekes a korai pszichoanalízis szempontjából, amiről ugyan sokat tudunk, de mégsem eleget. Igaz ez például Jung és

² Eric R. Kandell: A biológia és a pszichoanalízis jövője: egy újragondolt pszichiátria szellemi keretei. Fordította Pető Katalin. *Imágó Budapest*, 2011, 1(2): 5-44. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/1\(22\)2011-2/005-044-Kandel.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/1(22)2011-2/005-044-Kandel.pdf)

³ Edith Ludowyk-Gyömrői: Egy koncentrációs tábor túlélő fiatal lány analízise. Fordította Pető Katalin. *Thalassa*, 1994, 5(1-2): 32-52. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(05\)1994_1-2/032-052_Ludowyk-Gyomroi.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(05)1994_1-2/032-052_Ludowyk-Gyomroi.pdf)

Freud viszonyára is. De igaz Sabina Spielrein sorsa miatt a holokausztt szempontjából, és a terápiás határok és technika kérdésének szempontjából is. Senki nem született mindentudónak, hanem saját hibák és katasztrófák révén jöttek rá az áttétel, viszontáttétel jelentőségére. És még valami, ami ebből a cikkből kiderül: hogy tulajdonképpen nem Ferenczi foglalkozott először a viszontáttétellel, hanem Freud írja egy levelében Jungnak épp Spielrein kapcsán, hogy nemcsak az van, hogy a páciens beleszeret a terapeutába, hanem van ám ott viszontáttétel is.

Az viszont Ferenczinek volt fontosabb, hogy ezt nem leküzdeni kell, hanem felismerni, belemenni, dolgozni vele. Ebben néha túl is ment az analízis határain.

Igen, Pálos Elmáról és Gizelláról is elég korán megjelent egy írás⁵, az is nagyon fontos volt nekem. Aztán volt egy szám, ami a zene pszichoanalízisével foglalkozott.⁶ Ez bátorított arra, hogy lehet ezzel a témával foglalkozni akkor is, ha nincs zenei képzettségem. Engem nagyon régóta izgatott Wagner és a pszichoanalízis kapcsolata, különösen a *Parsifal* esetében, amiről végül aztán írtam is.⁷ Korábban visszatartott, hogy én ugyan egy súlyos muzikofíl vagyok, de nem tanultam zenét. Ez a szám adott ehhez bátorítást.

⁴ Alekszandr Etkind: Sabina Spielrein: tiszta játék egy orosz lánnyal. Fordította Szőke Katalin. *Thalassa*, 1998, 9(2-3): 51-108. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(09\)1998_2-3/051-108-Etkind.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(09)1998_2-3/051-108-Etkind.pdf)

⁵ Emanuel Berman: Sándor, Gizella, Elma. Életrajzi utazás. Fordította Kis Anna. *Thalassa*, 2003, 14(1): 69-98. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(14\)2003_1/069-98_E-Berman.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(14)2003_1/069-98_E-Berman.pdf)

⁶ Zene és pszichoanalízis. *Imágó Budapest*, 2013, 3(1). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/5-zene-es-pszichoanalizis.html>

⁷ Pető Katalin: Kundry csókja. Pszichoanalitikus értelmezési kísérlet a zenedráma értelmi és érzelmi hatásának magyarázatára. *Lélekelemzés*, 2017, 12(1): 37-48.

https://psychoanalysis.hu/lelekelemzes/20171/pszichoanalizis_es_muveszet



Kathleen Kelley-Lainé

Az interjút készítette Borgos Anna

Emlékszel-e arra, hogy kerültél kapcsolatba a *Thalassával*, honnan tudtál róla?

Hát ez úgy kezdődött, hogy a Calmann-Lévy Kiadó, amelyik kiadta a *Pán Péter* c. könyvem¹ is, rendezett egy konferenciát 1992 körül a párizsi Magyar Intézetben, mert akkor kezdték előkészíteni a *Freud–Ferenczi levelezés* kiadását. Én ott találkoztam Erős Ferivel – elkezdtünk beszélgetni, hogy én is Magyarországon születtem, satöbbi, ő elmondta, hogy a fia ott él Párizsban, és mondta, hogy „ha jössz Budapestre, hívj fel”. Nemsokára mentem is Pestre, és találkoztunk. Volt egy naplóm, amiben leírtam ezt a találkozást. Én sokat jártam Pestre, de nem igazán ismertem a szakmából embereket, Feri hozott össze ezzel a körrel. Akkor azt mondta, hogy itt lesz Judith Kestenberg, aki interjúkat csinál második generációs holokauszt-túlélőkkel. Bemutatott neki, én elmeséltem, hogy itt születtem, de Kanadában nőttem fel, és ő végül azt mondta, szeretne meginterjúvolni. Nekem az apám zsidó volt, munkaszolgálatos, de én soha nem tekintettem úgy magamra, mint második generációs túlélőre. De három órát beszélgettünk Judith Kestenberggel, mind a ketten sírtunk, ez egy olyan találkozás volt, ami engem egy egészen más útra vitt. És persze a Feri is. Rajta keresztül találkoztam a Mészárossal, Székáccsal, elhívtak a Ferenczi Egyesület konferenciájára, és így kerültem be ebbe a közegbe, az összes további konferencián részt vettem, szervezőként is. És persze a *Thalassa*. A *Thalassát* én nehezebben tudtam olvasni, mert már kint tanultam meg olvasni, a magyar nekem egy beszélt nyelv maradt. De tudtam róla és követtem, cikkeim is jelentek meg benne.² Aztán 2001-ben Mészáros Judittal és Székács Judittal szerveztünk három összefüggő konferenciát, aminek a témáját a könyvem angol kiadásának címe (*Peter Pan: The Story of Lost Childhood*) inspirálta. Az elsőt Budapesten („Elveszett gyerekkor”), hasonló címmel Londonban („Lost Childhood and the Language of Exile”), majd Párizsban („Une mère, une terre, une langue: L’exil et la perte de la langue maternelle”).

¹ Kathleen Kelley-Lainé: *Peter Pan ou l'enfant triste*. Calmann-Lévy, Paris, 1992. Magyarul: *Peter Pan, avagy a szomorú gyermek*. Fordította Lenkei Júlia. Filum, Budapest, 1997 és Oriold és Társai, Budapest, 2011.

² Kathleen Kelley-Lainé: Szexuális kíváncsiság, trauma és a nyelvzavar. Ferenczi Sándor munkásságának jelentősége napjainkban. Fordította Székely Zsófia. *Thalassa*, 2000, 11(1): 163-176.

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(11\)2000_2-3/163-176_K-Kelley-Laine.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(11)2000_2-3/163-176_K-Kelley-Laine.pdf)

Beszélgetés Kathleen Kelley-Lainével. Készítette Aradi Péter. *Thalassa*, 1998, 9(1): 142-150.

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(09\)1998_1/142-150_Kelley-interju.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(09)1998_1/142-150_Kelley-interju.pdf)

Szóval inkább a szakmai közeghez, közösséghez kapcsolódtál, nem annyira a laphoz. A munkádban azért tudtad használni a lap írásait vagy szellemiségét, akár elméleti vagy történeti szempontból, akár a terápiás gyakorlatodban?

Persze, nagyon is. Most van egy analitikus szemináriumunk az SPP-ben [Société Psychanalytique de Paris] Ferencziről. Rengeteget írtam róla és használom. Nekem a magyar analitikus iskola nagyon fontos lett, és úgy érzem, hogy én úgy praktizálok itt, mint a budapesti iskolában tették, főleg Ferenczi.

A Freud–Ferenczi levelezés és a Klinikai napló is először franciául jelent meg, tehát te előbb találkozhattál vele ezen a nyelven.

Igen. Angolul és franciául van meg nekem. Egy friss élmény, hogy a párizsi zsidó múzeumban múlt héten adott elő Benoît Peeters fantasztikusan. Ő nem analitikus, hanem író, és a filozófiaprofesszora beszélt neki Ferencziről, idén jelent meg róla a könyve.³ De jobban beszélt róla, mint bármelyik analitikus. Olyan finoman mondott nagyon fontos dolgokat, mindenféle túlzás vagy gonoszság nélkül.

Mennyire van kapcsolat a kint élő magyar származású analitikusok között? Judith Dupont nagyon ápolja ezt a budapesti analitikus hagyományt a *Le Coq-Héron* folyóirattal.

Van kapcsolat, persze, én Judith Dupont-t nagyon szeretem, és ő is nagyon szeret engem, sokat dolgoztam vele szintén Franciaországban, ő is részt vett ezeken a konferenciákon. Most már nagyon idős, 95 éves, de nagyon szeretek vele beszélgetni. Szóval ez egy ilyen kör, bár az utóbbi időben kicsit elszakadtunk, pláne most a Covid miatt. De volt egy atmoszférája. Magyarországon 1989-ben fantasztikus lelkesedés volt, hogy mi minden lehet, felszabadulás volt, nekem innen Párizsból is. És hát aztán nagyon megváltozott az egész világ is, de Magyarország is.

Megjelent egy kötet, ami Párizsba emigrált magyar pszichoanalitikusoktól közöl írásokat.⁴ A francia pszichoanalízisben valahol ott vannak a budapesti iskola nyomai, ha nem is a mainstreamben?

Igen, Devereux főleg, van egy egész csapat, amelyik őt tanulmányozza. A két fő iskola az APF [Association Psychanalytique de France] és az SPP eléggé vonalas, de azért ez lazul és változik, kezdi őket érdekelni Ferenczi.

³ Benoît Peeters: *Sándor Ferenczi: L'enfant terrible de la psychanalyse*. Édition Flammarion, Paris, 2020.

⁴ Erős Ferenc, Ritter Andrea (szerk.): *A megtalált nyelv. Válogatás magyar származású francia pszichoanalitikusok munkáiból*. Új Mandátum, Budapest, 2001.

Szükség van-e szerinted ma is egy *Thalassa/Imágó Budapest* jellegű folyóiratra, milyen szerepet tölthet be?

Szerintem ezek nagyon fontos folyóiratok, bár nem tudom, mennyire olvassák. Nekünk is ott van a *Revue Française de Psychanalyse*, a *Coq-Héron*, ezekben kincsek vannak, ahogy a *Thalassában* vagy az *Imágóban* is, történeti, szociológiai értelemben is. Nem csak a pszichoanalízis, benne van az irodalom, benne van a történelem, nem csak tiszta pszichológia. De az emberek kevesebbet olvasnak általában is, még a szakmában is, nagyon nagy a verseny az internettel, közösségi médiával, ami rengeteg időt visz el, és rengeteg információval áraszt el.

Egy konkrét számot vagy cikket fel tudsz idézni esetleg, ami emlékezetesebb volt?

Az interjúkat nagyon szívesen olvastam, részben olyanokkal, akiket személyesen is ismertem, Judit Dupont-nal például.⁵

Van-e valamilyen konkrét emléked, történeted a *Thalassához/Imágóhoz* kapcsolódóan, amit fontosnak tartasz, szívesen gondolsz vissza rá?

Találtam egy könyvet, amit Feri adott, a *Goffman meséi* című verseskötetét, ezt a dedikációt írta bele: „Katinak egy szomorú gyerektől”. Ez úgy meghatott... Viszont sajnós nem tudom olvasni a verseket, csak ha valaki felolvassa.

Mi volt a benyomásod Feriről, amikor megismerted?

Nagyon szimpatikusnak találtam. És nagyon örültem, mert én kanadaiak között nőttem fel, és annyira boldog voltam, hogy találkoztam magyar szakmabeliekkel, nekem ez nagyon különleges volt. Nagyon szerettem a Ferit, sokat beszélgettünk, sok mindent csináltunk együtt, sokszor jött hozzám és lakott nálam. „Nomád barátság” címmel írtam a 70. születésnapjára ajándékkötetembe.⁶ És Pesten szemben laktunk egymással a Tátra utcában, úgyhogy ahogy megérkeztem, mindig felhívtam őket. Lehet, hogy ezért is akartam eladni azt a lakást, mert amióta meghalt, nem voltam Pesten. Nagyon más lenne most odamenni. Egyébként kiderült, hogy valami távoli rokonságban is vagyunk, az én eredeti nevem Kánitz, a szüleim, a családom nyomdászok voltak, és van valami közös szál. Imádtam a humorát, és ahogy tudott beszélni a dolgokról, nemcsak az analízisről, de filozofikus dolgokról, vagy ahogy tudtunk böngészni, asszociálni, én nagyon szeretem ezt, én is így szeretek gondolkodni.

⁵ „Mesterségem a pszichoanalízis”. Párizsi beszélgetés Judith Dupont-nal. Készítette Erős Ferenc és Szilasi Judit. *Thalassa*, 1998, 9(1):119-138. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(09\)1998_1/119-138_Dupont-interju.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(09)1998_1/119-138_Dupont-interju.pdf)

⁶ Kathleen Kelley-Lainé: Pour mon ami Erős Ferenc. L'amitié nomade. In: Borgos Anna, Ehmann Bea, Gyimesi Júlia, Kovács Anna (szerk.): *Tegnapután, holnapelőtt. Erős Feri 70. születésnapjára*. Budapest, 2016, 95-96.



Robert Kramer

Az interjút készítette Kőváry Zoltán

Hogyan szerzett tudomást a *Thalassáról*? Mikor hallott róla először, és mikor találkozott fizikai formában is folyóirattal?

Olvastam Ferenczi *Thalassa* című könyvét jóval azelőtt, hogy a lappal találkoztam volna. Negyven éve foglalkozom Otto Rankkal, igyekeztem megérteni a Ferenczivel való kapcsolatát, így hát mindent elolvastam Ferenczitől. Aztán találkoztam Mészáros Judittal Washingtonban, aki a Woodrow Wilson Centerbe jött kutatni egy évre. Jó barátok lettünk, meglátogattam Budapesten is, ahol találkoztam a *Thalassa* szerkesztőbizottságával: Erős Ferivel, Hidas Gyurival, másokkal is, Borgos Annával például. Ezek a nevek jutnak most eszembe. Nagyon közel kerültem a Ferenczi Sándor Egyesülethez, támogattam Ferenczi házának, a Ferenczi villának a megvásárlását is. A *Thalassával* való kapcsolatom a kilencvenes évek végén kezdődött, miután megjelentettem az első könyvemet, *A Psychology of Difference: The American Lectures of Otto Rank* címmel¹.

És milyen formában hallott a folyóiratról először?

Feri olvasta az egyik Rankról írt cikkemet, aminek „Otto Rank and »The Cause«” volt a címe; a barátom, Paul Roazen tiszteletére kiadott emlékkönyvben jelent meg, aki egy híres amerikai pszichoanalízistörténész. Roazen Amerikában született, de Kanadába költözött. Feri megkért, hogy küldjem el a cikkemet a *Thalassának*, Borgos Anna fordította le, és a *Thalassa* tizedik születésnapját ünneplő jubileumi számában jelent meg.²

Igen, Anna mesélte nekem, hogy ez volt a legelső publikált fordítása...

Amennyire tudom, nagyszerű munkát végzett. Valamennyire beszélek magyarul, de nem olvasok, ezért személyesen megerősíteni ezt nem tudom.

¹ *A Psychology of Difference: The American Lectures of Otto Rank*. Ed. Robert Kramer. Princeton University Press, Princeton, N. J., 1996.

² Robert Kramer: Otto Rank és „a dolog”. Fordította Borgos Anna. *Thalassa*, 1999, 10(2-3): 206-226.
[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(10\)1999_2-3/206-226_R-Kramer.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(10)1999_2-3/206-226_R-Kramer.pdf)

Én olvastam, nagyon nehéz szöveg... Bár ez volt már vagy húsz éve, lehet, hogy újra kellene olvasnom.

Nem publikálnám még egyszer ebben a formában. Posztmodern stílusban írtam meg, Lacan hatása alatt. Az utóbbi években egyszerűsítettem a nyelvezetemen. A legutóbbi könyvem, a *The Birth of Relationship Therapy: Carl Rogers Meets Otto Rank* bárki által könnyen olvasható. Teljesen egyszerű angolul, ha valaki olvas angolul, meg fogja érteni ezt a könyvet. Az a cikk túlságosan nyakatekert volt.

Hogyan látta a *Thalassa* akkori helyzetét a tudományos folyóiratok világában?

A szomorúbb része az volt a történetnek, hogy mivel magyar nyelven jelent meg, az amerikaiak és az európaiak számára nem volt hozzáférhető. Ez sajnos mindig hátrány. És a magyar sajnos egy nagyon bonyolult nyelv, így nem gondolom, hogy Magyarországon kívül nagy befolyása alakulhatott ki a *Thalassának*.

És Magyarországon belül?

Mivel nem olvasok magyarul, erre a kérdésre nem tudok válaszolni...

Értem, ebből kifolyólag a kérdés második felére sem fog tudni, miszerint az elmúlt években hogyan változott Ön szerint a lap pozíciója... A folyóirattal való együttműködése befolyásolta a munkáját?

Igen, mélyebben elkezdett érdekelni Ferenczi, miután találkoztam a magyar pszichoanalitikusokkal, kiváltképp Mészáros Judittal és Hidas Gyurival. Nagyon szerettem Gyurival beszélgetni. Melegszívű, nyitott, jólelkű ember volt. Erősen érdeklődött a Rankkal kapcsolatos munkám iránt, szóval minden alkalommal, amikor Budapestre jöttem, beszélünk egymással. Úgy vélem, hogy azt testesítette meg, amilyen Ferenczi lehetett. Melegszívű volt, szimpatikus, nyitott, kíváncsi, nagyon intelligens, lágy hangon beszélt. Ha el kellene képzelnem, hogy milyen lehetett Ferenczi, Hidas képe ugrana be nekem. Ha terapeutára lenne szükségem, Gyurihoz mennék. Emellett az elmúlt huszonöt évben nagyon közeli barátságba kerültem Mészáros Judittal, igazán személyes a kapcsolatunk, hosszú órákat töltöttünk együtt beszélgetve. Meghívott, hogy vegyek részt az általa szervezett Ferenczi-konferenciákon.

Mivel nem olvas magyarul, így azt sem igazán tudom megkérdezni Öntől, hogy volt-e a *Thalassának* olyan száma, amit különösen kedvelt, talán az a szám esetleg, amelyben a saját cikke megjelent...

Igen, mivel, nem olvasok magyarul, ezért sajnos nem tudok megemlíteni ilyen számot.

Van az említetteken felül olyan személyes emléke vagy története, ami a *Thalassához* köti? Bármi, amit fontosnak tart, egy emlék, vagy valami más, ami eszébe jut, ha a *Thalassára* gondol, a folyóíratra, vagy az ahhoz kapcsolódó emberekre...

Erős Feri egy nagyon intelligens, briliáns pszichológus volt, emellett filozófus, kultúranalitikus és társadalomkritikus is. Amikor találkoztunk, akkor rengeteget tanultam tőle a magyar pszichológiáról, a marxizmusról és a társadalomkritikáról. Aki szintén nagy hatással volt rám, az Pléh Csaba. Nem hinném, hogy tagja volt a *Thalassa* szerkesztőbizottságának, de nagyon jó barátom lett, akárcsak a felesége, Oti. Ha Budapestre jöttem, mindig találkoztunk. Haynal André szintén jelentős hatást gyakorolt rám. Amikor találkoztunk, nagyon közel éreztem magam hozzá, melegszívű, jóakarató ember volt, ő is arra emlékezett, hogy milyen lehetett Ferenczi. Gyurihoz hasonlóan őt is nagyon érdekelte Rank. Elküldtem Andrénak két könyvemet, az *A Psychology of Difference: The American Lectures of Rank*-ot és a *The Letters of Sigmund Freud and Otto Rank: Inside Psychoanalysis*-t, aminek E. James Lieberman volt a társ-szerkesztője. André nagyon hálás volt a könyvekért, hivatkozott is rájuk néhány előadásában és publikációjában. Szerette volna Rankot és Ferenczit ismét egymás mellé helyezni, miután a magyarok megfélemeztek arról, hogy Rank és Ferenczi milyen szorosan együttműködtek a modern pszichoterápia megalkotásában. A magyar analitikusok egy jelentős része még a mai napig nem látja át ennek a jelentőségét.

Mit gondol, ennek mik lehetnek az okai? Rank írásai sokáig nem voltak elérhetőek magyarul, és az itteni szakemberek jelentős része az anyanyelvén megjelenő írásokból tájékozódik.

Amennyire én tudom, Rank egyetlen könyve sem lett lefordítva magyarra, kivéve *A születés traumája*, amely néhány éve jelent meg.³ De Rank ennél jóval többet írt: a terápiáról, a lélekről, a vallásról, a szexualitásról, az oktatásról, a mítoszokról, a művészetéről. Rank volt a legfontosabb előfutára három jelentős pszichoterápiás iskolának: a humanisztikusnak, az egzisztenciálisnak és a tárgykapcsolatinak. Ő és Ferenczi négy éven át, 1921 és 1924 között dolgoztak közösen ezeken az elgondolásaikon. De Freud, fortyogva a dühtől *A születés traumája* miatt, miként erről Ferenczinek beszámolt, 1925-ben végül arra kényszerítette magyar kollégáját, hogy szakítson Rankkal. A Freud belső körének két legkreatívabb tagja közötti szakítás tragikusnak bizonyult a pszichoanalízis számára.

³ Otto Rank: *A születés traumája*. Fordította Frigyes Júlia. Oriold és Társai, Budapest, 2017.



Békés Vera

Mikor vetted először kézbe a lapot, honnan tudtál róla?

Emlékeim szerint először Gábor Évától hallottam a Ferenczi Sándor Egyesületről, és ő adta a kezembe az új folyóirat, a *Thalassa* első számát. Gábor Éva filozófiatörténészként elsősorban a 20. század magyar eszmetörténetét kutatta¹, középpontban Alexander Bernáttal és kiterjedt családjával, így egyik vejével, Révész Gézával is. Akkoriban, a rendszerváltást közvetlenül megelőző években, új szakmai egyesületek, társaságok és folyóiratok alapítási vagy újjáalapítási lázában égett az ország. Így például ekkor alakult meg – elsősorban Gábor Évának és a később fiatalon elhunyt esztétának, Újlaki Gabriellának köszönhetően – a Polányi Mihály Szabadelvű Filozófiai Társaság is, melynek én is alapító tagja lettem, és megszületett a Társaság periodikája, a *Polanyiana*. Bizonyos értelemben mindig is testvérlapnak tekintettük a *Thalassát*, hiszen, bár a profiljaink eltérőek, céljaink kezdettől közösek voltak: megmutatni és a hazai közönség számára is hozzáférhetővé tenni olyan huszadik századi jelentős magyar gondolkodók életművét, akiket még a szűkebb a szakmai közösség sem egészen ismert, vagy éppen félreismert és alulértékelt, miközben munkásságuk nemzetközi híre folyamatosan növekszik. Feladatunk éppen ezért szövegkiadások, fordítások, publikációk és konferenciák révén fellendíteni a hazai kutatásokat és bekapcsolódni a nemzetközi hálózatba.

A nyitás nemcsak a könyv- és folyóiratkiadásban jelentkezett, de a könyvtári állományok szabad hozzáféréseben, szabadabb nemzetközi könyvbeszerzésekben és nem utolsósorban az (immár csakis a szerzői jogok védelmét szolgáló szabályok által korlátozott) szabad fénymásolásban is. (Hogy az egyre egyszerűbben hozzáférhető – és ugyanakkor megfizethető árú – fénymásolás lehetősége milyen forradalmi változást jelentett a nyolcvanas évek végén, csak az nem tudja, aki soha nem másolt fontos idézeteket cédulákra kézzel napestig a könyvtárakban, vagy nem volt kénytelen írásos engedélyekért folyamodni, hogy hozzájuthasson az ún. Z jelzetű könyvek olvasásához.)² Ebben a kedvező légkörben kimondatlanul is közös célunkká vált

¹ Gábor Éva (1925-2019) filozófus, eszmetörténész, a Polányi Mihály Szabadelvű Filozófiai Társaság alapítója és első elnöke. Ismertebb munkái közül néhány: *Alexander Bernát*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986; Révész Géza. In: Kiss György (szerk.): *Tanulmányok a magyar pszichológia történetéből*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 24-36. *Mannheim Károly levelezése 1911-1946*. Vál., jegyzetek Gábor Éva. Argumentum, Budapest, 1996.

² A könyvtári katalóguscédulán a Z-jelzet arra utalt, hogy a kérdéses kötet vagy kézirat a zárolt raktárban található, ahonnan csak speciális engedéllyel vagy azzal sem lehetett a dokumentumokhoz hozzáférni. A nemkívánatosnak minősített kiadványok listáját időről időre központilag átírták, de a hetvenes-nyolcvanas

azoknak a szociokulturális gyökereknek a feltárása, vagyis annak a sajátos mintázatnak a megragadása, amit Ferenczi egykor oly találóan a *Globus Hungaricus* névvel illetett, s ami vitathatatlanul megkülönböztette a Budapestről indult gondolkodók kreativitását eszmetársaikétól. Osztottunk abban a felismerésben is, hogy vannak olyan kutatási lehetőségek, amelyek már csak a nyelvi adottságok révén is csakis ránk várnak, és amelyek nagy nemzetközi szakmai érdeklődésre tarthatnak számot.

Hol látod a lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között? Hogyan változott ez a szerep?

A *Thalassa*, illetve az *Imágó Budapest* és az előbbivel egy időben indult más új társadalomtudományi folyóiratok (például a kiváló szociológiai folyóirat, a *Replika*) között többféle párhuzamot lehet találni. Valamennyi a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban indult, és személyi és szakmai háttérüket a tágabb érdeklődők számára is nyitott szakmai társaságok alkották. Éppen ezért a szerkesztők és szerzők kinyilvánított szándékuk szerint mindenkor számítottak egy szűken vett akadémiai-egyetemi kutatói szakmánál jóval szélesebb kör érdeklődésére is. Ugyanakkor természetesen nagy súlyt fektettek arra, hogy a tartalom szakmai színvonala megfeleljen a magas szintű nemzetközi mércéknek. Általában tematikus számokkal jelentek meg, melyekre jellemző, hogy a forrás-dokumentumok és tanulmányok mélységükben messze túlmutatnak az ismeretterjesztésen vagy a könyvek szemlézésén: befogadásuk olvasóiktól szellemi erőfeszítést követel. Viszont éppen, mivel egy lapszámban többféle megközelítésben szerepel ugyanaz a tárgy, viszonylag könnyű átfogó képet nyerni, és a helyükön kezelni az adott témakört.

Ez nem kizárólagosságot jelent a szakmai folyóiratok között, hanem inkább egyfajta munkamegosztást. A *Thalassa* (ahogy később az *Imágó* is) interdiszciplináris szemléletű lap, a szerzők a kultúra történeti kontextusában ragadják meg témáikat. Éppen ezért az is kezdettől nyilvánvaló volt, hogy nem illeszkedik egészen az akadémiai pszichológiai vagy a pszichoterápiás szakfolyóiratok speciális profiljába. Horizontja tágasabb, és nyitottabb a társtudományok szakmai közönsége felé. Ugyanakkor nem általános ismeretterjesztő periodikáról van szó, hiszen bizonyos témákra, megközelítésekre és szerzőkre összpontosít. Természetesen korábban is időről időre megjelentek idevágó fontos – elsősorban tudománytörténeti forrásul szolgáló – dokumentumok, levelek vagy a nemzetközi szakmai élet új tendenciáit ismertető írások. Születtek tanulmányok a pszichoanalízis kialakulásának és kibontakozásának korszakában fellépő magyar gondolkodókról – például Szondi Lipótról –, de a *Thalassa* profiljában már kifejezett hangsúlyt kapott ez a történeti megközelítés. Éppen ez a vonása volt, amiért különösen fontos forrásként szolgált számomra a budapesti iskola dokumentumainak rendszeres, forrásértékű közreadása.

Van egy olyan további fontos párhuzam a tematikus folyóiratok között, ami az indulásukkor még nem lehetett tudatos koncepció, ám idővel fejlődési irányuk egyre

években a könyvtárak katalógusaiban még bőven beleütközhattünk a Z jelzetbe. Így pl. Polányi Mihály vagy Karl Popper egyes fontos művei, vagy éppen Freud írásai is ebbe a kategóriába estek.

nyilvánvalóbbá vált. Ahogy a rendszerváltás után átalakult a tudományos minősítés rendje, és a kilencvenes évek végére sorban felálltak az egyetemek doktori iskolái, úgy módosult e folyóiratok funkciója is. Eleinte elsősorban fontos forrásanyaggal és másodlagos szakirodalommal szolgáltak a posztgraduális tanulmányokhoz, de idővel a doktoranduszok kiváló publikációs fórumot is találtak bennük. Ahogyan például a BME Tudománytörténeti-tudományfilozófiai doktori iskoláját a *Polanyianához* fűzték szoros szálak, úgy a *Thalassa*, majd különösen az *Imágó* elválaszthatatlanul összekapcsolódott a Pécsi Tudományegyetem Elméleti Pszichoanalízis Doktori Programja oktatóinak és hallgatóinak körével.

Ezek a folyamatok hasonlóan zajlanak ma is a többi társadalomtudományi irányultságú folyóiratokban is. És a fejlődésmenetük is hasonlóan mondható: kezdetben a rendszerváltás körül alakuló szabadabb szakmai társaságokhoz, egyesületekhez kapcsolódtak. Idővel szükségképpen átalakultak az egyetemi doktori iskolákat tematikusan támogató professzionális periodikává. Ugyanakkor – és ez is fontos jellegzetességük – „nem öregedtek meg”. Nagyon sokat megőriztek az indulásukkor kinyilvánított koncepciójukból: azt vallják, hogy elengedhetetlenül fontos a diszciplínák közötti híd megteremtése, azaz az interdiszciplináris nyitottság, és a kutatott téma történeti-kulturális beágyazottságában való szemlélete. És mivel ezek a folyóiratok a doktoranduszok számára is fontos publikációs felületet jelentenek, hosszabb távon is biztosítják a szerzői és olvasói utánpótlást, s így remélhetőleg tartósan meg is marad a rájuk jellemző fiatalos frissesség, ami a túlélésüket biztosítja. Így van ez az egyre szűkülő pályázati lehetőségek között is, akkor is, ha a papír alapról az *Imágó* kénytelen volt a virtuális térbe költözni, annak minden előnyével és hátrányával. A virtualitás nem ártott a népszerűségének. Látható ez abból is, hogy az *Imágó* minden egyes lapbemutatóján javarészt fiatalokból összejevő teltház van, előzetes regisztráció nélkül be sem lehet jutni.

Tudod-e / hogyan tudod kötni saját munkádhoz? Saját szakterületedhez miben járult hozzá?

Összehasonlító tudománytörténettel foglalkozó tudományfilozófusként és tudományfilozófiai konstellációk kutatójaként egész pályám során olyan – Mannheim Károly szavaival élve – „hontalanná lett kérdésfeltevéseket” vizsgáltam, „amelyekhez már minden tudomány hozzászólt a maga képessége szerint, anélkül, hogy ügyelt volna a problematika folytonosságának megőrzésére”.³

Mindig foglalkoztatott a filozófiai gondolkodásmód és a szaktudományos gondolkodásmód közötti különbség, és az, hogy milyen lehetőségfeltételek vannak

³ Mannheim Károly: A nemzedékek problémája. In: *Mannheim Károly: Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris, Budapest, 2000.

„Budapesti” iskola nemcsak a pszichoanalízis területén alakult ki és hordozott jellegzetes mintázatot. Ezzel kapcsolatban több összehasonlító tanulmányt is írtam, és ezekben nagymértékben támaszkodtam a *Thalassa*, majd az *Imágó Budapest* anyagaira. Lásd: A konstruktív pesszimizmus forrásvidéke. A magyar tudományos műhelyek „utolsó polihisztorai” és „titkos klasszikusai” a 20. század első felében. In: Békés Vera (szerk.): *A kreativitás mintázatai*. Áron Kiadó, Budapest, 2004, 130-177. Valamint újabban: Az ember tragédiája és az úgy nevezett „Marslakók”-rejtély. In: Mészáros András (szerk.): *Filozófia és irodalom*. MTA Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, Budapest, Somorja, 2020, 150-164.

egy-egy konkrét problematika folytonosságának megőrzésére, amelynek hiányára Mannheim utalt. Nekem Ferenczi egyik, még a Freuddal való ismeretség előtti időkből származó filozofikus írása, amelyet éppen *Thalassa* egyik korai számában tettek újra közzé, segített megtalálni a keresett folytonosságot: „A tudás mérlege” című írásában⁴, 1903-ban Ferenczi ezt a paradoxont fejtegeti: „Amit öntudatnak nevezünk, az lényegében öntudatlan. Az öntudatlan pedig igen sokszor magán viseli a tudatosság, értelmesség bélyegét.” Ferenczi (különösen a „Nyelvzavar” tanulmány) egyébként már egyetemista koromban is nagy hatással volt rám. A filozófia szakosok mellett, hogy emelt óraszámokban tanultak általános pszichológiát, kaptak egy elég részletes történeti-elméleti bevezetést a pszichoanalízis alapjaiba is (már amennyiben ez lehetséges volt a hetvenes évek első felében). Freud fontos műveit már újra lehetett olvasni legalább könyvtárban, és megjelent Buda Béla szerkesztésében *A pszichoanalízis modern irányzatai* című kötet. Ettől persze nem lettünk pszichoanalitikusok, de az világossá vált, hogy ez a pszichoanalízis (nem pozitivista) tudományos értelemben komolyan vehető, sőt, ha megtisztítjuk teljesítményüket az azóta minden irányból ráragasztott mítoszoktól és minősítésektől, akkor láthatjuk, hogy mind céljaik, mind szemléletük nagyon is illeszkedik a 19-20. századforduló természettudományos illetve – főként Ferenczi révén – társadalomtudományos törekvései közé. Nevezetesen: a korszak természettudósai minden fizikai jelenség mögött rejtett, empirikusan közvetlenül nem észlelhető hatóerőket kerestek szenvedélyesen (és találtak, pl. Röntgen vagy Eötvös). Freudnak is meggyőződése volt, hogy felfedezése a neurózisok keletkezésének okairól és az analízis módszeréről, mellyel ezek a rejtetten ható erők feltárhatók, ebbe a sorba illeszkedik.

Másfelől, a társadalomtudományok ezzel egy időben azokat a hatóerőket keresték, amelyek felfedezése megszabadíthatja a béklyóitól szenvedő embert. Freudnál ez az emancipációs törekvés mindenekelőtt az individuum belső felszabadításra irányult. A pszichoanalitikus mozgalomban Ferenczi és tanítványai voltak azok, akik az individuális felszabadítást mindenkor közösségi dimenziókban értelmezték. Nem véletlen, hogy Freud egy előadását meghallgatva Ferenczi lelkesült reflexiójában épp ezt a felszabadító erőt méltatja:

„Vigasztaló kilátás, hogy a jövőben nemzedékben az efféle szabad és nyílt beszéd [...] nem a kivételek közé fog tartozni. Olyan távlat ez, amelyet még nem méltattak eléggé. Amikor Ön a pszichoanalízis esélyeiről beszél, nem hagyhatja figyelmen kívül ezt a szempontot. Ha egyszer a társadalom túljut a gyermekkorán, akkor a társadalmi és politikai élet soha nem is sejtett lehetőségei nyílnak meg. Gondolja csak meg, mit jelentene, ha az ember *mindenkinek megmondhatná az igazat*, az apának, a tanítónak, a szomszédnak és magának a királynak is.”⁵

⁴ Ferenczi Sándor: A tudás mérlege. *Jövendő*, 1, 1903. dec. 27. Új szövegközlés: *Thalassa*, 1996, 7(2): 154-157. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(07\)1996_2/141-179_Ferenczi-a-Jovendoben.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(07)1996_2/141-179_Ferenczi-a-Jovendoben.pdf)

⁵ Ferenczi Sándor levele Sigmund Freudhoz, 1910. febr. 5. In: Sigmund Freud – Ferenczi Sándor: *Levelezés*. Szerk. E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch. S. a. r. Erős Ferenc. *Thalassa* Alapítvány, Pólya Kiadó, Budapest, 2000. I/1. köt. 224-225. (Kiemelés az eredetiben.)



Pléh Csaba

Az interjút készítette Kovai Melinda

Hogyan talákoztál először a *Thalassa* folyóirattal?

Fizikai helyekhez tudom kapcsolni. Ez még akkor volt, amikor a pszichológiai Intézet szociálpszichológiai részei a Nádor utcában voltak, akkor még Münnich Ferenc utcának hívták. Ezt valószínűleg a ti nemzedéketek már nem ismeri, ott az Akadémiának ma irodaépülete van. Akkor, a kommunizmus közepén abban az épületben elfért még a Pszichológiai Intézet jó része, meg egy könyvtár is, meg az MTA levéltár. Én ott a folyosón láttam a Ferit meg azt a kolléganőt (Kovács Anna szerkesztőségi titkárt – KM), aki végig vitte a *Thalassát*, és ott fizikailag tornyosultak a *Thalassa* példányai. Nem esküdnék meg, hogy ez a Nádor utcában volt, az is lehet, hogy következő helyükön, az Oktogonon. Ott kaptam fizikailag kézbe példányokat, ez valamikor a kilencvenes évek elején volt. Tehát nem mint előfizető, hanem csak úgy a kezembe nyomták, és le voltam döbbenve, hogy milyen új lap indult. Én nem ismertem az egésznek a háttérét, a Ferenczi Társaságot. Mivel az ember nem nézegeti a kolofont, egy ideig azt hittem, hogy ez a Pszichológiai Intézet kiadványa, de aztán rájöttem, hogy nem. Olvasgattam, kíváncsi voltam, aztán a Feri néhányszor elkezdett inspirálgatni, hogy írjak valamit. Összesen talán háromszor vagy négyszer írtam a *Thalassába*, egyszer talán egy előszót is. Az első egy vicces dolog volt. Bodor Péterrel még egyetemista korában, és Bánfai Beával együtt csináltunk egy vizsgálatot, ami arról szólt, hogy a tükörben való nézegetés hogyan hat az ember nyelvi ítéleteire. A tükörben való nézegetés egy *self awareness* jelenség, és tudjuk, hogy ilyenkor az embereknek rosszabb lesz a véleményük magukról. Ez egy trükkös dolog volt. Olyan mondatok megítélésre kértük őket, mint például: „Mindenki tudhassa, hogy a kígyó veszélyes”, és meg kellett ítélni, hogy ez helyes mondat-e vagy nem. Azt mutattuk ki, hogy a tükörbe nézegetés után az embereknél egy kritikusabb, a nyelvörnek és a nyelv művelésnek jobban megfelelő attitűd alakul ki. Ezt publikáltuk nyelvészeti lapokban. Amikor a Feri kérte, hogy írjak valamit a *Thalassába*, akkor a Bodorral megírtuk ennek egy metaváltozatát, azaz nem új adatokat, hanem azok új értelmezését, aminek kicsit ironikus címet adtunk: a nyelvi felettes én¹, mondván, ha ez egy ilyen pszichoanalitikus profilú lap, akkor fogalmazzuk át ezt az egész *self awareness* problémát. Utána, nem tudom, hogy került a *Thalassa* bűvkörébe Révész Géza, de róla csinált a Feri egy tematikus számot. Révész Géza a pszichoanalízistől elég messze eső

¹ Pléh Csaba, Bodor Péter: A nyelvi szuperego és a stigmatizáció kérdése a magyar nyelvközösségben. *Thalassa*, 2001, 12(1): 3-19. [http://www.mtapi.hu/thalassa/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(12\)2001_1/003-19_Pleh-Cs_Bodor-P.pdf](http://www.mtapi.hu/thalassa/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(12)2001_1/003-19_Pleh-Cs_Bodor-P.pdf)

ember volt, talán valamilyen évfordulóra készült az a lapszám.² Révésznek annyi volt a kapcsolata a pszichoanalízissel, hogy a rövid életű egyetemi tanszékén 1918 novembere és 1919 júniusa között Hermann Imre a tanársegédje volt, és ők nagyon jó kapcsolatban voltak utána, amikor Révész már Amszterdamban élt. Sokat leveleztek, és Révész próbált segíteni Hermannnak elhelyezni a cikkeit nyugati folyóiratokban. Az én cikkem nem erről szólt.³ Aztán készítettem a Feri egy tematikus számot a neuropszichoanalízisről.⁴ Abba írtam egy összefoglaló, review cikket⁵ arról, hogyan jelenik meg az 1950-es évektől a nem tudatos feldolgozás problémája a kísérleti pszichológiában, és aztán hogyan jelenik ez meg többször újra. Elsősorban egy Erdélyi nevű argentin-amerikai magyar szerzőnek⁶ különböző korszakait elemezgetve próbáltam bemutatni, hogy vezet át a perceptuális elhárítás és a küszöb alatt észlelés problémája ma az idegtudományokba, neuropszichoanalízisbe. Visszatérve a kérdésre, a *Thalassát* tehát úgy ismertem meg, hogy a kezembe nyomták, és kértek tőlem cikkeket különböző lapszámokhoz.

Mi volt a benyomásod, akkor a kilencvenes években hol helyezkedett el a *Thalassa* az akkori szakmai folyóiratok között?

A magyar pszichoanalitikus mozgalom hivatalossá válása is arra az időre esik. Tehát ahhoz képest, amihez szokva voltam, ez egy nagyon zártnak tűnő lap volt. Én azt nagyon pozitívnak gondoltam, hogy a Feri mindenféle nem pszichoanalitikus embereket is rávesz, hogy írjanak valamit ide. Mert az alapbenyomásom az volt, hogy néhány tucat pszichoanalitikus és az iránt érdeklődő, mondjuk, humán embernek a belső világához kapcsolódik a lap. De nem csak Magyarországon van ez így. Az egész világon nagyon sok ilyen lap van, nem csak pszichoanalitikus körökben. Például van a világon ötven ember, aki az irodalmi képzelettel foglalkozik, és azoknak van egy lapjuk. Korábban, a hatvanas vagy a nyolcvanas évek magyar pszichológiai nyilvánosságában nehezen volt elképzelhető, hogy ilyen zárt közösségnek szóló lapok létrejöhessenek. De azóta létrejöttek. Van külön lapja a viselkedésterápiának és hasonlók. A *Thalassa* az első ilyen fecske volt a pszichológus világban.

Változott szerinted ez a szerep az azóta eltelt 30 évben?

Ez nem csak *Thalassát* érinti, de az utóbbi tíz évben radikálisan megváltoztak az olvasási szokásaink. A kilencvenes években még több amerikai folyóiratot saját pénzemmel előfizettem, és itt nem a pénz az érdekes, hanem az, hogy megjött a szám,

² A lapszám az 1918-19-es forradalmak 90. évfordulójára készült: Pszichoanalízis Magyarországon 1918-1919. *Thalassa*, 2009, 20(4.) [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(20\)2009_4.html#20094](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(20)2009_4.html#20094)

³ Pléh Csaba: Révész Géza: Egy sors feszültségei levelezése és székfoglalója tükrében. *Thalassa*, 2009, 20(4): 75-100. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(20\)2009_4/075-100_Pleh-Cs_Revesz-Gezarol.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(20)2009_4/075-100_Pleh-Cs_Revesz-Gezarol.pdf)

⁴ Az *Imágó Budapest* „Pszichoanalízis és idegtudomány” c. 2011/2, 3-as számai Lénárd Kata szerkesztésében. <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/19-pszichoanalizis-es-idegtudomany-i.html> és <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/3-pszichoanalizis-es-idegtudomany-ii.html>

⁵ Pléh Csaba: Kísérleti és neurális Freud-értelmezés ma. *Imágó Budapest*, 2011, 22(2): 45-76. http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2011_2/045-76_Pleh-Cs.pdf

⁶ Matthew Erdélyi, lásd Pléh Csaba: Kísérleti és neurális Freud-értelmezés ma. *Imágó Budapest*, 2011, 22(2): 45-76. http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2011_2/045-76_Pleh-Cs.pdf

kinyitottam és olvastam. Ma már az ember a digitalizáció révén úgy olvasgat, hogy keresi, ami érdekli. A folyóiratoknak az az integratív szerepe, hogy kézbe veszem a számot azért, hogy elolvassam, mi történik a világban ezen a területen, ma már nagyon kevésbé van meg. Ez szerintem egy dráma, mert más folyóirat-szerkesztést igényel. Minden folyóirat az absztraktokat és kulcsszavakat tartja fontosnak, mert tudja, hogy úgy fogják megtalálni a cikkeit. Régen az ember kézbe vette a lapot, és nézte, mi van benne. Ez mára megváltozott. Ez vonatkozik az *Imágóra* is, hogy nem veszed kézbe.

Már nem is tudnád.

Nem is tudnám. De ez az olyan nyomtatott lapoknál is így van, mint az *Alkalmazott Pszichológia* vagy a *Magyar Pszichológiai Szemle*. Azokat se veszed kézbe, hogy a fürdőkádban átolvassd.

A lap pszichoanalitikus tematikája tudott kapcsolódni a te munkásságodhoz, vagy annak valamelyik szakaszához? Volt olyan lapszám, ami érdekes volt számodra?

Sok olyan tematikus szám volt, ami pszichológiatörténettel foglalkozott. Az egyik mozgó problémám mindig a pszichológiatörténet volt. A *Thalassának* legalább egyharmada történeti témákkal foglalkozott, és a tematikus számoknak is legalább harmada, de lehet, hogy ha az ember pontosan megnézi, akkor több is, talán a fele is történeti kérdésekkel foglalkozik, magyar és általános értelemben vett pszichológiatörténettel. Másrészt a modern kognitív pszichológia az információ feldolgozó modellekkel, ha nagyon általánosan akarok fogalmazni, nagyon relativizálta a tudatos és nem tudatos feldolgozás egész problémáját, és ez elég természetesen hozzákapcsolódik a pszichoanalitikus gondolkodás különböző megfogalmazásaihoz. Ha például olyan klasszikus terminológiát akarsz használni, mint a tudatelőttés, akkor mindig csak egy folyamatról van szó, amiben néha vannak tudatos szigetek, vagy van néha aktív ellenfolyamat. Ez nagyon izgalmasan érintkezik a kognitív pszichológiának azzal a problémájával, miszerint minden feldolgozás alulról felfelé működik, vagy pedig vannak felülről lefelé ható tényezők. Ha így akarod nézni, akkor az elfojtás és az ennek megfelelő nem tudatos folyamatok a pszichoanalitikus örökségből megfeleltethetőek egy felülről lefelé feldolgozási lépésnek. Ezzel azt akarom mondani, hogy az ember mint kísérleti pszichológus önkéntelenül is keres kapcsolatokat a – mondjuk így, hogy – pszichoanalitikus metapszichológia és a modern kísérleti pszichológia között. A másik éppen ennek az ellentéte, ahol a pszichoanalízisből nem a kísérleti inspirációkat veszed át, hanem az egyedi jelentésemes események Sherlock Holmes-i megfejtő attitűdjét. Ez meg arra figyelmezteti állandóan a kísérleti pszichológust, hogy egyáltalán nem biztos, hogy a kísérletező tudományos hozzáállása az egyetlen lehetőség. Ha így nézed, akkor a pszichoanalitikus szemlélet a kliensek értelmezése révén egy állandó figyelmeztetés, hogy a pszichológiának kell, hogy legyen egy teljes személlyel kapcsolatos hermeneutikus attitűdje is. Ebben változott a felfogásom. Húsz évvel ezelőtt még abban hittem, hogy a pszichoanalízis és a kognitív pszichológia legérdekesebb

kapcsolata az, hogy a kísérleti szemlélet eredményei és a pszichoanalitikus megfontolások valahogy konvergálnak. Ma már azt gondolom, hogy a pszichoanalitikus felfogás egy alapvetően értelmező felfogás, ami sosem fog egy fekete-fehér számmisztikába átvihető természettudománnyá válni. Ez tudom, hogy nagyon érzékeny kérdés, mert anyagi és mindenféle okból, bármit csinálunk, arra azt kell mondani, hogy tudomány. A tudomány majdnem olyan már, mint a vallás. A mai érettségemmel sokkal inkább hajlok arra, hogy a pszichoanalitikus szemléletmód az örök egyedi jelentésértelmezés fontosságát adja a pszichológiának.

Volt esetleg olyan konkrét lapszám, amelyik fontos volt?

Összefolynak már az emlékek. A neuropszichoanalízis szám biztosan. Meg volt egy olyan szám, ami az én mai rekonstrukciómban Lacan körül forog, arra nem emlékszem, hogy „strukturalizmus a pszichoanalízisben” vagy konkrétan Lacan volt a téma.⁷ Az is fontos volt számomra.

Van-e olyan történeted, emléked, ami a folyóirathoz kapcsolódik, és szívesen elmesélnéd?

Ez inkább anekdotikus, az Anna [Borgos – KM] tudja, hogy pár évvel ezelőtt megkért, hogy írjak a Thienemannról⁸ az *Imágó* „Nyelv és pszichoanalízis” számába. Azért volt ez ironikus, mert 2015-ben Pécsen ilyen furcsa emberek, történészek, meg irodalomtörténészek szerveztek egy Thienemann-konferenciát, érdekes, hogy pszichoanalitikusok nem voltak ott. Fogalmam sincs, hogy miért nem hívták őket, hiszen Pécsen ott van az Elméleti Pszichoanalízis Doktori Program. Mindenesetre akkor én már írtam egy tanulmányt Thienemannról⁹, úgyhogy mondtam az Annának, hogy akkor inkább a Fónagyról írnék¹⁰, mert ezek a történészek már kiverték belőlem, hogy a Thienemannról írjak valamit. Ez inkább egy érdekesség, hogy még egy olyan kis világban is, mint Magyarország, és még egy olyan kicsi egyetemen is, mint a Pécsi Tudományegyetem, így tudnak egymás mellett elmenni dolgok. Ez az egész Pécsen volt, a pécsi történészek és irodalmárok szervezték, ott, ahol a pécsi Elméleti Pszichoanalízis program van, és az egész konferencia Thienemannról szól. És nem tudnak egymásról.¹¹ Ilyen párhuzamos univerzumok tudnak létezni egymás mellett még ma is.

⁷ *Thalassa*, 1993, 4(2). Jacques Lacan munkássága.

[http://imago.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(04\)1993_2.html#19932](http://imago.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(04)1993_2.html#19932)

⁸ Thienemann Tivadar (1890-1985) germanista, irodalomtörténész, nyelvpszichológus, a magyar szellemtörténet egyik vezéralakja.

⁹ Pléh Csaba: Thienemann nyelvpszichológiája a pszichoanalízis és a pszicholingvisztika határán. In: P. Müller Péter (szerk.): *Thienemann Tivadar és a szaktudományok. Írások születése 125. évfordulója alkalmára*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2016, 177-189.

¹⁰ Pléh Csaba: A kettős kódolás és a nem tudatos mozzanatok a nyelvben: Fónagy Iván koncepciója. *Imágó Budapest*, 2018, 7(3): 19-29.

http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2018_3_Nyelv_es_pszichoanalizis/IB_2018_3sz_pp019-29_Pleh.pdf

¹¹ Kis pontosítás: A konferenciáról tudunk (ha a kötetről nem is), épp ezért kértük fel Pléh Csabát erre a tanulmányra. (A szerk.)



Bokor László

Emlékszel-e arra, hogy mikor vitted először kézbe a lapot, és honnan tudtál róla?

A *Thalassát* alapításának, megjelenésének évében vettem először kézbe. Izgalmat jelentett már az előzetes hír is, hogy magyar nyelvű pszichoanalitikus lap fog megjeleni, ami közeli kollégáimhoz, Hidas Györgyhöz és Mészáros Judithoz kötődik. Tündérhegyen Hidas Györgytől lehetett tudni, hogy meg fog jelenni, és az első példányt talán az ő szobájában láttam egy reggeli team-megbeszélésen. Nagyon tetszett a megjelenése is, a tervező – Surányi András – gyerekkortól ismerősöm, tanúja voltam, ahogy érdeklődése a képzőművészet felé fordult. Ettől személyesen is megérintett a borító és a tördelés.

Hol látod a lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között? Hogyan változott ez a szerep?

Induláskor meghatározó volt, hogy akkor még nem jelent meg Magyarországon elsősorban ennek a területnek teret adó szakfolyóirat. Vagyis egyedülálló volt koncepciójában és tartalmában egyaránt. A határterületi képviselő is tetszett nekem, mert széles érdeklődési kört teremtett, másrészt öröm volt olvasni az analízishez a klinikuson kívülről kapcsolódó írásokat. Később az egyedülállóság mérséklődött, mert egyre több analitikus írás jelent meg, bár kifejezetten pszichoanalitikus szakfolyóirat csak 2006-ban indult az MPE kiadásában a *Lélekelemzés*. Mára megerősödött a klinikusi érdeklődés a pszichoanalízis iránt. Benyomásom szerint őket csak részlegesen éri el a lap. A szerkesztési koncepció szélessége mérséklődött napjainkra.

Tudod-e, tudtad-e kötni a lapot saját munkádhoz, szakterületedhez?

A kötetek tematikusság miatt témától függően tudom érdeklődési körömhöz (társadalmi folyamatok, művészet) és gyakorlatomhoz kötni a szakfolyóiratot. Utóbbi a szerkesztőségben és a tartalomban alulreprezentáltak tűnik. De mindig szeretek hozzájutni az új lapszámokhoz, örülök a megjelenő új számoknak.

Volt-e olyan szám, cikk, amit különösen kedveltél?

Kiemelkedő számomra a migrációval foglalkozó¹, a neurobiológia és pszichoanalízis kapcsolatát áttekintő² számok, illetve a többször is megjelenő társadalmi és szociálpszichológiai tematikájú számok, például a *Thalassa* legelső száma³ vagy az *Imágó Budapest* „Pszichoanalízis és tömegkultúra”⁴ száma.

Örülök, hogy a lap, átvészelve sok-sok változást, ami az alapítása óta történt, fennmaradt, és interdiszciplináris folyóiratként képviseli a pszichoanalízist Magyarországon.

¹ Migráció és idegenség. *Imágó Budapest*, 2019, 8(1). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/48-migracio-es-idegenség.html>

² Pszichoanalízis és idegtudomány. *Imágó Budapest*, 2011/2, 3.
[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(22\)2011-2.html#20112](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(22)2011-2.html#20112)
[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(22\)2011-3.html#20113](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(22)2011-3.html#20113)

³ Pszichoanalízis és társadalom. *Thalassa*, 1990, 1(1).
[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(01\)1990_1.html#19901](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(01)1990_1.html#19901)

⁴ Pszichoanalízis és tömegkultúra. *Imágó Budapest*, 2012, 2(4). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/21-tomegkultura-es-pszichoanalizis.html>



Ajkay Klára

Emlékszel-e arra, hogy mikor vitted először kézbe a lapot, és honnan tudtál róla?

1990-ben a *Thalassa* első számát olvashattam. Akkoriban a Hidas György által vezetett Tündérhegyen dolgoztam több pszichoanalitikus kollégával együtt. Az első olyan magyar nyelvű folyóirat volt, mely a pszichoanalízis eszmerendszerével úgy foglalkozott, hogy a társtudományok kapcsolódó eredményeit is bemutatta. A *Pszichoterápia*, majd a 2006-ban elinduló *Lélekelemzés* a pszichoterápiát, a pszichoanalízist annak gyakorlati és elméleti kérdéseit tárgyalta.

Hol látod a lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között? Hogyan változott ez a szerep?

A *Thalassa*, majd a 2011-ben induló *Imágó Budapest* interdiszciplináris megközelítése a freudi örökséget folytatja és kiteljesíti. Freud úgy tartotta, hogy a pszichoanalitikusnak otthon kell lennie a vallástörténetben, mitológiában, művészettörténetben és irodalomban. Ezekhez ma hozzátehetjük a filozófiát, nyelvészetet, gender-tanulmányokat, kognitív tudományokat, s mindazokat a diszciplínákat, melyek a lélekelemzésből merítenek, és hatnak a mai pszichoanalízisre.

Tudod-e, tudtad-e kötni a lapot saját munkádhoz, szakterületedhez?

Gyakorló pszichoanalitikus vagyok, számos a *Thalassában* megjelent tanulmány segítette a páciensekről és kapcsolatunkról való gondolkodásomat, tudásomat. Oktatói munkámban a PTE Pszichológiai Doktori Iskola Elméleti Pszichoanalízis programja hallgatóinak Székács Judittal közösen vezetett szemináriumain gyakran adtunk a *Thalassában* megjelent irodalmakat feldolgozásra. De a klinikai pszichológus szakképzésben és a terapeutaképzés kurzusaiban is támaszkodtunk a folyóirat egy-egy cikkére.

Volt-e olyan szám, cikk, amit különösen fontos volt?

Néhány szám, melyeket különösen kedveltem:

Filmművészet és pszichoanalízis (*Thalassa*, 2010/1.)

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(21\)2010_1.html#20101](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(21)2010_1.html#20101)

Pszichoanalízis és idegtudomány (*Imágó Budapest*, 2011/2, 3.)

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(22\)2011-2.html#20112](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(22)2011-2.html#20112)

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(22\)2011-3.html#20113](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(22)2011-3.html#20113)

Pszichoanalízis és kreativitás (*Imágó Budapest*, 2012/1.)

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(23\)2012-1.html](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(23)2012-1.html)

Fantom és Kripta: Ábrahám Miklós és Török Mária pszichoanalízise (*Imágó Budapest*, 2017/3.) <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/38-fantom-es-kripta.html>

És egy cikk Lust Iván tollából: Vágy és hatalom (*Thalassa*, 1999/2-3.)

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(10\)1999_2-3/007-44_Lust-Ivan.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(10)1999_2-3/007-44_Lust-Ivan.pdf)



Máriási Dóra

Az interjút készítette Kőváry Zoltán

Honnan hallottál először a *Thalassáról*, mikor és hogyan került először a kezedbe?

Nem tudom ezt egyértelműen, lehet, hogy az egyetemen is (a Károlin), de arra már világosan emlékszem, hogy a doktori képzés alatt Erős Ferin keresztül kezdtem el beleolvasni a *Thalassába*. Amikor a Pszichológiai Intézet költözött, és készletkisöprés volt, akkor vettem régi *Thalassa*-számokat, meg a *Freud–Ferenczi levelezést* is megvettem.

Hol látod a lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között, akkor és később?

A legelején biztos ezen még nem is gondolkoztam, hogy hol van a helye a többi folyóirathoz képest. Azt hiszem, hogy nekem attól tud ez unikális lenni, hogy ez egy nyitott folyóirat, a különböző tudományterületek meg pszichológián belüli ágazatok között és felé, szóval tulajdonképp elég sokféle megközelítésnek helyet ad. Nekem ezért is volt izgalmasabb, mint azok a mai tudományosság sztenderdek szerint nívósabbnak számító empirikus tudományos lapok, amik lehet, hogy az én ízlésem miatt sem annyira izgalmasak. Én ebben több kalandozást érzek, szemléletformálóbbnak találom ezt a lapot.

Hogyan változott ez a szerep később, vagy amikor a *Thalassa* folyóirat *Imágó Budapest* lett? A megváltozott lappiaci helyzet ezt hogyan befolyásolta?

A *Thalassa* és az *Imágó* a nevéből adódóan pszichoanalitikus elméleti lap, de nekem azért izgalmas, mert ki tudta ezt tágítani, nem csak szűk értelemben vett szakmai analitikus szövegek vannak benne. Erős Ferin keresztül beletekinthettem abba, ahogyan a pszichoanalízis a kulturális, bölcsészeti, filozófiai tudományokba beszivárgott, és ennek nyomán a *Thalassa* is ki tudott lépni a szűkebben vett pszichológia berkeiből.

Láttad valamilyen módon ennek a lapnak a presztízsét?

Azt látom, hogy van egy közeg itthon, ami lehet, hogy nem annyira mainstream tudományos közeg a pszichológián belül, akik tudnak róla, meg akiknek számít a *Thalassa* és az *Imágó*. Az én PhD-képzésem során volt olyan oktató, aki megkérdőjelezte az elméleti pszichoanalízis létjogosultságát, tudományosságát. Aztán amikor kint voltam kritikai pszichológiai tanulmányokat folytatni Angliában, akkor érdekes volt azt látni, hogy végül is ott is megvannak ezek a közegek, ezek a társadalomtudományos irányultságú pszichoanalitikus közegek. Lehet, hogy ott sem feltétlenül a mainstreamet jelenti, de van egy szellemi holdudvar körülöttük.

A rendszerváltásig nem is létezhetett például pszichoanalitikus egyesület itthon, és mire hivatalosan visszatérhetett, addigra Nyugat-Európában és Amerikában elvesztette a meghatározó szerepét. A pszichiátriában a biológiai és farmakológiai paradigma került előtérbe, a pszichoterápiában pedig a rövid, strukturált kognitív viselkedésterápiák.

Ez a tudományos kutatások szintjén itt is érzékelhetővé vált. Viszont ha azt nézed, a képzésben itthon, ha nincs is ez világosan kimondva minden esetben, a képzések felépítésének gyökerei analitikusak, de erősen benne vannak pl. a ráépített képzésben is. Magas önismereti óraszámot várnak, ez az analitikus képzések öröksége, ez nem általános mindenhol.

Hogyan tudod kötni saját munkádhoz a *Thalassát* és az *Imágó Budapestet*? Miben járult hozzá a saját szakterületedhez?

Volt egy 2015-ös szám, amelyben megjelent két cikkem, az egyiket a Kende Annával végzett kutatásból írtuk, hajléktalan reprezentációról.¹ Tartalomelemzéssel vizsgáltuk a témába vágó újságcikkeket, ez egy hagyományosabb kutatás. A másik cikk, ami Vida Katával közösen jelent meg, az egy kritikai pszichológiai „kiáltvány” volt.² Kritikai pszichológiai alapvetések, alapfogalmak, a hazai intézményrendszerhez illesztett megfogalmazásokban. A másik meg hogy a szakmai érdeklődésem kialakításában is segített, bátorított, hogy a mainstreamen kívül is van más. Az, hogy nem érdekel, nem tudok azonosulni teljesen azzal, ami most a mainstream, az nem jelenti azt, hogy szakmaiatlan lennék. A szakmai identitás kialakításában is segített, amellett, hogy sokszor nagyon gondolatébresztő meg izgalmas.

¹ Máriási Dóra, Kende Anna: Hajléktalanreprezentációk átpolitizálódása az online médiában 2010-2013 között. *Imágó Budapest*, 2015, 4(2).

http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2015_2_Egyeni_szocialis_problema_szam/06_Mariasi-D_Kende-A_Hajlektalanreprezentaciok.pdf

² Máriási Dóra, Vida Katalin: Kritikai pszichológiát! A pszichológia intézményrendszere a kritikai pszichológia perspektívájából. *Imágó Budapest*, 2015, 4(2).

http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2015_2_Egyeni_szocialis_problema_szam/02_Mariasi-Dora_Vida-Katalin_Kritikai_pszichologiat.pdf

Emellett volt-e olyan szám vagy cikk, amit különösen kedveltél?

Általában mazsoláztam innen-onnan, de például eszembe jut a folyóirat egyik szerkesztőjének, Gyimesi Julinak a tanulmánya, illetve az általa szerkesztett szám az okkultizmus és a pszichoanalízis kapcsolatáról.³ Erről sem mondanám, hogy egy mainstream pszichológiai kutatás lenne, viszont a tudományosság-tudománytalanság határterülete mint téma szerintem irtó izgalmas.

Van-e valamilyen konkrét emléked, történeted a *Thalassához/Imágóhoz* kapcsolódóan, amire szívesen gondolsz vissza?

Ahogy a lappal kapcsolatba kerültem, abban már van egy személyesség, mert az összekötő kapocs Erős Feri volt. Akkoriban készültem a doktori felvételre, előtte konzultáltam Ferivel, és aztán a doktorin megismerkedtem Vida Katával. Kiderült, hogy Kata kérte föl Ferit, hogy kritikai pszichológiai kör induljon a Társadalomelméleti Szakkollégiumban. Ez egy olvasókör volt, ennek a második félévébe bekapcsolódtam én is. Innentől kezdve a *Thalassa* és az *Imágó* számaiból is olvastunk szakirodalmat, legalábbis ez sokkal inkább előtérbe került számomra.

³ Pszichoanalízis és modern okkultizmus. *Imágó Budapest*, 2011, 1(4.) <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/20-pszichoanalizis-es-modern-okkultizmus.html>



Várkonyi Benedek

Emlékszel-e arra, hogy mikor vetted először kézbe a lapot, és honnan tudtál róla?

A *Thalassa* valamikor a kilencvenes évek legelején szivárgott be az életembe, úgy, hogy észre sem vettem. Egyszer csak ott volt, ezerszínűen. Számomra a története kicsit olyan, mint a Duna; szinte a semmiből bújik elő, kis patak, amelyből hatalmas folyam lesz. A *Thalassa* ilyen folyam (vagyis maga a tenger...), benne a tizenkilencedik század végének és az egész huszadiknak a története. Már akkor csodáltam gazdagságát, azt, hogyan tudja a saját nézőpontjából megmutatni a gondolkodás végtelenségét. Pszichoanalitikus folyóiratnak mondta magát, pedig kultúrtörténeti enciklopédia volt már akkor is, és akkor is az maradt, amikor *Imágó*vá nőtt. Persze igazából biztosan Erős Feritől hallottam róla, és valószínűleg náluk, a Damjanich utcában egy házibulin. Később Feri mindig büszkén, de soha nem dicsekvőn mondta, hogy milyen cikkek vannak az új számban, és szinte mindig volt benne olyan, amely nem pszichológus és nem analitikus számára is vonzó.

Hol látod a lap helyét, szerepét a szakmai folyóiratok között? Hogyan változott ez a szerep?

Mivel nem vagyok szakmabeli, azt nem tudom megmondani, hogy a *Thalassa* hol helyezkedik el a pszichoanalitikus folyóiratok között, mindenesetre látva a tanulmányok, cikkek szerzőinek listáját, azt hiszem, hogy ez nagyon kiváló lap. Ezt abból is látom, hogy a legtöbb írás nem pszichoanalitikusok számára is érthető és élvezhető.

Tudod-e, tudtad-e kötni a lapot saját munkádhoz, szakterületedhez?

Erre a kérdésre talán a legkönnyebb válaszolni. A *Thalassa* sokkal több, mint pszichoanalitikus folyóirat. Én közép-európai kulturális folyóiratnak mondanám, talán azért is, mert azt hiszem, a pszichoanalízis nemigen létezhet anélkül a kultúra nélkül, amelyben megszületett. A századfordulós bécsi, azután budapesti miliő bőséges anyaggal látta el a psziché kutatását, amelyet így most már nem tekinthetek pusztán lélekszakemberek és páciensek ügyének. A pszichoanalízis az egész életre és kultúrára tartozik. Így azután egy újságíró, aki a tudományok és művészetek világában szeret járni, nem is nélkülözheti a *Thalassát* és az *Imágó Budapestet*. Ez a két folyóirat a számára nyersanyagforrás, kút és mindenféle más metafora, amely egyszerűen ellátja

az embert. Aki érdeklődik, az mindig talál valami olyasmit ezekben a számokban, amely fontos a számára. És persze az egész nem utolsó sorban a magánembernek is fontos, akit érdekel a múlt és a lélek. A munkáim során ezerszer fordultam a *Thalassához*, és esti olvasóként is sokszor folyamodtam hozzá.

Volt-e olyan szám, cikk, amit különösen kedveltél?

Nagyon kedveltem azokat a számokat és tanulmányokat, amelyek József Attiláról szóltak, még ha közben sajnáltam is szegényt. Merthogy nem is gondolt arra, hogy a halála után sok-sok évtizeddel lélekkutatók áldozatává lesz. A róla szóló cikkek azért is különösen elemiek a számomra, mert a születésnapunk közös, így különösen közel állunk egymáshoz. És a *Thalassában* bőséggel találtam róla szóló elemzéseket.¹

Van-e valamilyen konkrét emléked, történeted a *Thalassához/Imágóhoz* kapcsolódóan, amit fontosnak tartasz, szívesen gondolsz vissza rá?

Nagyon kedves pillanat volt a számomra Erős Feri könyvének bemutatója, amikor a közönség elé érkezett a *Szágundelli csodái*. Abban nem vagyok biztos, hogy ez is a nevezetes *Thalassa*-könyvek közé tartozik-e, számomra mindenesetre igen. Emlékszem, hogy milyen sokan zsúfolódtunk össze a Katona József utcai kávézóban. Ez a tömeg nemcsak a könyvnek szólt, hanem Ferinek is, akit szűk és tág baráti köre nagyon szeretett. És ebben a szeretetben ott van az is, ahogyan ő olyan sokáig éltette a *Thalassát*. Biztos vagyok abban, hogy a mai *Imágóban* ott van az ő szelleme is.

¹ Lásd pl. József Attila – hatások és párhuzamok. *Thalassa*, 1995, 6(2-3).

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(16\)2005_2-3.html#200523](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(16)2005_2-3.html#200523)

Meghasadt múlt és jelen. Pszichoanalízis Kelet-európában. *Thalassa*, 2000, 11(2-3).

[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(11\)2000_2-3.html#200023](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(11)2000_2-3.html#200023)

Alkotás és kötődés. *Thalassa*, 2003, 14(2-3). [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(14\)2003_2-3.html#200323](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(14)2003_2-3.html#200323)

Imágó Budapest, 2011, 1(1). szám: [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(22\)2011-1.html#20111](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(22)2011-1.html#20111)

Friedrich Melinda

„Tanár vagyok a közhangulat kegyelméből”

Ferenczi Sándor a korabeli hírlapokban

„[...] telt ház hallgatja a Zeneakadémiában a puritánszavú előadót. Ez aztán a siker! Vajjon mi lehet a titka?” (Révész, 1928, 14.)

A magyar hírlapokban a legtöbbet szereplő és legnépszerűbb pszichoanalitikus Ferenczi Sándor volt.¹ Az általam vizsgált tizenegy, a korban jelentős magyarországi napi- és hetilapnak – *Az Est*, *Budapesti Hírlap*, *Esti Kurir*, *Magyarország*, *Népszava*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *Ujság*, *Világ*, *Színházi Élet*, *Tolnai Világlapja* – összesen 43 alkalommal nyilatkozott az 1912 és 1933 közötti időszakban.² (Lásd a táblázatot.)

	Az Est	Buda- pesti Hírlap	Esti Kurir	Magy- arorsz- ág	Nép- szava	Pesti Hírlap	Pesti Napló	Ujság	Világ	Szín- házi Élet	Tolnai v.lap- ja	
1912				1								1
1921									1			1
1922							1					1
1923							1					1
1924								1				1
1925	1		2			1	1	1				6
1926			2	1			3					6
1927			2			1	2	1				6
1928			2				4	1				7
1929			1							1		2
1930		1	2				2				1	6
1931			1	1								2
1932			1				1					2
1933							1					1
	1	1	13	2	1	2	16	4	1	1	1	43

Ferenczi nyilatkozatainak száma 1912 és 1933 között 11 jelentős napi-/hetilapban

¹ Ez nem feltétlenül jelent számbeli fölényt a sajtómegszólalások tekintetében: Ferenczi riválisa, a stekeliánus Feldmann Sándor (vö. Hárs, 2007), például az 1927-es évben többször nyilatkozott a sajtónak, és Ferenczi publicisztikai aktivitása is messze elmaradt Feldmanné mögött (vö. Friedrich, 2020).

² Ferenczi sajtómegszólalásainak listája a szöveg végén, mellékletben található. A Ferenczi-interjúkra történő hivatkozások bibliográfiai adatai is itt szerepelnek.

Ezenfelül – az eddig feltárt források szerint – két további országban is szerepelt a sajtóban: a *Prágai Magyar Hírlap* (1925 és 1928 között háromszor is), valamint a *New York Times* és a szintén New York-i *The World* című napilap is közölt vele készült interjút. Ezekből a hírlapolvasó nemcsak arról értesülhetett, hogyan vélekedett Ferenczi a különféle bűnügyekről és csodákról, a kuruzslásról és a „pesti idegekről”, a nevelésről és általában az emberi lélekről, hanem betekinthejt Ferenczi magánéletének kisebb-nagyobb eseményeibe; megismerhette napirendjét, vagy akár kutyájának nevét is. Ferenczinek – a magyar pszichoanalízis történetében egyedülálló módon – személyét és hétköznapi életét is élénk érdeklődés övezte.³ Jelen tanulmány középpontjában a hírlapokban közölt Ferenczi-interjúk állnak, amelyek történeti és informatív értékük miatt is az életmű fontos kiegészítései. A következőkben néhány példán⁴ keresztül mutatom be, milyen történeti adalékokkal járulhatnak hozzá a hírlapi szereplések Ferenczi életrajzához és életművéhez. Ennek során fény derül arra is, milyen portré bontakozik ki róla hírlapi szereplései alapján.

A háború utáni ember lelki életéről. Az interjúk és nyilatkozatok kedvelt témái között nagy számban akadnak olyanok, amelyeket szakmai publikációiban nem érintett Ferenczi, ilyenek pl. az aktuálpolitikai és társadalmi kérdések.⁵ Nagy Lajos megfogalmazásában „a pszichoanalitikusok egy része éppenséggel nem tartózkodik a propagandától; itt-ott állást foglalnak társadalmi vonatkozású problémákban” (Nagy, 1927, 611). Ferenczit mindig is foglalkoztatták a társadalmi és politikai kérdések (Ferenczi, 1914, 1922), és az interjúkban elmondottak tovább árnyalják a politikai felfogásáról alkotott képet. Kiderül például, hogy Ferenczi nemcsak a kommunizmustól és az anarchizmustól határolódott el (Erős, 2016), hanem bármiféle idealizmustól. A *Pesti Napló*ban közölt beszélgetésben Ferenczi tudományos alaposágú, részletes elemzését adta a gazdasági-politikai helyzet és a lelki tényezők összefüggésrendszerének. Ferenczi az eszmék és a lelki szükségletek közötti diszkrepanciáról és ennek súlyos következményeiről beszélt, óva intve a túlzott idealizmustól:

„A szocialisták egyik tévedése az volt, hogy nem vették figyelembe a lelki szükségleteket, amelyekhez pedig az emberiség ösidők óta valósággal hozzánőtt. [...] A szocialisták [...] csupán a vegetatív életet látták. Azt hitték, hogy *nem fontos sem a család, sem a szülőföld*, csak az általános munkakötelezettség és az ebből következő általános jólét. Számításukban *csalódtak*. Csalódtak az ideáljaik

³ Ferenczi aktív sajtójelenlétének és népszerűségének okai részben személyes jellegűek: nagy szerepe volt Ferenczi személyiségének – „közvetlenség, meleg szív, csodálatosan megőrzött, gyermekded kedély” (Dénes, 1979, 52) jellemezte –, irodalmi-művészi-újságírói körökben való kiterjedt kapcsolatrendszerének, és a különböző pszichoanalitikus egyesületek közötti rivalizálás is ösztönzőleg hatott a sajtószereplésére. Emellett olyan – egyidőben végbemenő – folyamatok is álltak Ferenczi intenzív sajtójelenlétének háttérében, mint a pszichoanalízis 1920-as évektől megfigyelhető térfoglalása és berobbanása a sajtóba és a közgondolkodásba (vö. Moscovici, 1961[2008]), a tudomány bulvárosodása és az ezzel együtt járó olvasói igények kiszolgálása.

⁴ Az idézeteket az eredeti helyesírás szerint közlöm.

⁵ Ugyanakkor a pszichoanalitikus szakirodalomban kimerítően tárgyalt – főként a szexualitással kapcsolatos egyes témák – kevésbé szerepeltek a korabeli napisajtóban, nyilvánvalóan tabusított területnek számítottak akkoriban.

megvalósíthatóságában. A bekövetkezett *lelki krízis* most egy *másik végletbe* sodorja a világot. Ez a másik véglet azonban, a *háborús nacionalizmus*, époló veszedelmes elintézési mód. Igaz *önismereten alapuló szellemi művelődés*, az ítélőképesség folytonosan fejlődő uralma az ösztönök felett – ez szükséges ahhoz, hogy az *emberiség végletek felé ne sodródjék többé*. Még egyszer ismétlem: *az idealizmusnak túlzásai föltétlenül és minden vonatkozásában károsak*. Ennek ellenszere az *őszinteség*, mely egyebek közt arra is kötelez, hogy bevalljuk azt, hogy a mások családját már nem tudjuk ugyanolyan önfeláldozó szeretettel szeretni, mint a magunkét. Megvan bennünk az *emberszeretet* érzése is, azonban korántsem olyan intenzíven, mint a rokonainkhoz való ragaszkodás. *Neveléssel*, nagyon nehéz és nagyon komoly munka árán talán más volna a világ sorsa. Addig azonban, az emberek, mikor vezéreik kiállanak és prédikálnak nekik, mindent elhisznek. Mert mindnyájunkban megvan az a bizonyos *gyermekded hiszékenység*, mely apaként tiszteli a vezért” (*Veszélyes ideálok*, 1925, 9).⁶

Ferenczi kifejtette nézetét, miszerint a magyar társadalom helyzete is más lenne talán, ha a szocializmus Angliából érkezett volna Magyarországra, mert ott a tanokat „*lerealizálták*, ott a politikai programban nincs több, mint az, ami gyakorlatilag megvalósítható” (uo.), viszont „[m]ihozánk magyarokhoz az osztrákok közvetítésével, Németországból kerültek el a szocialista tanok. A német szocializmust pedig a német idealizmus tökéletesen áthatotta. Szó szerint vette a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméjét, ami pedig csak mint elérhetetlen ideál lebegett az emberiség szeme előtt. *A túlzott idealizmus megbosszulja magát*. Ma két véglete körülbelül az erősen fegyverkező *sovinizmus* és a *kommunizmus*. Ha mi magyarok a szocialista tanokat Angliától kapjuk, mai gazdasági és társadalmi helyzetünk képe kétségtelenül egészen más volna” (uo.).

Ferenczi az olvasó lelki békéjét is szíven viselte, s mindjárt jó tanáccsal is szolgált számára: „Ha túlságosan felgyülemlett az emberekben a keserőség, *ne kövessenek el mingyárt valami meggondolatlan tettet*, hanem igyekezzenek könnyíteni feszült lelki állapotukon. Bizalmas barátaik és ismerőseik előtt, akiknek megértésére számíthatnak, *panaszolják el* bajaikat, aggodalmaikat. Már maga az ilyen meghitt szavakban kiömlő panaszkodás is nagyban elősegíti a *lélek gyógyulását*” (*Veszélyes ideálok*, 1925, 9).

A *Pesti Napló* 1923-ban is hasonló témában fordult Ferenczihez, portrét kérve tőle az ideges Budapestről, amely Ferenczi szerint „nem is ideges”; betegstatisztikája legalábbis egyáltalában nem ad okot aggodalomra. Ferenczi azt az érdekes megfigyelést tette, hogy a háború legsúlyosabb lelki következményeit, „a háborúból maradt idegsokkok” – más néven háborús neurózisok – „mintegy kilencvenöt százalékát eltörölte” az „állítólagos béke” érzése, „a feloldódása a többnyire tudatalatti félelemérzeteknek, melyek a Höferek idején még a rokkantakat sem szüntek meg kínozni” (*Nem is olyan ideges*, 1923, 3). Ferenczi mint a téma legszakavatottabb magyarországi ismerője szólott hozzá e kérdéshez, hiszen éveken át tanulmányozta a háború által produkált idegbetegségeket, és egy barakk-kórház ideggyógyászati osztályának vezetőjeként a „harctéri sokkot” szenvedett katonák százait figyelte meg (vö. és bővebben lásd: Erős, 2014); 1916-ban tanulmányt írt, 1918-ban előadást is

⁶ A kiemelések mindenütt az eredeti szövegben szerepelnek.

tartott a háborús neurózisok kezeléséről (Ferenczi, 1916, 1919a). A béke tehát gyógyított – a háborús neurózisok megmaradt öt százalékának Ferenczi szerint csak a fele reménytelen, „a másik fele egyszerűen öntudatlanul sem akar gyógyulni, talán rossz néven is venné szegény, ha kigyógyítanák, lévén a betegsége kenyérkereseti forrás” (*Nem is olyan ideges*, 1923, 3). Ami még mindig virágzik, az a „drótsövénnybetegség”, a „hazatért hadifoglyok riadt idegenkedése az itthoni új élettől” (uo.).

Ferenczi a Tanácsköztársaság következményeiről szólva azt a meglepő felfedezését közölte, hogy a háborúnál sokkal intenzívebben hatott az emberek kedélyére a kommün: „Az anyagi javak veszélye talán jobban izgat, mint az életé?” (Uo.) A Ferenczire oly jellemző kritikai attitűd mellett ez a beszélgetés azt is megmutatja, hogy a kor pszichoanalitikusának klinikája korántsem korlátozódott az egyén problémáira, társadalmi-politikai jelenségek elemzésére is kiterjedt.

Amerika lelkéről és társadalmáról. Ferenczi 1926 októberétől nyolc hónapot töltött az Egyesült Államokban, ahová a New School for Social Research szabadegyetem meghívására érkezett. Amerikai tartózkodásáról, amely mérföldkőnek tekinthető Ferenczi pályafutásában és a magyar pszichoanalízis történetében is, a Freud–Ferenczi levelezés alapján is számos információ áll rendelkezésre.⁷ Ismert a New School-on tartott előadás-sorozat részletes programja (Freud/Ferenczi, 2005, 104) és más egyesületek és egyetemek meghívására tartott előadásainak helyszíne és témája, továbbá a laikus analízis amerikai elfogadtatása érdekében kifejtett tevékenysége. Előadás-sorozatát – a sajtóvisszhangból is ítélve – itthon és Amerikában nagy érdeklődés övezte. Ferenczi amerikai működéséről számos részlet csak a hírlapokból vált megismerhetővé.

Egy Szini Gyulával folytatott beszélgetés elárulja, mennyire fölkelte Ferenczi érdeklődését Amerikában a gangsterek világa, amelyet elsősorban Chicagóban volt alkalma tanulmányozni, abban a városban, amit Ferenczi látogatásának időszakában Al Capone bűnszervezete tartott uralma alatt:

„Érdekes tapasztalatokat szereztem abban a világban, amely a nagy bűnesetek tipikus hazája és ahol a bűnösök ellen való védekezés is a legjobban van megszervezve. Amerika egyébként is érdekes szerepet játszik a bűnös ember életében. A gangster-ek a modern technika, sőt a modern haditechnika vívmányait használják fel a társadalom ellen való harcukban. [...] A »gangster«-ek életét több amerikai városban tanulmányoztam, New-Yorkban, Detroitban, Cincinnati államban [sic!] és főként Csikágóban, amely a »gang«-ek igazi hazája. Részt vettem egy tudományos értekezleten, ahol bírák, ügyvédek, orvosok, pszichológusok, rendőri nyomozók, detektívek stb. voltak képviselve, szóval

⁷ Freud, bár „jóváhagyta” Ferenczi amerikai útjának tervét (Freud/Ferenczi, 2005, 95-99), mindvégig óva intette őt a „dollárbarbárok országától” (Freud/Ferenczi, 2005, 116). Ferencziről írott nekrológiában Freud Ferenczi amerikai tartózkodását jelöli meg mint sorsfordító eseményt, amely után „barátunk lassanként kisiklott körünkből. Amerikai előadóúttjáról visszatérvén, mintha mindjobban begubózott volna munkájába” (Freud, 1933 [1993, 7-8]). E benyomását Freud annak idején Ferenczivel is megosztotta: „Tartózkodóbbnak találom Önt, mint amilyen Amerika előtt volt. Átkozott ország!” (Freud/Ferenczi, 2005, 168). Freudnak Amerikához való ambivalens viszonya behatóbb elemzést kíván.

mindazok, akik bűnöző emberekkel foglalkoznak. A legérdekesebb tapasztalatom az – folytatja Ferenczi –, hogy Amerikában a hatósági személyek, hogy úgy mondjam, nem is annyira függetlenek a gangsterek világától. Ez kényes dolog és nem szeretném, ha amerikai barátaim megharagudnának rám, tehát meg kell magyaráznom, miről van szó. A gangsterek nemcsak technikai és tudományos vívmányokkal harcolnak a társadalom ellen, hanem néha oly nagyszerűen szervezkednek, hogy behálózzák magát a társadalmat, »földalatti« összeköttetések révén éreztetik befolyásukat, sőt hatalmukat. Néha egy gang hatalmába kerít egy egész várost és garázdálkodik ott. A bűnözők e magas iskolájával tehát lépést kell tartania a bűnösök üldözésének és az igazságszolgáltatásnak is. Valóságos versenyfutás ez” (Szini, 1930, 38).

A szesztilalomról. Amerikai tartózkodása alatt helyi hírlapok is fordultak felvilágosításért Ferenczihez, elsősorban aktuális problémák lelki hátteréről kérdezték. A New York-i *The World* riportere szálláshelyén, a Hotel St. Andrewban kereste föl Ferenczit, a messziről jött tudóst, hogy többek között az öngyilkosságok okairól és a szesztilalomról kérdezze. Ez utóbbi – Ferenczi szavaival – „érdekes pszichológiai kísérlet”, amely nem maradt következmények nélkül: „Sok rejtett, tudattalan tendencia, amelyeket a szeszfogyasztás elaltatott, most felszínre kerül. Az Önöknél tapasztalható bűnözési hullám, a sex play műfaja, a pornográf magazinok, és egyes bulvárlapok sikere is bizonyos mértékben erre a tényre vezethető vissza.” (*Freud's Aid Talks On Youth Suicides*, 1927, 11.)

A dollárlázzról. Fodor Nándor, a *Pesti Napló* New York-i tudósítója (és parapszichológus) is a St. Andrew szállodában tett látogatást Ferenczinél, hogy meginterjúvolja amerikai tapasztalatairól; elsősorban arra volt kíváncsi, hogyan viszonyulnak az amerikaiak a pszichoanalízishez, s hogy különbözik-e az „amerikai típus” az európaiétól. Kritikáját Ferenczi az amerikaiak dicséretével kezdte:

„Az elzárkózottság sokkal kisebb, mint amit a nagy európai városokban egész az utóbbi időnkig tapasztaltunk. Már 17 évvel ezelőtt, amikor *Freuddal* először jártam itt, nemcsak nagy vendégszeretettel, hanem a *legnagyobb megértéssel* fogadtak” (Fodor, 1926, 9).



Ferenczi New York-i szállása, a Hotel St. Andrew

A nagyközönség intenzív érdeklődésének azonban hamar jelentkeztek a hátrányai is: a pszichoanalízis „[d]ivat lett és egyre-másra születtek analitikus iskolák és centrumok olyan emberek vezetése alatt, akik nem rendelkeztek a kellő képzettséggel” (uo.).

Ebből a beszélgetésből az is kiderül, milyen különbségeket fedezett fel Ferenczi Európa és Amerika között a pszichoanalitikus gyógy mód szempontjából. Azt tapasztalta, hogy „egyéniségek, jellemek, sőt mondhatnám: *a neurózisok különböznek nemzetek szerint*” (uo.). A származásbeli különbségeket viszont elenyészőnek látta: „Mint Angliában, itt is azt tapasztaltam azoknál a zsidóknál és keresztényeknél, akiket vizsgáltam, hogy a faji különbségek alig jönnek számba, és a neurózisok típusa, valamint a karakterbeli nehézségek ugyanazok” (uo.). A nemzeti összehasonlítás azonban az európaiaktól eltérő képet mutat Amerikáról:

„Amerikában a tradíció aránylagos hiánya bizonyos mértékig erősebb és erőszakosabb ösztönöknek és ösztönmegnyilvánulásoknak kialakulásához vezet. Másrésztől mégis van egy erőteljes vallási és etikai hagyomány, úgyhogy *a konfliktus az úttörő karakter agresszivitása és a társadalmi konvenció között valamivel erősebb, mint nálunk*. Nehéz egy ilyen kérdéstről azonnal átfogó nyilatkozatot adnom, de az a benyomásom, hogy ennek a konfliktusnak hatása alatt a neurotikusok és a neurotikus irányban fejlődő karakterek száma itt nagyobb. Miután a naiv kiélési módok éppen e miatt a konfliktus miatt meg vannak nehezítve, az egész társadalom érdeklődése *egy neutrális területre* veti magát és ez *a pénzkeresés*, ami kárpótlásul van hivatva szolgálni sok minden egyébért” (uo.).

A „dollárláz” pszichoanalitikus megvilágítása Ferenczi részéről értékes és eddig nem ismert hozzájárulás az amerikai lélek megértéséhez.

Az amerikai élet veszélyeiről. 1927 júniusában, hajóraszállása előtt Ferenczi a világszinten is egyik legrangosabb napilap, a *New York Times* olvasóit arra figyelmeztette, hogy az amerikai élet olyannyira kimerítő, hogy szükségszerűen neurózishoz vezet. A megoldást a pszichoanalízisben látta: „az embereket pszichoanalitikusan föl kell építeni” (*Warns of Danger*, 1927). „Az ún. javíthatatlan gyerekek kezeléséhez pszichoanalitikusok egész seregére volna szükség” (uo.), az elmeegógyintézetekben és büntetés-végrehajtási intézetekben a jelen legsürgetőbb feladata a „pszichoanalitikus alapú kriminálterápia” alkalmazása lenne (uo.). Ferenczi megragadta az alkalmat, hogy az Amerikában ellenzett, de Freud által támogatott laikus analízis mellett érveljen, amiben a fenti célok megvalósításának elengedhetetlen feltételét látta: „Az orvosok száma behatárolt, [...] és teendők túl szerteágazóak ahhoz, hogy olyan mértékben szenteljék magukat a pszichoanalízis elsajátításának és alkalmazásának, amely kimerítené az új tudomány gyógyító potenciálját” (uo.).

Dr. Ferenczi of Budapest Sees
Need of Psychoanalysis to
Treat Neurotics.

hat
SAILS AFTER LECTURE TOUR nto
neurotic conditions, said Dr. Sandor
Ferenczi, Budapest psychoanalyst, be-
fore sailing last Wednesday for Europe
after spending about eight months here
on a lecture tour.

He said Americans will have to look
for some corrective agent. He had
found a great deal of sport here, but
this was not sufficient, he said, and
the people need to be built up psycho-
analytically.

Dr. Ferenczi has for many years been
an associate of Dr. Sigmund Freud of
Vienna, whom he accompanied to this
country seventeen years ago. In addi-
tion to the fifty lectures he gave he
trained a number of psychoanalysts.

“I returned here after many years,”
he said, “to find the interest in psycho-
analysis much greater than in Europe,
but I have also found that this interest
is somewhat superficial and that the
deeper side is somewhat neglected. I
have endeavored while here to organize
a psychoanalytical foundation so as to
concentrate the instruction on psycho-
analysis as we have it in Europe.”

A *New York Times* Ferenczivel készült
interjúja (részlet)

Amerikai egyetemekről. 1927 decemberében Ferenczi az *Esti Kurir*nak is beszámolt amerikai tapasztalatairól. Elismerően nyilatkozott az amerikai egyetemeken és klinikákon uralkodó szellemről, ahol nyomát sem látta az Európában megszokott tekintélyelvűségnek és szervilizmusnak. A Columbia Egyetem Ferenczi meghívását azzal indokolta, hogy

„»ők nincsenek kellőképpen tájékoztatva a pszichoanalízisről, sőt sok tekintetben elemi ismereteik is hiányzanak«. *Ilyen őszinte kijelentést [...] az európai kontinens egyetemi tanári karától vajmi ritkán hallhatunk.* Egyébként az ottani klinikákon *az a stramm és alázatos hang is* ismeretlen a tanár és orvosai között, ami némely európai klinika orvosi vizitjét katonai parádéhoz teszi hasonlónvá; az asszisztens (adjutáns) leadja a jelentést, *s a tanár kíséretével ellép a haptákban álló betegek glédája előtt...* Amerikában ez nincs” (*Némely európai klinika*, 1927, 9).

Ferenczi mint érdekes amerikai szokást említette a nyilvános tudományos vitát. Elmesélte, hogyan hívta ki őt Watson, a behaviorizmus „divatos apostola” egy ilyen vitára, amikor is Ferenczi felvilágosításai a hallgatóság körében nagy meglepetést keltettek, „mert az analízist sokan csak elferdített formában, Adler és Jung hígításában ismerik” (uo.).⁸ A riválisokra is kiért: Adler Amerikában a templomokban is tart előadásokat, Jung iránt pedig inkább a miszticizmust kultiváló pénzarisztokrácia érdeklődik.

Milyen lesz jövőre az irodalmi termés? Az *Esti Kurir* 1927-es karácsonyi számában írókat, festőket és népszerű tudósokat kérdezett munkájukról. „Min dolgozik most?” – így szólt a kérdés. A válaszadók névsorában többek között Babits Mihály, Fenyő Miksa, Füst Milán, Gellért Oszkár, Hatvany Lajos, Ignotus, Karinthy, Kassák, Komor András, Kosztolányi, Nagy Lajos, Németh Andor, Szép Ernő, Szomory, Tersánszky, Török Sophie szerepel, és Ferenczi mellett még egy pszichoanalitikus, Feldmann Sándor. A szerkesztők reményei szerint „e válaszok mind érdekelni fogják azokat, akik a nyilatkozók művészi és emberi egyénisége iránt érdeklődnek” (*Milyen lesz jövőre az irodalmi termés*, 1927, 23). A kor pszichoanalitikusa népszerűség tekintetében az ország legnevesebb művészeivel vetekedhetett. Ferenczi így számolt be munkájáról:

„Két tanulmányon dolgozom *a neurózistan és a pszichiátria* köréből, néhány fontos kérdéstről; sajtó alá rendezem *Amerikában tartott pszichoanalitikai előadásaim* magyar és angol nyelvű kiadását – ezenkívül két újabb előadásorozatot készítek elő. Bécsi meghívásra Bécsben márciusban fogok előadást tartani *a pszichoanalízis és a kriminológia határterületéről*. A másik előadás-ciklust – a pszichoanalízis köréből – *Párizsban* fogom tartani husvét táján, a *Sorbonne tudományfejlesztő osztályának meghívására*” (uo.).

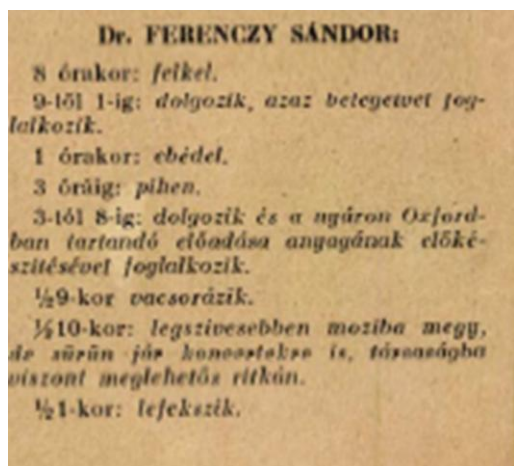
A pszichoanalízis jelenéről és jövőjéről. Az 1928 júliusában, a *Pesti Napló* számára készült interjúban Ferenczit a pszichoanalízis kilátásairól kérdezte Csánk Endre. Az olvasó előtt szinte megelevenedik Ferenczi és otthona is: „A kis kőteraszról az egész

⁸ Watsonnal folytatott vitáját Ferenczi Freudnak írt levelében is részletesen elbeszélte, vö. Freud/Ferenczi, 2005, 135.

várost látni. A Márton-hegyen lakik mostanában Ferenczi Sándor, olyan környezetben, ahol a zaklatott idegek önmagukban is nyugalmat találnak. Lábainál, puha párnán, őszintén horkol öreg kis kutyája, Kuki. Ferenczi őszülő fejét meghazudtoló élénk mozdulatokkal magyaráz” (Csánk, 1928, 38).

Ferenczi a pszichoanalízis jövőjével, illetve majdani jellem- és társadalomformáló szerepével kapcsolatban rendkívül derűlátó volt. Meg volt győződve róla, hogy „[a] pszichoanalízis előbb vagy utóbb – de inkább utóbb, mint előbb – teret fog hódítani és diadalmaskodni fog [...]. [E]gészen bizonyos, hogy hibáitól analitikus úton könnyen megszabadulhat majd az ember. Ennek jelentősége oly nagy, hogy ebben a pillanatban végiggondolni sem lehet, tény azonban, hogy a pszichoanalitikai jellemformálás belépett a lehetőségek kapuján és itt van közvetlenül előttünk” (uo.). Ugyanebben az évben a *Prágai Magyar Hírlapban* Ferenczi bővebben is kifejtette, miképpen valósulhat meg a pszichoanalízis ilyen társadalomformáló hatása: „eljön nagyon rövidesen, fokozatosan mindenütt, az egész művelt világon az ideje, hogy a pszichoanalízist módszeresen, az egyetemeken fogják tanítani. [...] Nem elég [...] az orvosoknak ezzel foglalkozni. Minden pedagógusnak, minden ügyvédnek, ügyésznek, minden kutatónak, a néprajz, a történelem, az esztétika kutatóinak teljesen meg fogja változtatni, már meg is változtatta a felfogását dolgokról, emberekről, esetekről.” (Sándor, 1928, 9).

Ferenczi reményeiben a kor több pszichoanalitikusa osztozott, többek között a riválisként tekintett Stekel is hitt „egy boldogabb emberiségben”, a pszichoanalízistől várta a csodát.⁹ Freud ellenben semmiféle gyógyírt nem látott az emberi szenvedésre, még a pszichoanalízisben sem.



Ferenczi egy napjáról. A *Színházi Élet* 1929-ben *Nagy emberek 24 órája* címmel jelentetett meg riportot, s a kor számos prominens személyisége – írók, költők, színészek, politikusok – között Ferenczi napirendjét is közölte. Hiszen „mindenkit érdekel: hogyan élnek, mivel töltik a nap huszonnégy óráját a politika, társadalom, tudomány és művészet sokat emlegetett kiválóságai. [...] Így élnek, így telnek napjaik, amelyek mögé annyi csodaszerűt, izgatót és sokszor titokzatosat álmodik az olvasó fantáziája” (*Nagy emberek*, 1929, 22).

„Dr. Ferenczy [sic!] Sándor: 8 órakor: felkel. 9-től 1-ig: dolgozik, azaz betegeivel foglalkozik. 1 órakor: ebédel. 3 óráig: pihen. 3-tól 8-ig: dolgozik és a nyáron Oxfordban tartandó előadása anyagának előkészítésével foglalkozik. ½ 9-kor vacsorázik. ½ 10-kor: legszívesebben moziba megy, de sűrűn jár koncertekre is, társaságba viszont meglehetősen ritkán. ½ 1-kor: lefekszik” (uo.).

⁹ „Csak azt remélem, hogy a beteg emberek tanulmányozása során nyert pszichoanalitikus ismeretek valamiképpen hozzájárulnak majd a gyógyuláshoz. Reménykedve [...] várunk a nagy orvosra, aki elvégzi a társadalom pszichoanalízisét.” (Stekel, 1922, 513)

A detektívregényekről. Az *Esti Kurir* 1932. karácsonyi számának ankétjában a kor jeles tudósainak, művészeinek, politikusainak – Ferenczi mellett többek között Babits Mihálynak, Fenyő Miskának, Füst Milánnak, Friedrich Istvánnak, Gaál Franciska színésznőnek, Ignotusnak, Karinthynek és Vámbéry Rusztemnek – a véleményét kérdezte egy jellegzetes kortünetről, a detektívregények olvasásáról. Ferenczinek ez ankétban való részvétele is jelzi népszerűségét, közéleti szerepét és a nagyközönség iránta való érdeklődését. Az ankét eredménye az lett, hogy „a szellemi arisztokrácia nem szégyenli a detektívregény-olvasást, nem titkolja úgy, mint egy gyerekkori bűnt” (Kolozs, 1932, 13).

Ferenczi Babitscsal, Karinthyval és Vámbéryval együtt a detektívregények kedvelőinek táborához tartozott. Amikor az *Esti Kurir*, munkatársa felkeresi, Ferenczi rendelőjéből éppen akkor távozott az utolsó beteg.¹⁰ Ferenczi „minden gátlás nélkül, őszintén bevallja”, hogy ő is szívesen olvas detektívregényeket, s rögtön lélektani magyarázattal is szolgál e szokás felől:

„Több esztendővel ezelőtt egy előkelő és tudnivágyó, kissé öntelt társaságban azt a kérdést vetették fel előttem, mi különbség van pszichológiai szempontból a kriminális (bűnöző) és a józan ember között? Hirtelenében azzal a látszólagos paradoxonnal tudtam csak felelni, hogy a rendes ember az, aki jól tud vigyázni saját kriminalitására. Ebben egyúttal megvan a kérdés [sic!] arra nézve is, miért hódított olyan rohamosan tért a detektívirodalom. *Mindnyájunkban vannak fantáziák és indulatok, amelyek, ha a cselekvés formáját öltenék, minket is a bűnözők osztályába soroznának.* Ilyen rejtett vagy elfojtott tendenciák azonban, ha elfojtott formában is, de kielégülésre törekszenek, s törvényszéki tárgyalások leírásának olvasásában, az írásművészet tragikus vagy cinikus alkotásaiban találják azt meg. Már *Aristoteles* is megmondta, hogy a színházba jó eljárni, mert ott sok minden személyes érzésünket kisírhatjuk és kitombolhatjuk... A társadalom [...] és az erkölcs nagy megterhelést ró mindnyájunkra, van bennünk valami, ami *irigylí a minden korlátozástól mentes szabad kiélést.* A görög bölcs a színházban történő érzélem-kielégítést orvosi nyelven: hurutos érzélem-kiömlésnek, *katharizisnek* nevezte el. *Ennek a szolgálatában állnak a detektívregények is.* Persze ezzel még korántsem merítettem ki a bűnügyi regények nagy népszerűségének lélektani problémáját” (uo.).

A Ferenczi-kultusz a hírlapokban. Ferenczi mint a magyarországi pszichoanalízis vezéralakja már életében kultikus figura volt, személyéhez mítoszok, legendák fűződtek (bővebben lásd: Erős, 2004). Az eddig ismert képet a barátságos mosolyú, szeretetre méltó, megértő és rajongásig kedvelt tudósról – a Titkos Bizottságról készült jól ismert felvételen a „komoly, sőt komor tekintetű férfiak közül csupán egyikőjük mosolyog, a Freud mellett ülő Ferenczi...” (Erős, 2007) – a hírlapokból előkerült leírások is megtámogatják. Ferenczinek e hagyományos, bölcs és kedélyes doktorként való ábrázolása olvasható a *Prágai Magyar Hírlapban*:

¹⁰ Ferenczi vészes vérszegénységének tüneteiben akkoriban átmeneti javulás állt be, s munkakedve is visszatért. Egészségi állapota felől 1932. dec. 14-én kedvező hírekről számolt be Freudnak is, vö. Freud/Ferenczi, 2005, 319.

„Hatvanév körüli, mozgékony, ideges, derűs szemekkel néző idős úr. Nincsen benne semmi a pszichoanalitikus pozőröknek velőkbemélyedő, hipnotikus nézéséből, derűsen mosolyog akkor is, amikor elméleteket magyaráz, könnyed és kifogyhatatlan a mondanivalója. A modern tudós típusa. Mosolygó bölcs, aki ugyanarról a dolgról extázissal s szkepszissel is tud beszélni. (Sándor, 1928, 9).

Ferenczi kedvelt közéleti szereplő is, aki gyakorta volt látható ismert művészek, vagy akár hercegnők társaságában. A *Pesti Hírlap* tudósítója 1927 októberében a Hungária Szálló halljában Bonaparte Mária görög királyi hercegnő érkezésére várva pillantotta meg Ferenczit: „[A] nagyvilági, eleganciával öltözött, magastermetű és arisztokratikus arcú hölgy, aki egyszerű autótaxin, szemüveges, őszes úriember kíséretében érkezett a szállodába” (*Napóleon dédunokája*, 1927, 4). Ferenczi népszerűségére nézve sokatmondó a tudósító megjegyzése: „Kísérőjét [...] inkább felismerhetik néhányan: Dr. Ferenczi Sándor, a pszichoanalízis legkiválóbb magyar tudósa az, akinek látogatására a királyi hercegnő Budapestre jött” (uo.). Amerikai perspektívából nézve Ferenczi a közép-európai tudós típusát testesíti meg: „zilált öltözetű, energikus, élénk tekintetű, alacsony ember, fehér haj keretezi rózsaszín feje búbját, az angolt olyan szabattossággal beszél, ami nem indokolja nyelvtudása miatti sűrű mentegetőzéseit” (*Freud's Aid Talks On Youth Suicides*, February 17, 11).

Ferenczi népszerűségének kultuszához a napisajtó is jelentősen hozzájárult. Az *Est* 1930-ban Ferenczi amerikai páciensi körét bemutatva arról írt, hogy „a lélekelemzés modern tudománya egyik kiváló tudósunk révén ma már egymaga is világhírűvé tette Budapestet” (Ó. É., 1930, 7): az ő érdeme, hogy „olyan márka a világon ez a magyar pszichoanalitikus, mint a női ruhában: Patou, vagy a legjobb férfifrakkban Pool” (uo.).¹¹ Pácienseinek Ferenczi iránti rajongását a hírlapok is megörökítették. Az imént idézett cikkben „mind a négy [amerikai páciens] mint mesterét átszellemült arccal egy ismert lélekbúvár professzor nevét jelöli meg” (uo.). 1927 szeptemberében arról számolt be az *Ujság*, milyen fogadtatásban részesült az amerikai útjáról hazatérő Ferenczi. Családján, barátain és újságírókn kívül betegei is a pályaudvaron várták:

„Egy évi távollét után ma este a bécsi gyorsvonattal hazaérkezett Ferenczi Sándor dr., az európai híru ideggyógyász. Páciensei megható szeretettel várakoztak a pályaudvaron a professzorra, akitől most már biztos gyógyulásukat remélik. Alig szállott ki autójából Ferenczi dr., *a kapu alól előtűnt egy magas, feketeszakállas, sápadt, beesett arcú, nyugtalan tekintetű úriember, aki még a lépcsőig sem hagyta jutni a tudóst, akinek könyörgött, mentse meg, mert már majdnem teljesen tönkrement.* Ferenczi dr. néhány barátságos szóval megnyugtatta, de a beteg már nem is érti, mit mond. Egy cédulára kellett felírni neki, hogy, hétfőn délután megvizsgálja a professzor. Fent a nagydiófautcai lakásban minden szoba kivilágítva. Rokonok, barátok, tisztelők sokasága várja idehaza Ferenczi Sándor dr.-t. A szalonban *négy-öt hatalmas virágarrangement* és földiszítve, fölvirágozva az asztal is, amelyen az első vacsorát elfogyasztja családi körében” (*Egy évi távollét után hazaérkezett*, 1927, 8).

E beszámoló Ferenczit ünnepelte, páciensei által körülrajongott doktorként mutatja be, az olvasó pedig Ferenczi nappalijába és vacsoraasztalára is bepillantást nyerhetett.

¹¹ Ferenczi nevét a cikk írója nem írja le, de/mert evidens, hogy róla van szó.

Tanár a „közhangulat kegyelméből”. A korabeli Ferenczi-kultusz egy másik elemére világít rá Ferenczi tanárként, professzorként való ábrázolása, amire a sajtóban is számos példa akad. A legszembetűnőbb talán a hírlapok által használt „tanár úr” vagy „professzor” megszólítás, ami ellen Ferenczi hiába is próbált tiltakozni. Röviddel azelőtt, hogy egy „vasárnap reggel az Orient-expresszel” Amerika felé vette útját, az *Esti Kurir* munkatársa a karrierjéről kérdezte Ferenczit, a pszichoanalízis egykori, első és egyetlen professzorát: „Ön, [...] akit Amerikába az egyetemet végzettek továbbképzésére hívtak meg, miért nem tanít itthon is az egyetemen?” (Uo.) A válasz tartalmát tekintve ismert (vö. Erős, 2009), Ferenczi megfogalmazásában azonban más forrásból nem föllelhető. A rá nézve fájó, kellemetlen történeteket is a rá jellemző természetes nyíltsággal adta közre:

„Annak idején [...] Moravcsik tanár előterjesztett magántanárságra, de a kar többsége leszavazott. A Károlyi-kormány részéről már tervbe volt véve egyetemi kinevezésem, de ennek megtörténte már a kommün idejére esett és így érvénytelen. Sokáig próbáltam küzdeni az ellen, hogy a publikum ne nevezzen tanárnak, végül is belefáradtam a folytonos tiltakozásba és így azt mondhatnám, hogy *tanár vagyok a közhangulat kegyelméből*. Most azonban, hogy alkalmam van ezt ismét kinyilatkoztatni, újból közlöm, nem vagyok tanár és semmiféle hivatalos állásom nincs” (*Vasárnap Ferenczi Sándor dr. elutazik Amerikába*, 1926, 15).

A New School-on tartott előadásai idején Ferenczit az amerikai és magyar lapok is „sztár-előadóként” emlegették.¹² Ennek megfelelő bánásmódban is részesült: 1927-es előadássorozatának végeztével százötventerítéses búcsúbankettet adtak tiszteletére a Hotel Pennsylvaniában. Egy évvel később, 1928 tavaszán a budapesti Zeneakadémián is rendkívüli érdeklődés övezte nyilvános előadásait (vö. Friedrich, 2016): teltház hallgatta a „puritánszavú előadót”, az emberek még a kakasülőt is megszállták (Révész, 1928, 14.). A közkedveltségnek ilyen fokát kevés pszichoanalitikus érte el. Ferenczi önmagára mégsem professzorként, hanem sokkal inkább egyszerű vándortanítóként tekintett: „*Amerikában a pszichoanalízisnek sokkal nagyobb az elterjedtsége és, hogy úgy mondjam, a tekintélye, mint Európában*. Ezzel szemben bizonyos hiányok mutatkoznak az ismeretek elmélyítése szempontjából. Ez tette éppen szükségessé, hogy én odajöjjek, quasi mint vándortanító” (*Egy évi távollét után hazaérkezett*, 1927, 8).

Ferenczi anekdotákban. Egyes pszichoanalitikusok – különösképpen az ún. „nagy formátumú” egyéniségek – személyiségéről a hírlapokban megjelent interjúkból és a róluk keringő anekdoták alapján olyan kép tárul elénk, amely a kizárólag tudományos műveiket tanulmányozó olvasó számára ismeretlen. A már ismert levelezések alapján alkotott személyiségrajzok is színesednek a sajtóból feltárt források által. A hírlapok anekdotái és történetei tovább árnyalják a Ferencziről kialakult képet, kidomborítva személyiségének eddig kevesebb hangsúlyt kapott aspektusait, pl. a humorát, a Feldmannhoz való viszonyában megmutatkozó kérlelhetetlenségét, vagy a

¹² „[Ö]t hónapon át ő volt sztár-előadó” (Fodor, 1927, 19; vö. Fodor, 1926, 13).

szórakozottságát. Ez utóbbit emeli ki a következő, Ferenczivel történt és általa elmesélt eset: „Társasággal Lillafüredre rándult ki. A társaság egyik tagja megőrzés végett rábízta pénztárcáját, jelentős összeggel... Este lement a tópartra egyedül, s köveket, fadarabokat dobált a tóba. Hazajövet kellemetlen felfedezést tett, hiányzott a rábízott pénztárca. Tűvé tette érte az egész környéket, és – másnap megtalálta az ágyában, a párna alatt.” (Kolozs, 1932, 13.)

Az, hogy Ferencziről már életében történeteket meséltek, annak is köszönhető, hogy olyan barátai voltak, mint például Karinthy Frigyes:

„[T]alálkozom, kérlek szépen, ezzel a freudista lélekelemező orvos barátommal, illetve nem is találkozom, hanem véletlenül belébotlom, kérlek, az uccán, ahogy szaladok. Belébotlom, mondom, nem is látom, hogy ő az, udvariasan megjegyzem, hogy pardon, bocsánat.

De már meg is állít, mosolyogva és szelíden néz a szemembe és szelíden bólogat, miközben én felismerem, á, szervusz, te vagy az, mondom neki barátságosan.

Én, én, aszongya, szelíden és szomorúan, de miért akartál megölni az imént, miért kívántad a halálomat!

Még hogy én, rémüldözöm, hiszen nem is láttam, hogy te vagy az, már hogy mondhatsz ilyet, hogy én a te halálodat kívánom?

Pedig úgy van, magyarázza tovább, szelíden és szomorúan bólogatva az ucca közepén, miközben az autók szaladgálnak körülöttünk – úgy van az és nem másképpen. Jegyezd még magadnak, hogy lelked mélyén, a világcentrummá alakult én-képzet öntudatlan vágyaiban a legkegyetlenebb módon kívánod a halálát mindenkinek, aki csak a legkisebb bántalommal illetett, vagy akár csak a legkisebb bántalom fenyegetését jelenti számodra. Én az imént véletlenül eléd akadtam, elzártam az utadat félpillanatra – és te, amikor meglöktél ezért, ebben a mozdulatodban kifejezésre juttattad azt a titkos vágyadat, hogy én botoljak meg, essem el, zuhanjak a villamos elé, haljak meg rögtön, amiért egy ilyen icike-picike sérelmet okoztam véghetetlen szadizmusodnak.

Nézd, mondtam neki, pillanatnyi habozás után. Nézd, szóval te szándékos emberöléssel, illetve ami majdnem egyre megy, emberölés szándékával vádolsz meg, sőt azt állítod, hogy in flagranti kaptál rajta ezen a cselekményén. Hát tudod mit, jó. Belemegyek. De miért zártad el az utamat?

Azért, mert lelked mélyén meg akartál ölni, te útonálló csirkefogó.

Miért csak én? Te talán nem? Mi az, hogy »legkisebb bántalom«? Ez a »legkisebb bántalom« a te tanításod szerint csak jelképe annak az öntudatlan, vadállati vágyadnak, hogy engem megölj. Én tehát csak jogos önvédelemből akartalak megölni az imént, mikor belébotlottam. Kérem felmentésemet. Szervusz, gyilkollak alássan.” (Karinthy, 1929, 9.)

Az anekdoták és interjúk műfaji sajátosságaikból adódóan az élőbeszédet, a szóbeli közvetlenséget örökítik meg, vagyis nemcsak Ferenczi mondandóját, véleményét rögzítik, hanem bizonyos értelemben őt magát is. Az elmesélt történetekből, a lejegyzett beszélgetésekből Ferencziről – hétköznapijainak, személyiségjegyeinek,

emberi gyengéinek ábrázolásán, gesztusainak, környezetének, egy-egy szellemes megjegyzésének bemutatásán keresztül – az eddig ismertnél közvetlenebb, személyesebb portré rajzolódik ki.

A *Pesti Napló* 1934. májusi számában található anekdotában szinte megelevenedik a múlt, Ferenczi alakja és a századelő Budapestje:

„Ma már freudilag oly képzett e város, hogy nem fordulhatna többé elő az az eset, amely a megboldogult Ferenczi professzorral történt, s amelyet ő maga szeretett elmesélni a kollégáknak. Valami lipótvárosi estélyen történt, hogy egy gyönyörű hölgy a professzorhoz fordult, akiről mindössze annyit tudott, hogy álmokat »fejt«.

– Mit jelent ez – kérdezte a vacsoránál asztalon át és jó hangosan –, mit jelent ez az álmom, professzor úr, hogy mentem át a hídon a férjem barátjával, és leszakadt alattunk a híd?

Ferenczi professzor körülnézett, és megrökönyödve és mosolyogva csak ennyit mondott:

– De, asszonyom, hogy lehet társaságban ilyen disznóságot elmondani?”

(B.L., 1934, 10.)

A hírlapokból Ferenczi Sándor életművének és életrajzának eddig ismeretlen epizódjai és részletei tárultak fel. Az interjúk – hiszen Ferenczi gondolatait tartalmazzák – kétségkívül részét képezik az életműnek és egy jövőbeni, Ferenczi összes műveit magába foglaló kritikai kiadásnak. Míg modern Freud-életrajzokban nincs hiány (Roudinesco, 2016; Whitebook, 2017; Sheppard, 2012, 2019), a ma is virágzó Ferenczi-renaisszánsz dacára – éppen a közelmúltban látott napvilágot egy tanulmánykötet Ferenczi jelentőségéről (Aleksandar-Cassullo-Frankel, 2018) – a mai napig nem jelent meg korszerű Ferenczi-monográfia, amelynek teljességéhez Ferenczi sajtószerelése is hozzátartozik majd.

Felhasznált irodalom

Aleksandar, D. – Cassullo, G. – Frankel, J. (eds.) (2018). *Ferenczi's Influence on Contemporary Psychoanalytic Traditions: Lines of Development. Evolution of Theory and Practice over the Decades*. London: Karnac Books.

B. L. (1934). Miről álmodik a kofa, a fűszeres, a pincér, a fiatalasszonya kis szobalány. (1934. május 31.) *Pesti Napló*, 85(121): 10.

Dénes Zs. (1979). *Szivárvány Pesttől Párizsig*. Budapest: Gondolat.

Erős F. (2004). *Kultuszok a pszichoanalízis történetében*. Budapest: Jószyveg.

Erős F. (2007). *Trauma és történelem. Szociálpszichológia és pszichoanalitikus tanulmányok*. Budapest: Jószyveg.

- Erős F.** (2009). Ferenczi Sándor professzori kinevezése: háttér és kronológia. *Thalassa*, 20(4): 3-28.
- Erős F.** (2014). Kínzás vagy gyógyítás? Pszichiátria és pszichoanalízis az első világháborúban. *Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat*, 5(8): www.kaleidoscopehistory.hu/download.php?cikkid=164
- Erős F.** (2016). *Psziché és hatalom. Esszék és tanulmányok*. Budapest: Kalligram.
- Ferenczi S.** (1914). A pszichoanalízisről és annak jogi és társadalmi jelentőségéről. In: Ferenczi S.: *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében*. (158-174). Szerk. Linczényi Adorján. Budapest: Magvető, 1982.
- Ferenczi S.** (1922). Pszichonálízis és társadalompolitika. *Nyugat* 1922, 15, I: 554-555. Legújabbban, in: Erős Ferenc (szerk.): *Ferenczi Sándor (72-74.)*. Budapest: Új Mandátum, 2000.
- Fodor N.** (1927). Ferenczi Sándor pszichoanalitikai előadásai a newyorki szabadegyetemen. (1927. március 20.) *Pesti Napló*, 78(65): 19.
- Freud S.** (1933). Ferenczi Sándor. (Nekrológ.) In: Freud et al.: *Lélekelemzési tanulmányok* (5-8). Budapest: T-Twins, 1993.
- Freud, S. – Ferenczi S.** (2000-2005). *Levelezés I/1-III/2*. Szerk. Ernst Falzeder, Eva Brabant, Patrizia Giampieri-Deutsch, André Haynal, Erős Ferenc és Kovács Anna. Budapest: Thalassa Alapítvány–Pólya Kiadó.
- Friedrich M.** (2016). Ferenczi Sándor a Zeneakadémián. Az 1928-as előadássorozat a Pesti Naplóban. *Imágó Budapest*, 5(3-4): 119-132.
- Friedrich M.** (2020). Psychoanalysts on the Podium: Sándor Ferenczi and Sándor Feldmann in the Hungarian Daily Press. *Psychoanalysis and History*, 22(2): 205-226.
- Hárs Gy. P.** (2007). A bécsi és a budapesti Stekel arcai a Freud-Ferenczi levelezésben. *Thalassa*, 18(2-3): 97-120.
- Karinthy F.** (1929). Hölgyeim és uraim... (1929. március 8.) *Az Est*, 20(56): 9.
- Moscovici S.** (1961 [2008]). *Psychoanalysis: Its Image and its Public*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Nagy L.** (1927). A pszichoanalízis szociológiai perspektívában. *Századunk*, 2(2): 611-613.
- Ó. É.** (1930). Négy gazdag amerikai asszony a pesti pszichoanalitikusnál. (1930. november 20.) *Az Est*, 264. sz., 7.
- Révész B.** (1928). Siker. (1928. március 20.) *Pesti Napló*, 79(65): 14.
- Roudinesco, E.** (2016). *Freud: In His Time and Ours*. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Sheppard, R.** (2012). *Explorer of the Mind: The Biography of Sigmund Freud*. London: Andre Deutsch.

- Sheppard, R.** (2019). *Freud: Az ember a pszichoanalízis mögött.* Budapest: HVG Könyvek, 2020.
- Stekel, W.** (1922). *Impulshandlungen. (Wandertrieb, Dipsomanie, Kleptomanie, Pyromanie und verwandte Zustände.) [Störungen des Trieb- und Affektlebens VI.]* Berlin – Wien: Urban & Schwarzenberg.
- Whitebook, J.** (2017). *Freud: An Intellectual Biography.* Cambridge: Cambridge University Press.

Melléklet

Ferenczi Sándor sajtószerelése

Ferenczi a magyarországi napisajtóban

1912

Bresztovszky E. (1912). Az okos lovak. Apáthy István, Ferenczi Sándor, Hajós Lajos és Sajó Károly nyilatkozata a Népszava számára. (1912. november 23.). *Népszava*, 278: 8-9.

1921

r.g. (1921). Jobb nem élni. (1921. február 14.) *Világ*, 35:4.

1922

A háború után felfordult világ új embere társadalomtudományi, rendőri, lélekelemzési és asszonyi megvilágításban. (1922. április 19.). *Pesti Napló*, 88: 6.

1923

Nem is olyan ideges ez a Pest. Ideg orvosok jó véleménye a pesti idegekről. (1923. február 18.). *Pesti Napló*, 39: 3.

1924

A. L. (1924). A főúri világ gyógymódja. (1924. május 9.) *Ujság*, 87: 5.

1925

Miért lesznek öngyilkosok az emberek? Beszélgetés Ferenczi Sándorral. (1925. április 18.) *Pesti Hírlap*, 87: 6.

Veszélyes ideálok. Dr. Ferenczi Sándor a mai Európa lelki csődjéről. (1925. május 24.) *Pesti Napló*, 116: 9.

A Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület IX. kongresszusán négy magyar ideg orvos vett részt. Beszélgetés Ferenczi Sándor dr. ideg orvossal. (1925. október 9.) *Ujság*, 74: 2.

A rémtörténetekben az emberek kiélhetik gyilkossági ösztönüket is, polgári becsületük tudatát is. Ferenczy Sándor a hisztériás izgalmakról, amelyeket a bűnügyek a közönségből kiváltak. (1925. november 27.) *Esti Kurir*, 269: 5.

Karinthy, F. (1925). Utazás Öngyilkosok és Családirtók lelkének mélyébe. Beszélgetés Ferenczi Sándor ideg orvossal az öngyilkosságról és a családirtó századosról (1925. december 24.) *Az Est*, 291: 13.

A lélekelemzést legújabbán aktív technikával gyorsítják a pszihoanalitikusok. Ferenczi Sándor dr. a pszihoanalízis újabb eredményeiről, a budapesti pszihoanalitikusokról, kokainizmusról, homoszexualitásról és a turulmadár lovasairól. (1925. december 25.) *Esti Kurir*, 292: 20.

1926

Ráskay L. (1926). Napjaink járványa: az öngyilkosság. Ferenczi Sándor az öngyilkosságok lelki okairól. (1926. február 18.) *Magyarország*, 39: 13.

Az intézményekbe vetett hit indokolatlanul megrendült, helyébe jött a miszticizmus. A lélekelemzés a mai lélek válságairól. (1926. március 21.) *Pesti Napló*, 66: 9-10.

Ferenczi Sándor a ma délutáni Freud-ünnepről és azokról, akik visszaélnék a pszichoanalízissel. (1926. június 6.) *Esti Kurir*, 125: 8.

Ráskay L. (1926). Kuruzslás-e a pszichoanalízis, ha nem orvos alkalmazza? (1926. július 15.) *Pesti Napló*, 157: 4.

Vasárnap Ferenczi Sándor dr. elutazik Amerikába, ahol két szemeszteren át előadást tart a pszichoanalízisről. (1926. augusztus 22.) *Esti Kurir*, 189: 15.

Fodor, N. (1926). „A dollárláz: az amerikai lélek menekülése a belső konfliktusok elől”. Dr. Ferenczi Sándor Amerika lelkéről és a pszichoanalízis új eredményeiről. (1926. november 18.) *Pesti Napló*, 262:9

1927

Fodor, N. (1927). Ferenczi Sándor pszichoanalitikai előadásai a newyorki szabadegyetemen. (1927. március 20.) *Pesti Napló*, 65: 19.

Egy évi távollét után hazaérkezett Ferenczi Sándor dr. ideggyógyász. (1927. szeptember 25.) *Ujság*, 217: 8.

Napoleon dédunokája, – a pszichoanalízis tudósa. (1927. október 16.) *Pesti Hírlap*, 235: 4.

Leányöngyilkosságok. Dr. Ferenczi Sándor a fiatalok szaporodó öngyilkosságairól. (1927. október 18.) *Pesti Napló*, 236: 4.

„Némely európai klinika orvosi vizitje katonai parádéhoz hasonlít”. Ferenczi Sándor beszámolója egyéves amerikai útjáról. (1927. december 15.) *Esti Kurir*, 285: 9.

Milyen lesz jövőre az irodalmi termés? Magyar írók, festők és tudósok elmondják az Esti Kurirnak, hogy min dolgoznak. (1927. december 25.) *Esti Kurir*, 293: 23.

1928

A pszichoanalitikus tanításokkal szemben már csupán nálunk van elzárkózottság. Ferenczi Sándor dr. előadás-sorozata. (1928. február 7.) *Ujság*, 30: 6.

Pillanatfelvételek a német gyermektragédia tárgyalásról. (1928. február 14.) *Esti Kurir*, 36: 5.

Dr. Ferenczi Sándor dr. a pszichoanalitikai előadások közönségéről. (1928. március 13.) *Esti Kurir*, 60: 5.

Egy csók három perccel megrövidíti az életet! Tudósok, művészek, rablók és gyilkosok harca a mindenható izgalomért. (1928. április 8.) *Pesti Napló*, 81: 85.

„A pszichoanalízis úgy erkölcsi, mint orvosi szempontból megbízhatatlan!” – ezzel az indokolással tiltotta be a budapesti filmcenzúra Collin-Ross professzor világhírű

pszichoanalitikus filmjét. (1928. május 8.) *Pesti Napló*, 104: 8.

„Ha majd eltüntetjük az emberi jellem hibáit...” Beszélgetés Ferenczi Sándorral a pszichoanalízis jelenéről és jövőjéről s a lélek térképének „fehér foltjairól”, amelyek nem fehér foltok többé. (1928. július 5.) *Pesti Napló*, 153:38.

A szerelem végső titkai. Beszélgetés dr. Ferenczi Sándorral az emberi és állati élet ősi kezdeteiről és fejlődéséről a mai formáig. (1928. december 25.) *Pesti Napló*, 292: 53.

1929

A freudisták tiltakoznak az ellen, hogy „magántudósok és konfuzus filozófiai irányzatok” visszaéljenek a „pszichoanalízis” névvel. (1929. március 24.) *Esti Kurir*, 69: 9.

Nagy emberek 24 órája. *Színházi Élet*, 1929/12, 22.

1930

Szirmai R. (1930). Mademoiselle X – a kriminológia, az orvostudomány és a pszichoanalízis fantasztikus rejtélye. (1930. április 27.) *Pesti Napló*, 95: 13.

Nincs az életnek korszaka, amely annyi szenvedéssel járna, mint a gyermekkor, mondja dr. Ferenczi. (1930. április 20.) *Esti Kurir*, 90: 7-8.

Szini Gy. (1930). Modern rémek. Félig intervjú. (1930. június 18.) *Tolnai világlapja*, 25: 38-39.

A 75 éves Freud professzor kapta meg Németország legnagyobb irodalmi és tudományos díját, a Goethe-díjat. (1930. augusztus 5.) *Esti Kurir*, 176: 9.

Bálint Gy. (1930). A legnagyobb német irodalmi díjat kapta meg Freud. Dr. Ferenczi Sándor a 75 éves Freudról. (1930. augusztus 5.) *Pesti Napló*, 176: 6.

Büky Gy. (1930). Tanuljunk meg aludni – Mit mond az orvostudomány az alvásról? (1930. augusztus 24.) *Budapesti Hírlap*, 191: 10.

1931

A „veszedelmes életkor” érzelmi útja a szerelemtől a revolverig. Ma délután temetik Róth Andor ügyvédet, a „nagynéni-szerelem“ legújabb áldozatát – Ferenczy és Schuster főorvosok nyilatkozata. (1931. augusztus 11.) *Magyarország*, 182: 5.

Freud összes művei magyar nyelven. (1932. június 2.) *Esti Kurir*, 120: 3.

1932

Házasságának 13. napján öngyilkos lett egy fiatal pár. Dr. Vajay Endre OTI-titkár és felesége tragédiája. (1932. november 3.) *Pesti Napló*, 246: 9.

Kolozs P. (1932). Miért olvas detektívregényeket Vámbéry Ruzstem, Babits Mihály, Ferenczy Sándor, Karinthy Frigyes. Miért nem olvas detektívregényeket Ignotus, Fenyő Miksa, Füst Milán, Gaál Franciska, Friedrich István és – a detektív. (1932. december 25.) *Esti Kurir*, 289: 13.

1933

Bozzay M. (1933). Cinikus... nem cinikus. Nyilatkozik a mai férfiről és nőről, a mai életéről és szerelemről a katolikus apát, a nőorvos egyetemi tanár, az ügyész, a pszichoanalitikus, az ideggyógyász és az ügyvéd. (1933. január 22.) *Pesti Napló*, 18: 14.

Ferenczi a nemzetközi napisajtóban

Ferenczi Sándor dr. a IX-ik nemzetközi pszichoanalitikai kongresszusról. (1925. október 11.) *Prágai Magyar Hírlap*, 230: 6.

Miért izgatják a közönséget a véres bűnügyi szenzációk? Ferenczy Sándor dr. nyilatkozata a Léederer-tárgyalás alkalmából. (1925. december 1.) *Prágai Magyar Hírlap*, 272: 3.

Sándor Dezső: „Külön iskolákban kell tanítani a pszichoanalízist a laikusok számára” mondja Ferenczi Sándor dr., Freud világhírű magyar tanítványa. (1928. január 1.) *Prágai Magyar Hírlap*, 1628: 9.

Freud's Aid Talks On Youth Suicides. (February 17, 1927) *The World [New York]*, Vol. LXVII 67, No. 23921, Section 1, p. 11

Warns of Danger in American Life. Dr. Ferenczi of Budapest Sees Need of Psychoanalysis to Treat Neurotics. Sails after lecture tour. (June 5, 1927) *The New York Times*, Vol. LXXVI, No. 25334, Section 2, p. 4



Freud munkatársa a fiatalkori öngyilkosságokról¹

A rivaldafény csábító erejét okolja a neves pszichoanalitikus, dr. Ferenczi

A bűnözés hátterében a szesztilalom áll

A sex play műfaja és a pornográf irodalom szintén a száraztörvényre vezethető vissza

A serdülőkorúaknak az a vágya, hogy az érdeklődés középpontjába kerülve hívják fel magukra a figyelmet, a túlfejlődött halálösztön, a mások gyötrésével kielégülő bosszúvágy, és, bizonyos mértékben, az öngyilkosságok utánzásra sarkalló, ragályos hatása mind olyan tényező, amely a fiatalkori öngyilkosságokhoz hozzájárul.²

Az amerikai hallgatók jelenlegi, járványszerű önpusztításáról a tegnapi napon ezt a diagnózist adta a neves budapesti pszichoanalitikus, dr. Ferenczi Sándor, aki jelenleg a New York-i New School for Social Research-ön (West 23rd Street, No. 465) tartja előadássorozatát.

Ferenczi dr. több mint húsz éve tanítványa és társa Sigmund Freud professzornak, a pszichoanalízis megalapítójának, akinek a társaságában 1909-ben látogatott el először országunkba, amikor Freud professzor bemutatta elméleteit Amerikának. Mostani látogatása tavaly októbertől ez év májusáig tart.

Vonakodik véleményt mondani

„Nem ismerem eléggé az itteni gazdasági és társadalmi feltételeket ahhoz, hogy véleményt nyilváníthassak arról, miért vált az öngyilkosságnak ez a típusa ilyen elterjedté” – Ferenczi dr. a *World* riporterének beszélt erről, a Broadway és a 72. utca sarkán található St. Andrew szállodában lévő lakosztályában. Zilált öltözetű, energikus, élénk tekintetű, alacsony ember, fehér haj keretezi rózsaszín feje búbját, az angolt olyan szabatossággal beszéli, ami nem indokolja nyelvtudása miatti sűrű mentegetőzéseit.

„E megfontolásokat, az egyes esetek körülményeivel együtt, be kell vonni az öngyilkosságok tanulmányozásába. Azonban a pszichoanalízis megtanított minket arra, hogy a fiatalkorúak öngyilkosságát eredményező valamennyi ösztön a gyermek hatéves korát megelőző időkből ered.”

¹ Forrás: *The World* (February 17, 1927), Vol. LXVII 67, No. 23921, Section 1, p. 11. Szerző nélkül.

² 1927 őszén Ferenczi a *Pesti Napló* számára részletesebben is kifejtette a fiatalkorúak öngyilkosságáról vallott nézeteit, és amerikai tapasztalataira is utalt a témával kapcsolatban, vö. Leányöngyilkosságok. Dr. Ferenczi Sándor a fiatalkorúak szaporodó öngyilkosságairól. (1927. október 18.) *Pesti Napló*, 236: 4. [A ford.]

„E meghatározó évek alatt minden gyermek ki van téve elnyomásnak a szülő vagy más felnőtt részéről. Tudattalanul gyűlölet fejlődik ki benne az elnyomó idősebb generáció iránt. E gyűlölet olykor ellenőrizhetetlenné válik, megnagyobbodott halálösztönné forrja ki magát, és öngyilkossághoz vagy a gyűlölt »uralkodó osztály« egy tagjának megöléséhez vezethet.”

Ártani akarnak valakinek

„Az ilyen esetekben az a gondolat is ösztönző hatású, hogy tettükkel megbántanak valakit, szülőt, kedvest, vagy más, vágyaik útjában álló személyt. Fontos szerep jut, természetesen, az utánzási hajlamnak is, de csak a felszínen. Az utánzási hajlandóság csak szikra, amely a már meglévő érzelmeket lánggra lobbantja.”

A tudós az amerikai nemzeti élet egyéb megnyilvánulásaira is kitért. „A szesztilalom – mint mondta – nagyon érdekes, nagyszabású pszichológiai kísérlet. Az ellenkező vélemények ellenére is kétségtelen, hogy nagy számban vannak Amerikában azok az alkoholfogyasztók, akik a száraztörvény bevezetése után absztinenssé váltak.”

„Sok rejtett, tudattalan tendencia, amelyeket a szeszfogyasztás elaltatott, most felszínre került. Az Önöknél tapasztalható bűnözési hullám, a sex play műfaja, a pornográf magazinok, és egyes bulvárlapok sikere is bizonyos mértékben erre a tényre vezethető vissza.”

[...]³

Friedrich Melinda fordítása

³ A cikk itt nem közölt utolsó harmada a fiatalkori öngyilkosságok növekvő számának egyéb lehetséges magyarázatait veszi számba. [A ford.]

„Külön iskolákban kell tanítani a pszichoanalízist a laikusok számára”

mondja Ferenczi Sándor dr., Freud világhírű magyar tanítványa⁴

— A P. M. H. munkatársától —

Budapest, december végén

Siegmund [sic] Freudnak, a pszichoanalízis halhatatlan felismerőjének magyar tanítványa, *Ferenczi Sándor dr.* az elmúlt hetekben érkezett meg egyéves amerikai propagandaúttjáról. Bejárta Amerika legnagyobb városait, 18 előadást tartott a pszichoanalízis lényegéről, jelentőségéről, céljairól s aztán még néhány európai metropolisnak, Londonnak, Párisnak, Berlinnek, Bécsnek meglátogatása után, hol mindenütt előadásokat tartott, visszaérkezett hazájába.

A nagy Freud magyar tanítványa, aki ma az egész tudományos világban egyik legtekintélyesebb reprezentánsa Freud után a freudista elméletnek, maga sem fiatal ember.

Hatvanév körüli, mozgékony, ideges, derűs szemekkel néző idős úr. Nincsen benne semmi a pszichoanalitikus pozőröknek velőkbemélyedő, hipnotikus nézéséből, derűsen mosolyog akkor is, amikor elméleteket magyaráz, könnyed és kifogyhatatlan a mondanivalója.

A modern tudós típusa. Mosolygó bölcs, aki ugyanarról a dologról extázissal s szkepszissel is tud beszélni.

Csak egyvalami van, ami hozzánőtt egészen, amire esküszik: *Freud és a tana...*

Elegánsan berendezett szalónjában fogad úri szívéllyességgel:

– Nagyon szívesen beszélek önnek arról, amit csak kíván. Csak nagyon komoly, nagyon elvont dolgokról ne beszéljünk, mert azt nem olvassa el senki, vagy nagyon kevesen. Már pedig én nem azért beszélek újságíróval nagyon szívesen, mert beszélni akarok, hanem mert sok olyat lehet érről a kérdésről mondani, amit tudni kellene minden műveltebb embernek.

– Milyen *gyakorlati* jelentősége van Professzor Ur szerint a pszichoanalízisnek?

– A pszichoanalízis a természettudományos felfogás egyik nagy tévedését korrigálta. Addig ugyanis a lelki tényezőknek a testi egészség vizsgálatánál kevés jelentőséget tulajdonítottak. Esetleg semmit sem. Freud volt az, aki a lelki betegségeknel minden esetben, a testieknél pedig nagyjából pszichikai motívumoknak tulajdonítja a kór okozóját.

– Gyakorlati szempontból különösen a neurózis gyógyítása terén jelentett ez nagy haladást Freud előtt nem értettük ezeknek a betegségeknek legnagyobb részét. Csaknem teljesen értetlenül állottunk egyes megnyilvánulásokkal szemben. Voltak komoly orvostudósok, akik szimulációnak, affektálásnak tartották a neurózisok legnagyobb részét Ennek azonban ellentmondott az a tény, hogy sokan, szerencsétlen

⁴ Forrás: *Prágai Magyar Hírlap* (1928. január 1.), 7(1): 9.

neuraszténiás betegek, akikre orvosaik azt mondták, hogy affektálnak, egész életükben munkaképtelenek, keresetképtelenek, boldogtalanok voltak, sokan öngyilkosokká lettek.

– Ez az értetlenség, mellyel az orvosok nyomán az egész társadalom tekintette ezeket a betegségeket, azzal járt, hogy sokan életük végéig titokban tartották s titokban viselték neurózisuk minden következményét. Sokan azért sem mertek orvosuknak szólni, mert attól rettegetek, hogy a megnyilvánulásokkal szemben értedem és tehetetlen orvos – őket fogja örülteknek nyilvánítani...

– A szexuális aberrációk, rendellenességek terén is mindennapos eset volt, azelőtt még inkább, mint most, hogy a betegek „privátügyüknek” tartották betegségüket s nem mertek, vagy nem akartak orvoshoz fordulni.

– Freud fellépésével sok minden megváltozott. Legelőször az orvosok mentalitása változott s megváltoztatta sokban a páciensekét is. Freud nyomán a kis, falusi gyakorló orvos is megtanulta azt, hogy éppen olyan fontos a diagnózis megállapításához az, hogy megtudjuk milyen a betegének a szexuális élete, mint az, hogy milyen az étvágya, vagy emésztése...

– Persze ennél a pontnál is sok a baj. Nagyon sok esetről volt alkalmam tudomást szerezni, amikor az orvos tudatlanságból, vagy rossz hajlamból tapintatlan formában tesz fel érzékeny, kényes kérdéseket, ami persze többet árt, mint használ. Ezt Freud „*wilde Psychoanalyse*”-nek [sic!] nevezte el.

A módszeres analízis nehéz. Ennél módszeres kiképzésre van szükség. Sajnos, az egyetemeken egyelőre ezt nem tanítják. De eljön nagyon rövidesen, fokozatosan mindenütt, az egész művelt világon az ideje, hogy a *pszichoanalízist módszeresen, az egyetemeken fogják tanítani*.

Véletlenül Prágában működik az egyetlen egyetemi tanár, aki nagyon komolyan s alaposan foglalkozik ezzel a kérdéssel. *Pötzl*, a német egyetem professzora.

– Nem kételkedem abban s ez nem utópia, hanem az eljövő évek programja kell, hogy legyen, amidőn külön iskolákban fogják, a pszichoanalízist tanítani, nemcsak orvosok számára, hanem szociális téren működő laikusok számára is.

– Hogy mennyire így van ez, igazolja, hogy a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület tagjainak egyharmada nem orvos, hanem egyéb téren működő tudósokból áll.

– A pszichoanalitikusoknak ez a szervezete 1910-ben véletlenül éppen az én javaslatomra alakult meg s ma már ebben a szervezetben tömörült mindenki, aki a tudományos világban a világ bármely részén érdeklődik a pszichoanalízis tudománya iránt.

– Professzor úr azt említette előbb – vettem közbe –, hogy a pszichoanalízisnek jellemképző, javító rendeltetése is lehet. *Lehet-e vájjon a jellemem változtatni, bármely módszerrel is?*

– *Bizonyos szempontból lehet* – hangzott a határozott válasz – bár ez is nagyon individuális. Születési adottságokon változtatni, nagyon reménytelen igyekezet. Azonban sok emberen gyerekkorában érvényesülnek olyan hatások, amelyeknek ellensúlyozása később, felnőtt korban kívánatos és nem is lehetetlen. Persze – bármennyire paradoxonképpen is hangozzék: – *sokkal nehezebb egy egészséges ember gyógyítása, mint egy beteg emberé.*

– Az ön hite szerint Professzor Ur, remélhető-e valami javulás az egészségügyben a pszichoanalízis révén?

– Igen jótékony hatást várok attól a befolyástól, melyet a pszichoanalízis a fejlődés menetének az irányítására gyakorol. Főként a nevelés reformját fogja magával hozni. Ki fog bizonyosan küszöbölni sok súlyos hibát, amelyet nemcsak a régi, hanem az úgynevezett modern pedagógia is elkövet. Meg fogja szüntetni az intellektuális nevelés egyoldalúságát, jobban méltányolni az emberek ösztönéletének természetes jussait, és főleg a gyermekeknek analitikus szempontból való irányítása fog a jövő generáció erős és egészséges lelki életének korrekációjához vezetni. Erről a kérdéstről *Anna Freud*, Freud leánya irt egy rendkívül figyelemreméltó tanulmányt a „*Kinderanalyse*” címen.

– És hiába ijedeznek még mindig a konzervatívok. A pszichoanalízis térhódítását semmi sem akadályozhatja. Különbösen is az ellenállás még Európában is csökken s mintha úgynevezett védekező visszavonulást rendezne a konzervatív orvostudomány. Németországban mind erősebb a követelés, hogy az egyetemeken pszichoanalitikus tanszékeket állítsanak fel s Amerikában, ahol most volt alkalmam megismerni a hangulatot, azt sikerült elérnem, hogy a hivatalos orvostudomány is az elfogultságmentes várakozás álláspontját foglalta el. Newyorkban, Washingtonban, Philadelphiában s egyebütt, a New School for Social Research katedráin 18 előadást tartottam s ezúttal első ízben foglaltam rendszerbe a pszichoanalízis szövevényes anyagát. Több esetben nyilvános vitán is részt kellett vennem, amelyek Amerikában rendkívül népszerűek s a propaganda legjobb módszerének bizonyultak.

– Egyesztendő vándoroltam után meglátogattam mesteremet, az ősz Freudot, aki még ma is nagy frissességgel új lehetőségek felé óhajtja vezetni a róla elnevezett freudizmust.

– Világtörténeti, vagy még több: fajfejlődéstani jelentősége van a freudizmusnak, amely eddig is annyit használt már az emberiségnek, mintha egy újabb érzékszervvel ajándékozta volna meg.

Sándor Dezső

„Az egyházi kérdések megoldásától függ a kormánykoalíció élete“

Macháček Pál szlovák néppárti képviselő nyilatkozata az egyházi kérdések elhalasztásának okairól és az általános belpolitikai helyzetéről

Prága, december 31. A csehszlovák kormány és a Vatikán között legújabbán létrejött megegyezéssel kapcsolatban most főleg...

hiszen a módosítást elsősorban a polgári pártok választói követelik.

— A szociális biztosítás módosítása azonban közelebb hozza egymáshoz a baloldali pártokat — jegyezte meg munkatársunk.

— Már is közelebb hozta őket — felelt Macháček képviselő — azonban a baloldali blokk létrehozása szerintem lehetetlen, mert hiányzik az a sarkalatos pont, ahol ta-

hiszen az esztergomi érseki főszékhelyéről. Évek óta folytak már erről tárgyalások az esztergomi érsekség és a csehszlovák kormány között, azonban az egyházi bírtokok kérdéseinek végleges megoldása eddig még nem jött létre.

Minthogy ez a kérdés ma-holnap közeli aktualitást nyer, főlkérek Macháček Pál dr. szlovák néppárti képviselőt, aki parlamenti munkatársát előt a következőket mondhatja.

— Védeményem szerint a jelenlegi kormánykoalíciónak az egyházi politikai kérdések megoldása fogja a legnagyobb nehézségeket okozni.

A kormány már három éve elődázta ezeknek a kérdéseknek a megoldását. A múlt években még arra az álláspontra helyezkedett, hogy az esztergomi érsekség itt levő bírtokainak tulajdonosaként a nagyszombati püspökség tekinthető.

Most legújában azonban teljesen megváltoztatta véleményét s azt állítja, hogy az esztergomi érsekség szlovénok bírtokainak tulajdonosa nem lehet más, mint maga az érsekség.

— Jogi szempontból talán ez az utóbbi a helyes álláspont, azonban én most csak a kormány álláspontjának feltűnő párfordulására akarok rámutatni, mert ennek igen érdekes háttere van. Egyes vezető urak folytatva Macháček képviselőt — ugyanis a következőképpen okoskodnak:

— Ha a kormány az esztergomi érsekséget tekintni jogos tulajdonosnak, akkor az egyházi bírtokok kérdését politikai végátnyára lehet terelni. A bírtokok feloldását még soha huzhatja-halaszthatja a kormány, közben percellizálni is lehet s a dolgok további elhárítása előlbbi tárgyalásokat is kezdhet a hercegrámszáll, esetleg valamit ki is fizet neki s így a célt — a földet percellázást — sikerült elérni. Ha ellenben a nagyszombati püspököt ismerem el a bírtokok tulajdonosának, akkor azokat azonnal át kellene neki adnia.

— Így gondolkoznak egyes kormányurak, azonban a szlovák és a cseh néppárt, mint a keresztény alapon álló pártok, minden eszközzel küdenek fognak az egyházi bírtokok felparcellálása ellen.

— Merem állítani, hogy az egyházi kérdések megoldásától függ a jelenlegi kormánykoalíció élete is.

— Nikippen itéli meg képviselő ur — kérdezte munkatársunk — a jelenlegi kormány helyzetét?

— Politikai agurok meggyőződése szerint — volt a képviselő válasza — a jelenlegi polgári kormány élete legalább még egy évre biztosítva van. Erre enged következtetni a polgári kormány programja is.

A legszembetűnőbb program pont a szociális biztosítás módosítása, amelyet okvetlenül keresztül kell venni.

mert ellenkez esetben tönkre megy a kormány és megbuknak a polgári pártok is, mert

.....

Lefegyverezték a Korzika szigetén felzárkútt kommunista katonákat

Páris, december 31. A Petit Parisien jelentet Calvyből: A büntető hadsereg felzárkútt katonái lefegyverezték és fogságba ejtették. Amikor a szomszédos Bastiából megérkezett a 178. gyalogrezd, kívülre a Kaszárnyát és megakadályozta, hogy a szenditök a külvilággal kapcsolatot teremthessenek és kivülről élelmiszert szerezhessek be. A szenditök a kaszárnya egyik szárnyában két szobában voltak elszigetelve. Mikor már alaposan kihűzték őket, a katonák fejcseszesapókával betörték a két szoba ajtaját és bedöntötték a falakat is. A katonákat minden kiutalésem nélkül sikerrel megadást-ra hírt. A vezetőket azonban bilincsekbe verték és fogságba vették.

REUMATIKUS izom és ízületek, valamint végtagok szakítását a legjobban csillapítja. A Dr. RICHTER-féle ANKER PAIN EXPELLER Óvaskodjunk az utánzatoktól! A valódi csak a „Richter“ névvel és „VÖRÖS HÖRGÖNYVAL“ elnevezéssel. Ára Kt 20.-, 12.-, 7.50. Ahol nem kapható, közvetlenül küldi: Dr. Richter gyógyszerész Prága I, Revoluční 5/67

lálkozhattának. A csehszlovák szociáldemokraták és a cseh nemzeti szocialisták a német szociáldemokratákat ugyanis németeknek tartják, viszont a németek félnek a csehek ismeri soványaságtól. Ettől a bloktól tehát nem kell félni, mert ott az ellentétek áthidalhatatlanok. (—per.)

— Nem kételkedem abban s ez nem utópis, hogy ez az előző évek programja kell, hogy legyen, amígdon külön iskolákban fogják a pszichoanalízist tanítani, nemcsak orvosok számára, hanem szociális léren működő laikusok számára is.

— Nagyon fontos arra is mindig gondolni, hogy ez nem tiszta orvosi kérdés. A pszichoanalízisnek nemcsak súlyos lelki betegségek gyógyításánál van igen nagy jelentősége, hanem jellemképző, jellemjavító eszköznek is igen bevált. Tévútra kerültek nevelésénél is nagy szolgáltatásokat fog tenni. Nem elég tehát az orvosoknak ezzel foglalkozni. Minden pedagógusnak, minden ügyvédnek, ügyésznek, minden katonának, a néprajz, a történelem, az esztétika kutatóinak teljesen meg fogja változtatni, már meg is változtatta a felfogását dolgokról, emberekről, esztéről.

— Hogy mennyire így van ez, igazolja, hogy a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület tagjainak egyharmada nem orvos, hanem egyéb léren működő tudósokból áll.

— A pszichoanalitikusoknak ez a szervezete 1910-ben véletlenül éppen az én javaslására alakult meg s ma már ebben a szervezetben tömörült mindenki, aki a tudomány világában a világ bármely részén előkélődik a pszichoanalízis tudománya iránt.

— Professzor ur azt említette előbb — vételetem közebe, hogy a pszichoanalízisnek jellemképző, javító rendeltetése is lehet. Lehet-e vajjon a jellem változtatni, bármely módszerrel is? ...

— Bizonyos szempontból lehet — hangzott a háldozott válasz — bár ez is nagyon indokolt. Szélesre adottásgokon változtatni, nagyon reménytelen igyekvés. Azonban sok emberen gyerekkorában érvényesültek olyan hatások, amelyeknek ellensúlyozása később, felnőtt korban kívánatos és nem is lehetetlen. Persze — bármennyire paradoxonképpen is hangozzék: — sokkal nehezebb egy egészséges ember gyógyítása, mint egy beteg embert.

— Az Ön hite szerint Professzor ur, remélhető-e valami javulás az egészségügyben a pszichoanalízis révén?

Igen jótékony hatást várok attól a befolyástól, melyet a pszichoanalízis a fejlődés menetében az irányításra gyakorol. Főként a nevelés reformját fogja magával hozni. Ki fog bizonyosan küszöbülni sok súlyos hibát, amelyet nemcsak a régi, hanem az úgyszólván modern pedagógia is elkövet. Meg fogja szüntetni az intellektuális nevelés egyoldalúságát, jobban méltányolni az emberek ösztöneiténének természetes jussait, és főleg a gyermekeknek analitikus szempontból való irányítását fog a jövő generációk orvosi és egészségügyi feladatok korrekciójához vezetni. Ezzel a kérdéstől Anna Freud, Freud leánya iri egy rendkívül figyelemreméltó tanulmányt a „Künderanalyse“ címen.

— És hába ijedeznek még mindig a konzervatívok. A pszichoanalízis térhódítását semmi sem akadályozhatja. Különböző is az ellenállás még Európában is esőköken s mintha úgynevezett védekező visszavonulást rendezne a konzervatív orvostudomány. Németországban mind erősebb a kövételés, hogy az egyetemen pszichoanalitikus tanácsokat állítsanak fel s Amerikában, ahol most volt alkalmam megismerni a hangulatot, azt sikerült elérnem, hogy a hivatalos orvostudomány is az elfogultságmentes várakozás álláspontját foglalta el. Newyorkban, Washingtonban, Philadelphában s egybűtt, a New School for Social Research katedrán 18 előadást tartottam s ezután elsősorban foglaltam rendezterbe a pszichoanalízis szűkevényes anyagát. Több esetben nyilvános vitán is részt kellett vennem, amelyek Amerikában rendkívül népszerűek s a propaganda legjobb módszerének bizonyultak.

— Egyeztetendő vándorutamat után meglátogattam mesteremet, az ósz Freudot, aki még ma is nagyon frissességű új lehetőségeket felé őhajja vezetni a róla elnevezett freudizmus.

— Világörténelni, vagy még több: fajfejlődéstani jelentősége van a freudizmusnak, amely eddig is annyit használt már az emberiségnek, mintha egy újabb érzékszervvel ajándékozta volna meg.

Sándor Dező.

Itéletidő Japán felett

Egész sereg sportlót kaszált le a jéghalál — Százzszámra rug az áldozatok száma

Tokio, december 31. A hóviharak a japán alpesek téli sportlói között borzalmas arányokban pusztítottak. Egy skilutó ellepott a hóörmög és az a hűsönharomtagu menőespedicé, amely ki akarta szabadtánni, a meredekről alázuhat. Az expedició valamennyi tagja szörnyethalt.

Ugyancsak a tél sport üzése közben érte halálos szerencsétlenég a Waseda-egyetem tizenegy hallgatóját.

Japán északi részében esőkentek a viharok, de a sziget közepén még mindig teljes erővel dühöngenek. A halottak száma megszes meghaladja a százat.

Aszszakjapán mellett vonuló Korea-eszatornában olyan borzalmas hóviharak dühöngenek, hogy a hajók tömegesen pusztulnak el. Húlig több mint 50 tengerész haltalt a vízbe. Hóklátó városra teljesen el van zárva a világlót. A vasút-, távír- és telefonforzalom, továbbá a hajókárlékedés teljesen megbénult.

Hóviharak Jugoszláviában

Belgrád, december 31. Egész Jugoszláviában óriási hóviharak dúlnak, minek következtében a vasútforgalom megakadt. Panszcsva közelében két vonat összeütközött, több utas súlyosan megsérült.

„Külön iskolákban kell tanítani a pszichoanalízist a laikusok számára“

mondja Ferenczi Sándor dr., Freud világhírű magyar tanítványa

— A P. M. H. munkatársától —

Budapest, december végén.

Siegmond Freudnak, a pszichoanalízis hálhatatlan felismerőjének magyar tanítványa, Ferenczi Sándor dr. az elmúlt hetekben érkezett meg amerikai propagandától. Bejárta Amerika legnagyobb városait, 18 előadást tartott a pszichoanalízis lényegéről, jelentőségéről, előjairól s aztán még néhány európai metropolisnak, Londonnak, Párisnak, Berlinnek, Bécsnek meglátogatása után, hol mindentit előadást tartott, visszerkezett hazájába.

A nagy Freud magyar tanítványa, aki ma az egész tudományos világban egyik legtekintélyesebb reprezentánsa Freud után a freudizma elméletnek, maga sem fiatal ember.

Hatvanégy körüli, mozgékony, ideges, de rris szemekkel néző idős ur. Nincsen benne semmi a pszichoanalitikus pozóröknek velök-bemélyedő, hipnotikus nézéséből, deriszen mosolyog akkor is, amikor elméleteket magyaráz, könnyed és kifogyhatatlan a mondandivalója.

A modern tudós típusa. Mosolygó bőre, aki ugyanarról a dolgról extázissal s szakszissal is tud beszélni.

Cska egyálami van, ami hozzanót egészen, amire esküszik: Freud és a tana ...

Elegánsan berendezett szalonjában fogad urt szívélyességgel:

— Nagyon szivesen beszélök Önnek arról, amit csak kíván. Csak nagyon komoly, nagyon elvont dolgokról ne beszélgesünk, mert azt nem olvassa el senki, vagy nagyon kevesen. Már pedig én nem azért beszélek újságíróival nagyon szivesen, mert beszélni akarok, hanem mert sok olyat lehet erről a kérdéstől mondani, amit tudni kellene minden műveltebb embernek.

— Milyen gyakorlati jelentősége van Professzor ur szerint a pszichoanalízisnek?

— A pszichoanalízis a természetudományok nyelvének egyik nagy tevédedést korrigálta. Addig ugyanis a lelki tényezőknek a testi egészség vizsgálatalánd kevés jelentőséget tulajdonítottak. Ezzelleg semmi sem. Freud volt az, aki a lelki betegségeknd minden esetben, a testiellenk pedig nagyrészt pszichikai motívumoknak tulajdonítja a kór okozóját.

— Gyakorlati szempontból különösen a neurozís gyógyítása terén jelentett ez nagy haladást. Freud előtt nem értettük ezeknek a

betegségeknek legnagyobb részét. Csaknem teljesen értetlenül állottunk egyes megnyilvánulásokkal szemben. Voltak komoly orvostudósok, akik szimulációnak affektálsának tartották a neurozísok legnagyobb részét. Ennek azonban ellenmondott az a tény, hogy sokan, szerencsétlen neuraszténás betegek, akikre orvosok azt mondták, hogy affektálnak, egész életükben munkaképesek, kereszteléképesek, boldogtalanok voltak, sokán öngyilkosokká lettek.

— Ez az értetlenség, melyly az orvosok nyomán az egész társadalom tekintette ezeket a betegségeket, azzal járt, hogy sokan életük végéig titokban tartották s titokban viselték neurozísuk minden következményét. Sokan azért sem merték orvosknak szólni, mert attól rettelegtek, hogy a megnyilvánulásokkal szemben hűtlenek és lehetetlen orvos — öket fogja örítelnek nyilvánítani ...

— Ez a szexuális aberrációk, rendellenességek terén is mindennapos eset volt, azelőtt még inkább, mint most, hogy a betegek „primitívgyútnak“ tartották betegségetket s nem mertek, vagy nem akartak orvoshoz fordulni.

— Freud fellépésével sok minden megváltozott. Legelőször az orvosok mentalitása változott s megváltoztatta sokban a pácienseket is. Freud nyomán a kis, falusi gyakorló orvos is megtanulta azt, hogy éppen olyan fontos a diagnózis megállapításához az, hogy megtudjuk milyen a betegnek a szexuális élete, mint az, hogy milyen az étvágya, vagy emésztése ...

— Persze ennél a pontnál is sok a baj. Nagyon sok esetről volt alkalmam tudomást szerezni, amikor az orvos tudatlanságból, vagy rossz hajlamból tapintatlan formában tesz fel érzékeny, kényes kérdéseket, ami persze többet árt, mint használ. Ezt Freud „sáida Psychoanalízis“nek nevezte el.

— A módszeres analízis nehé. Ennél módszeres kiközösítésre szükség. Sajnos, az egyetemen egyelőre ezt nem tanítják. De előn nagyon rövidesen, fokozatosan mindentől, az egész művelt világon az ideje, hogy a pszichoanalízist módszeresen, az egyetemeken fogják tanítani.

Véletlenül Prágában működik az egyetlen Egyetem tanár, aki nagyon komolyan s alaposan foglalkozik ezzel a kérdéssel. Pözl, a német egyetem professzora.

„Ha majd eltüntetjük az emberi jellem hibáit...”

Beszélgetés Ferenczi Sándorral a pszichoanalízis jelenéről és jövőjéről s a lélek térképének „fehér foltjairól”, amelyek nem fehér foltok többé⁵

A nagy felfedezők évszázadokkal ezelőtt törekeny hajón, később gyalogszerrel, kutyaszánon, legújabbán repülőgépen és léghajón hódító hadjáratot folytatnak a világ ismeretlen részei, a térkép fehér foltjai ellen. Életüket kockáztatják minden percben és hősiességük eredménye: ismét közelebb kerülni egy lépéssel annak a jelentéktelen bolygónak megismeréséhez, amelyen – nem tudjuk, miért – életük [!] rövidre szabott esztendeit morzsoljuk. Pedig a világnak, vagy legalább is annak, amit pöffeszkedő szóval így nevezünk, ez csak az egyik fele. A másik, talán nem is jelentéktelenebb részét *önmagunkban hordjuk* és ennek a másik világnak élete, sorsai, alakulása legalább olyan döntő fontosságú mindenkire nézve, mint Amerika aranya, a Jó Reménység-fok, az Északi Átjáró, vagy a Déli Sark meghódítása. Ezt a másik világot a napi egyenlőségi óceán szürke köde takarta és nem tudtunk róla többet, mint amennyit egy-egy véletlenül felvillanó szikra pillanatokra világított meg. Hanem az ember fejlődött. Érezte, hogy *érzéseit, ösztöneit, egész belső világát titokzatos törvényszerűségek kapcsolják egybe azzal, ami vele kapcsolatban, de rajta kívül folyik*. És így a fejlődés vasélményű törvényénél fogva el kellett jönni annak a pillanatnak, amikor valaki befelé fordította szemét és megkereste a *Másik Világot*. Talán a tudományára büszke ember is megérti a végzet iróniáját, ha arra gondol, hogy azt a mozgalmat, amelyet pszichoanalízisnek hívnak, és amely körül a tudomány világában annyi harc és vita folyik, – egy beteg ember fedezte fel.

1.

– Harmincöt esztendeje, hogy Freud működésével a pszichoanalízis bevonult az emberiség kultúrtörténetébe, – mondja dr. Ferenczi Sándor – és ma már ott tartunk, hogy azokat az elemi, alapvető igazságokat, amelyeket a fiatal Freud állapított meg, *lassanként kezdi elismerni a tudományos világ*. Tény azonban, hogy Freud, aki fiatal szellem magas kora ellenére is, azóta sem állt meg, újabb eredményeit azonban, amelyekkel egy-egy ponton korrigálta is régebbi megállapításait, még nem fogadja el a maga teljességében a tudomány.

– Érdekes különben, hogy az analízist, amikor még gyermekcipőben járt, elsősorban az írók fogadták el, pontosabban szólva egyes írók vetették rá magukat. Sokan közülök, még a tehetségesek is, úgy értelmezték a dolgot, hogy az analízis módszereire, amelyet gyors pillantással tekintettek át, *felépítették a regényt, vagy színművet, és az elmélethez alkalmazott alakokat alkottak*. Éppen ezért tartom természetesnek, hogy még a legtehetségesebbek is *sikerületlen műveket* alkottak ebben az irányban.

⁵ Forrás: *Pesti Napló* (1928. július 5.), 50(153): 38.

2.

Az ablak alatt friss színben faágak hajladoznak. A kis kötérszről az egész várost látni. A Mártonhegyen lakik mostanában Ferenczi Sándor, olyan környezetben, ahol a zaklatott idegek önmagukban is nyugalmat találnak. Lábainál, puha párnán, őszintén horkol öreg kis kutyája, Kuki. Ferenczi öszülő fejét meghazudtoló élénk mozdulatokkal magyarázza:

– Nagyon sok tudományág saját zászlaja alá csoportosította a pszichoanalízis eredményeinek egy részét. Így például az *elmekórtan*, amely egészen a legutóbbi időkig tisztára fizikai okokra vezetett vissza minden lelki rendellenességet, *egyre jobban hajlandó elfogadni az analízis módszereit és eredményeit*. Mozgalmas az analízis tábora is.

– A középúton halad Freud tanítványaival, akiket ortodoxoknak szeretnek nevezni. Pedig *Freud a világ legkevésbé ortodox Freudistája*, ha ortodoxia alatt azt értjük, hogy valaki tételekben ragaszkodik a tényekkel szemben és nem engedi magát meggyőzni. Freud állandóan dolgozik, és nem riad vissza attól, hogy későbbi kutatásainak eredményével korrigálja korábbi megállapításait. Az ő és követőinek útjától azután eltérnek azok, akik egy darabig vele mentek, azután új ösvényt próbáltak vágni maguknak. Így a bécsi *Adler*, aki szocialisztikus ízű elméletével, amelyet főleg egyszerűsége és könnyen áttekinthetősége nagy tömegek előtt népszerűvé tehet, említendő ezek között. *Adler*, aki talán nem csak névrokona az osztrák szocialisták vezérének, »gyorstalpaló analitikusok« egész tömegét produkálhatja, mert mindent a Minderwertigkeitstheorie-re vezet vissza. Csak az a baj, – tanítja – hogy az ember *túlságosan kicsinek érzi önmagát*. Tehát fel a fejjel. Bizakodva nézzünk magunk elé és minden baj önmagától megszűnik. Két-három előadásban teljesen áttekinthető képet tud nyújtani rendszeréről, amely különben az egésznek csak kis töredékét próbálja önkényesen középponttá tenni és ezzel tagadhatatlan népszerűsége számíthat.

3.

– Egészen ellenkező irányú *Jung* iskolája, akinek működését elsősorban családi hagyományai magyarázzák meg. *Jung papi familiából származik és ez pszichoanalitikai tételein a legtisztábban meglátszik*. A miszticizmus irányába viszi az egész elgondolást és míg *Adler* a szociális érzésű ember nagy tömegére támaszkodhatik. *Jung* ugyancsak hatalmas táborot érezhet a háta mögött: a vallásos emberek millióit.

4.

– Az ortodox Freudista irány igyekszik objektív maradni. Könnyen mondhatná valaki, hogy én ezt azért állítom és hangsúlyozom, mert a magam irányzatát akarom védelmezni. De állításom alátámasztására talán elég, ha azt a tényét hozom fel, hogy nem esünk *bele sem a materialista, sem a spiritualizta túlzásokba, hanem dualista álláspontot* fogadunk el. Nemcsak az anyag, és nemcsak a szellem, hanem a kettő együttes működése a lényeg, sőt én saját szavammal utrakvistának nevezném módszerüket.

5.

– Nem áll meg az a vád, amelyet különben olyan sokat hangoztatnak, hogy a pszichoanalízis az *ösztönök felszabadítását*, a magasabb rendű szellemi funkciók súlyának és fontosságának lekicsinylését jelenti. Maga Freud is, miután bevégezte az ösztönök területének kutatását, tíz esztendeje a *magasabb szellemi funkciók területén dolgozik*. Ettől függetlenül azonban a pszichoanalízis természetszerűleg felfedi az ösztönöket, mert csak így lehetséges az, hogy az ember megismerje, és ezen keresztül kordában tartsa a benne rejlő erőket. Nem jelent tehát erkölcstelenséget ez a kutatás, hanem épp ellenkezőleg, *az erkölcsi, etikai, morális és logikai erők felszabadítását azok alól a terhek alól, amelyeket a kellően meg nem ismert és így féken nem tartható ösztönök munkája és fékezhetetlen ereje jelent*. Amíg az ösztönélet nincs felfedve, tömérdek fehér folt tarkítja az ember lelkének térképét, amelyeket csak így lehet eltüntetni.

6.

– *A pszichoanalízis előbb vagy utóbb* – de inkább utóbb, mint előbb – *teret fog hódítani és diadalmaskodni fog*.

7.

– Nem csak a *beteg* ember lelkének tesz jót az analitikus kezelés, – különben melyik ember nem beteg kisebb vagy nagyobb mértékben! – hanem még a nagyon ritka *normális, egészséges* lélek is csak hasznot láthat belőle. – Ne higgyük például, hogy a *jellem* készen magunkkal hozott, velünk született valami. Vannak bizonyos adottságok, amelyek a most született emberben benne vannak, ezek az adottságok és ösztönök azután természetesen a gyermekkor folyamán harcot vívnak a külső világ benyomásaival és eseményeivel. Ennek a harcnak, ezeknek a benyomásoknak eredője az, amit jellemnek hívnak: Ez az eredmény azonban nem korrigálhatatlan. Nem állítom, hogy rendelésre tetszésszerű jellemet szállíthat majd a pszichoanalízis, az azonban egészen bizonyos, hogy *hibáitól analitikus úton könnyen megszabadulhat majd az ember*. Ennek jelentősége oly nagy, hogy ebben a pillanatban végiggondolni sem lehet, tény azonban, hogy a pszichoanalitikai jellemformálás belepett a lehetőségek kapuján és itt van közvetlenül előttünk.

8.

A hegy lábánál alkonyodó napsütésben vidáman csillog a város. Vajjon megértik-e a szót azok, akikhez szól?

Csánk Endre

„Ha majd eltüntetjük az emberi jellem hibáit . . .“

Beszélgetés Ferenczi Sándorral a pszichoanalízis jelenéről és jövőjéről s a lélek térképének „fehér foltjairól“, amelyek nem fehér foltok többé

— Remini! Egy kis törpe, zömök ember, filiszteus ábrázattal, hontalan mint szent Pál a úgy sántítva is, féllábra, mint Pál, abban az új lakkeijében, mely először volt a lábán. Megállt a fényben, a zongora mellett, a féllábát sarkra állította, lehunyta a szemét, a fejét ráhajtotta a hegedűjére, féloldalt, mint egy párnára. Így állott egy percig és várt, mintha el akarna aludni. Kissé soká várt erre a kéjes álomra, erre az ataraxiára, túlvilágra s nirvánára, mert itt-ott már suttogtak a valamik kis kacaj is hangzott. A biborosérek meglepődve néztek, pirosló merevséggel, mint egy hegy a naplementében. S a nagyköveket sorában az osztrák gróf Hoyos, igen magasról kőhögött kettőt, mint akit nem lehet várni. Csak a nyájas török velt türelmes s csak út, olyan boldogan és mohamedánán a felesége háttömege mellett, mintha tejből s vajban fürödne. A többi tömeg, izzón, csak feszengett és várt. A sok gyermek nyugtalanul szikrázott. Munkácsyné idegesen, védőszárnyait rezegettette.

Ilyenfórmán e földköri hegedűs nem kezdte kedvező hangulatban. De sőt ez a hangulat fokozatosan romlott, mikor elvezette Bach formuláiban, olyan egyéni érzéssel hangsúlyozta ezeket a szent hangokat, kissé magyarázta, hogy valami hieroglifikának tünnek. S mikor végül befejezően a *Chaconné-t*, megint kinyitotta a szemét a felhajtotta a fejét a párnáról, csak arra a sivar világra ébredt, arra a lélektelen és gonosz világra, melyre minden művész ébred s amely elhárította, mint egy Ahavserét!

Nem bánta, örült, hogy vége van, a cipő nagyon szorította a lábát. A büfő sarkában ahol megvonnult, le is húzta a fájó lábát olyanformán, hogy a lábfejét benne hagya a szőnyegen, hogy ily nem fájt, cuggos cipő lévén. Így ült magában, elhagyva, a féllábával ortopediásan, s pengett a hegedűjét, ahogy azt szokta, függőleges állásban a térdén, amíg nem jöttem hoztam egy fűt szőlőt, amit kért. Aztán egy második fűtőt, egy harmadikat, egy tizediket, mert megint kért s megint egy fűtőt s ez mind frankenthall szőlő volt, festeni való gyönyörű szőlő, amit jóízűen nyelt szugori létere, koncentráltan, hogy másnál van ahol pusztít.

— No megynék haza? — kérdezte, miután megvevett egy üvegházat s megint benyomta a lábát a cipőbe.

Nagyon szomorú dolog volt, ahogy mi innen távoztunk kettlen, ahogy Reményi kivonult a Babylonból, megigálva, öreg ember, egy búcsúszó nélkül, lefitymálva, lefitymálva? még csak észre se vette senki, amint ment a hegedűjével, a két nagy fülvél, *Remini!* amint mentünk, magyarok, mi kettlen, Főként a földszinten, a ruhatárban érezhette, hogy bizony megbukott szegény, mert az ilyet csak a ruhatárban lehet igazán érezni. Ahogy ezek a merev lakások, oszobák! az ujjuk végéről átnyújtották a felöltőjét, már nem is volt számukra a világon.

Elsántikálva az Avenue de Villiers sarkáig, végül egy konflisba szállt, egy vadgesztenyefa alatt s amint nyújtotta a kezét:

— Hazavinném a konflison, — mondta, — ha nem fájna úgy a lábam! No isten vele, jó éjt!

De még kiszólott az ablakon:
— A jövő héten utazom Magyarországra. Visszem haza a feleségem, a gyermekeim. Hadd haljanak meg otthon.

Talán nem is ilyen zordan gondolta, mint ahogy ez hangzott. Talán csak úgy gondolta, hogy megint megy a nagy világba, tengeren túl s ne legyen több gondja! No de mégis! A gyermekei! a két tizenéves! Nagyon megbotránkoztam.

— Hát a mester, hol szándékszik meghalni? — kérdeztem kerekén, az ablaka hajlva.

— En! — zehette elképedve, hogy rá is kerül a sor. — En! nem tudom! valahol! — s az ülésnek dől.

S már dőcögött az éjben.

A nagy földezők évszázadokkal ezelőtől törékeny bejón, később gyalozszerrel, kutyaszóron, legdobbán repülőgépen és léghajón hódító hadjáratot folytattak a világ ismeretlen részét, a térkép fehér foltjai ellen. Eltűntek kockázatjukt minden percben és hősies harcok eredményei ismét kizsákoló kerülni egy lépéssel annak a jelentéktelen helygónak megismeréséhez, amelyen — nem tudjuk, miért — álltunk rövidre szabott esztendőit morzsoljuk.

Pedig a világnak, vagy legalább is annak, amit pöfészkedő szóval így nevezünk, ez csak az egyik fele. A másik, talán nem is jelentéktelenebb részét önmagukban hordják és ennek a másik világnak léte, sorsa, alakulása legalább olyan fontosnak mindenkiere néve, mint Amerika aranya, a Jó Reménység-fok, az Északi Ájtáró, vagy a Déli Sark meghódítása. Ezt a másik világot a napi egyenlőségi óceán szürke köde takarta és nem tudtuk róla többet, mint amennyit egy-egy véletlenül felvilágló szikra pillanatokon világított meg.

Hancs az ember feltűnt. Érezte, hogy érzései, ösztönei, egész belső világát titokzatos törvényszerűségek kapcsolják egybe azokkal, ami vele kapcsolatban, de rajta kívül folyik. De így a földész vasútmányi törvényével fogva el kellett jónni annak a pillanatnak, amikor valaki belső fordította szemét és megkereste a Másik Világot.

Talán a tudományára büszke ember is megírta a végzet iróniáját, ha arra gondol, hogy azt a mozgalmat, amelyet pszichoanalízisnek hívnak és amely körül a tudomány világában annyit harc és vita folyik, — egy beteg ember fedezte fel.

1. — Harmencöt esztendeje, hogy Freud működésével a pszichoanalízis bevonult az emberiség kultúrtörténetébe, — mondja dr. Ferenczi Sándor — és ma már ott tartunk, hogy azokat az elemi, alapvető igazságokat, amelyeket a fiatal Freud állapított meg, lassanként kezdi elismerni a tudományos világ. Tény azonban, hogy Freud, aki fiatal szellem magas kora ellenére is, azóta sem állt meg, újabb eredményeit azonban, amelyeket egy-egy ponton korrigálta is régebbi megállapításait, még nem fordítja el a maga teljességében a tudomány. Erdékes különben, hogy az analízist, amikor még gyermekcipőben jár, elsősorban az irók fogadták el, pontosabban szövege egyes irók vetették rá magukat. Sokan közülük, még a tehetségesek is, úgy értelmezték a dolgot, hogy az analízis módszerre, amelyet gyors pillantással tekintettek át, telepítették a reáényt, vagy színművet és az elméletet alkotó, megadott alakokat alkották. Eppen ezért tartom természetesen, hogy még a legtehetségesebbek is sikerületlen műveket alkottak ebben az irányban.

2. — Az ablak alatt friss színből fákak hajladoznak. A kis hátszortól az egész várost látni. A Martz-hegyen lakik mostanában Ferenczi Sándor, olyan környezetben, ahol a zaklatott idegek önmagukban is nyugalmat találnak. Lábalnál, puha párnára, szintén körül üveg kis kutyája, Kuki. Ferenczi Sándor fejét meghajlító élekt modulatókkal magyarázza:

— Nagyon sok tudományát saját zselája alá csoportosította a pszichoanalízis eredményeinek egy részét. Így például az elmekörtán, amely egészen a legutóbbi időkig tisztára üléskai okokra vezetett vissza minden lelki rendellenességet, egyre jobban hajlandó elfogadni az analízis módszereit és eredményeit. Mozgalmas az analízis tábora is.

— A középúton halad Freud tanítványai, akiket ortodoxoknak szeretnek nevezni. *Pedig Freud a világ legkevésbé ortodox Freudista*, ha ortodoxia alatt azt értjük, hogy valaki tételenben ragaszkodik a tényekkel szemben és nem engedí magát meggyőzés. Freud általában dogmázik és nem tud vissza attól, hogy későbbi kutatásainak eredményével korrigálja korábbi megállapításait. Az ő és követőinek útjától azután eltérnek azok, akik egy darabig vele men-

tek, azután új ösvényt próbáltak vágni maguknak, így a bécsi Adler, aki szociálisztikus izű elméletével, amelyet főleg egyszerűsége és könnyen áttekinthetősége nagy tömegek előtt népszerűvé tehet, említendő ezek között. Adler, aki talán nem csak névrakona az osztrák szocialisták vezérének, *gyógytápláló analitikusok* egész tömeget produkálhatna, mert mindent a Minderwertigkeitsheorie-re vezet vissza. Csak az a baj, — tanítja — hogy az ember *teljesen kiesnik érei önmagából*. Tehát fel a fejével. Bizakodva nézünk magunk elé és minden baj önmagától megszűnik. Két-három eladáásban teljesen áttekinthető képet tud nyújtani rendszeréről, amely különben az egészen csak kis töredékét próbálja önkényesen közép-ponttá tenni és ezzel tagadatlan népszerűségre számíthat.

— Egészen ellenkező irányú *Junio* iskolája, akinek működését elsősorban családi hagyományai magyarázzák meg. *Junio napi familiából származik és ez pszichoanalitikai tételein a legtitkosabban megáltszik*. A miszticizmus irányába viszi az egész rágondolást és mag Adler a szociális irányú ember nagy tömegekre támaszkodhatik. Így ugyancsak hatalmas táborba érezhet a háta mögött: a *valóságos emberek millióit*.

— Az ortodox Freudista irányú igyekezetek *pöbékelté* maradtak. Könnyen mondhatnánk valaki, hogy én ezt azért álítottam és hangdolygokom, mert a magam irányzatát akarom vezetni. De állításom alátámasztására talán elég, ha azt a tényét hozom fel, hogy *nem eszték bele sem a materialista, sem a spirituálisztika filozófusokba, hanem dualista álláspontot fogadtak el*. Nemcsak az anyag, és nemcsak a szellem, hanem a kettő együttes működése a lényeg, sőt én saját zavarral utrakvistának nevezem módszerüket.

3. — Nem áll meg az a vád, amelyet különben olyan sokat hangoztatnak, hogy a pszichoanalízis az *öztönök felszabadítását*, a magassabbrendű szellemi funkciók súlyának és fontosságának lekicsinylését jelenti. Maga Freud is, miután bevezette az ösztönök területének kutatását, így esztendeje a *magasabb szellemi funkciók területén dolgozik*. Ettől függetlenül azonban a pszichoanalízis természetesen *feljött az ösztönöket*, mert csak így lehetősége az, hogy az ember megismerje, és ezen keresztül kontrollban tartsa a benne rejlő erőket. Nem lehet tehát erkölctelenséget ez a kutatás, hanem *gy ellenkezőleg, az erkölcsi, etikai, morális és logikai erők felszabadítását azok alól a terhek alól, amelyeket a kölönn meg nem ismert és így féltéken nem tartózkodó ösztönök munkája és féltéken ellen ereje jelenti*. Amíg az ösztönök nincs feltétele, tömördek fehér folt tartfajka az ember lélkének térképét, amelyeket csak így lehet eltüntetni.

4. — A pszichoanalízis *előbb vagy utóbb* — de inkább utóbb, mint előbb — *teret fog hódítani és diadalmaszkodni fog*.

5. — Nem csak a beteg ember lélkének tesz jót az analitikus kezelés, — különben melyik ember nem beteg kisebb vagy nagyobb mértékben? — hanem még a nagyon ritka *normális, egészséges lélek* is csak hasznót láthat belőle.

6. — No bígyjük például, hogy a *jellem kézen* magunkkal hozott, velünk született valamit. Vannak bizonyos adottságok, amelyek a most született emberben bennom vannak, ezek az adottságok és ösztönök azután természetesen a gyermekkor folyamán harcolt vívnak a külső világ benyomásával és eseményivel. Ennek a harcnak, ezeknek a benyomásoknak erősebbé az, amit jellemnek hívnak. Ez az eredmény azonban nem korrigálható. Nem állítom, hogy rendelkezre természetesen jellemet szülhet majd a pszichoanalízis, az azonban egészen bizonyos, hogy *hibától analitikus úton könnyen megszabadulhat majd az ember*. Ennek jelentősége oly nagy, hogy ebben a pillanatban végképp meg lehet, tény azonban, hogy a pszichoanalitikai jellemformálás belepet a lehetőségek kámpánj és itt van közvetlenül előttünk.

7. — A hely lábánál alkotonyó napstílusban vidáman csillag a város. Vajjon megérzik-e azt azok, akik-hoz szó! Csák Endre



Dr. Ferenczi Sándor

- Beköszöntő
- az F.S.E. alapító dokumentuma
- Válogatás eddig megjelent Freud-Ferenczi levelekből
- Válogatás a CHEIRON-konferencia magyar vonatkozású anyagaiból
- Beszámoló az I.A.H.P. bécsi konferenciájáról
- Összefoglaló áttekintés a pszichoanalízis magyarországi történetének kutatásáról, irodalmáról
- Fromm és Ferenczi (a tübingeni Fromm-archívumban talált anyagok alapján)
- Pszichoanalízis és társadalomkritika ma (Ujabb német és svájci kiadványok alapján)
- Hírek, rövid közlemények, várható tudományos rendezvények

2. szám:

PSZICHOANALÍZIS ÉS TÁRSADALOM (a májusi konferencia anyaga)

3. szám:

AZ ISMERETLEN FREUD (Freud halálának ötvenedik évfordulója alkalmából)

- Freud magyar kapcsolata (Ferenczi, Freund, Ignóty, Lévy stb. levelezések, visszaemlékezések tükreben)
- Újabb adatok a pszichoanalízis előtörténetéről és Freud korai működéséről (Masson, Swales stb.)
- A Freud család emigrációja 1938-ban (Löwenthal)
- Freud és a zsidóság

4. szám:

HERMANN IMRE (Az őszi konferencia anyaga)

5. szám:

HOLOCAUST

- Gyömrői: Egy fiatal koncentrációs táborigazgató pszichoanalízise
- Kulcsár István: A maradék zsidóság lelki keresztmetszete (1947)
- Újabb magyar szerzők idevonatkozó írásai: Virág T., Szilágyi Julia és mások, Mészáros J., Erős F.
- J. Kestenberg egy tanulmánya
- Áttekintés a nemzetközi szakirodalomról

6. szám:

PSZICHOANALÍZIS ÉS IRODALOM (a pécsi konferencia anyaga)

További tematikus azámok:

A PSZICHOANALÍZIS ÉS A "DISSZIDENS" IRÁNYZATOK (Jung, Adler, Stekel Magyarországon); PSZICHOANALÍZIS ÉS POLITIKA (pszichológusok reflexiók forradalomról, sztálinizmusról, fasizmusról); A MODERN FILOZOFIA ÉS A PSZICHOANALÍZIS (Popper, Habermas, Ricoeur, Grünbaum); ISMERETLEN PSZICHOANALITIKUSOK KELET-EURÓPÁBAN (Oroszország/SZU, Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia); ROHEIM ÉS A MODERN ETNOLÓGIA; ÖKOLÓGIAI PROBLEMAK ÉS PSZICHOANALÍZIS; VALLÁS ÉS PSZICHOANALÍZIS – EGY "ILLÚZIÓ" JELENE.

A sorrend természetesen változtatható. Ha elvi megállapodás születik a lap megalapításáról, megkezdődhetnek a pénzügyi tárgyalások és a szerzők előzetes felkérése is megindulhat.

Erős Ferenc javaslata az első és a további számok tartalmára. 1989 nyara/ősze ?

Az első szám borító-mintája. Kispipa, 1990 márciusa.

THALASSA
Pszichoanalízis-Társadalom-Kultúra

90/1

Bevezető Bertalanffy István: Freud-pszichoanalízis-irodalom
Az első szám A Budapesti Állami Egyetem Ferenczi Sándor irodalomtörténeti és pszichológiai tanszékének előadásai
Társadalmi elgondolások Tóth István: Nemzeti identitás
Költészet Kocsis György: A biblikus gondolkodásról
Az első szám Egy szociológus gondolkodásáról
A létezés és mai problémái Primitív tárgyküldetés

CSERÉPFALVI KIADÁSA

THALASSA

A Ferenczi Sándor Egyesület kiadványa

Itt a Kispipában
megalapítottuk a Thalassa
Sándor Egyesület
megalapítását és
a Thalassa megjelent
az új 1990-es
váltóját. Mivel az
országunkban



Székács Judit karikatúráján balról jobbra: ??, Ambrus János, Mészáros Judit, Dobossy Mariann, Székács Judit, alul Erős Ferenc



Megemlékezés egy korszaknyitó könyv írójáról, Harmat Pálról

2020. november 11-én, 73 éves korában, Bécsben meghalt dr. Harmat Pál. 1947-ben született Budapesten, és 1979-ben hagyta el az országot feleségével.

Személyesen Klosterneuburgban ismertem meg négy évvel ezelőtt, amikor Erős Ferenc professzorom Bécsben tartózkodott, és együtt meglátogattuk, mivel Harmat Pál régóta súlyos Parkinson betegségben szenvedett. Csak felesége feltétel nélküli szeretetének és kitartó gondoskodásának köszönhetően tartott élete 15 évvel tovább. Ötven évig voltak házások, és mindkettőjüket megismerve láttam, milyen csodálatos ösbizalommal kapcsolódtak egymáshoz.

Erős Ferivel közösen terveztünk egy interjút, de mivel beszéde már nehezen volt érthető, én vállaltam, hogy többszöri látogatással összehozom, ami így is csak szösszenetek megismerésére adott alkalmat az életéből. Halála kapcsán szeretném ezt rá emlékezve megosztani.

Harmat Pál már külföldi tartózkodása alatt írta meg a pszichoanalízis első összefüggő művét, amit 1986-ban adtak ki először Svájcban magyarul: *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. A budapesti mélylélektani iskola története, 1908–1983.*¹

Előtte Magyarországon az Orvosi Egyetemen szerezte meg diplomáját, majd különböző kórházakban dolgozott, először tüdőgyógyász szakvizsgát szerzett, majd pszichiáter lett. Pszichiáterként a Béla király úton dolgozott, főleg alkoholistákkal.

Édesapja is orvos volt: gyakorló és fogorvos Sárbogárdon, aki Auschwitzot túlélte, azonban egy autóbalesetben korán meghalt (1950-ben). Harmat Pál pályaválasztását az anyja döntötte el, ő maga inkább újságíró szeretett volna lenni, de anyja tanácsára orvos lett.

Húszéves korától kezdett a pszichoanalízissel foglalkozni, először olvasmányain keresztül, a Széchényi Könyvtárban (ahol főleg Freudot és Ferenczit olvasott), majd személyes kapcsolatokon át. Az első fontos találkozása Mérei Ferenc volt, akihez egyéni órákra is hosszú ideig járt, és akitől különböző történeteket hallott. A másik meghatározó élménye Hermann Imre köre volt, ahol a pszichoanalízis hivatalos működésének felfüggesztése alatt is rendszeresen összejártak pszichoanalitikusokkal,

¹ Harmat Pál: *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. A budapesti mélylélektani iskola története, 1908–1983.* Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1986. Újabb kiadása: *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. A budapesti mélylélektani iskola története 1908–1993.* Bethlen Gábor Könyvkiadó, Sopron, 1994.

és előadásokat hallgattak. Hermannhoz járt analízisbe is. Amikor megírta a magyarországi pszichoanalízis történetét, Hermannal nézette át és javíttatta ki, de akkor még nem lehetett kiadni.

Ausztriában pszichiáterként helyezkedett el diplomája honosítása után, és hosszú évekig Mauer-Öhling bei Amstettenben dolgozott. Magyarországgal mindvégig tartotta a kapcsolatot, szoros levelezésben állt Buda Bélával és Erős Ferencsel, akik többször is meglátogatták Ausztriában. Harmat Pál és felesége sokaknak segített a szakmában az országot elhagyni, és az életüket máshol folytatni.

Írói vénája külföldön is virágzott, az *Irodalmi Újság* és az *Új Látóhatár* című nyugati magyar lapok rendszeres munkatársa volt, és számos tudományos közleménye jelent meg magyar és nyugati szakfolyóiratokban. Főbb témái voltak az orvosszociológia, az öngyilkosság, az alkoholizmus és a pszichoanalízis.

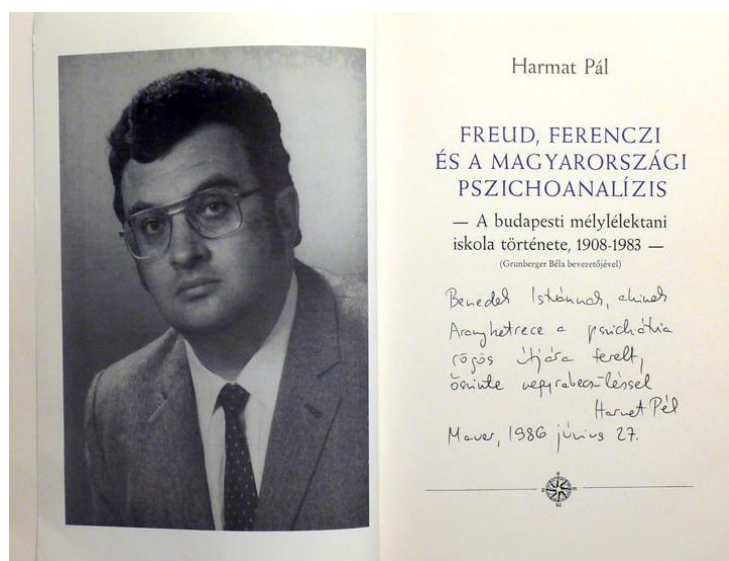
Személyes kapcsolata volt Benedek Istvánnal (nálá még itthon érdekes, színes intellektuális estéket látogattak), Szondi Lipót körével, Vekerdy Tamással, Balkányi Sárival (aki Londonba emigrált), Grünberger Bélával, akinek vendégszeretetét többször is élvezhették Párizsban, és előszót is írt a könyvéhez, valamint Antall József miniszterelnökkel is.

A rendszerváltás után intenzívebbek lettek magyarországi kapcsolatai. 2000-ben kiadták *Orvosok, betegek, bolondok* című könyvét², amelyben társadalom-orvostannal foglalkozva kritikai elemzés alá vette a magyar egészségügyet, és múltja feldolgozásának részeként szakított a marxista eszmékkel.

Harmat Pál írásaiban érződik az írói véna. Bár orvos lett és nem újságíró, bámulatosan bánt a szavakkal, és művészi bravúrossággal látta meg és írta le az összefüggéseket elemzéseiben.

Művei halhatatlanok, és ma is nagyon fontos alapoknak számítanak a pszichoanalízis történetében. Hálával tartozunk érte.

Martényi Erzsébet



² Harmat Pál: *Orvosok, betegek, bolondok*. Zé, Bethlen-könyvek, Sopron, 2000.



English Summaries

Thalassa / Imágó Budapest 30

With this issue we celebrate the 30th anniversary of *Thalassa / Imágó Budapest*.

ESSAYS

At the first section, we publish some comprehensive *reviews* of the history of the journal: a personal recollection by **Judit Székács** about the circumstances of founding the journal and the difficulty of writing its history, and two overviews by **Antal Bókay** and **Vera Békés** about some of the highlights and trends of the thirty years. **Ildikó Erdélyi**'s subjective, associative essay primarily evokes the figure of Ferenc Erős.

INTERVIEWS

We asked some *Thalassa / Imágó* readers about their relationship to and thoughts on the paper. *Interviews* with **Judit Mészáros**, **Klára Ajkay**, **Vera Békés**, **László Bokor**, **Márta Csabai**, **Kathleen Kelley-Lainé**, **Robert Kramer**, **Dóra Máriási**, **Katalin Pető**, **Csaba Pléh**, **Ágoston Schmelowszky** and **Benedek Várkonyi** are included.

WORKSHOP

Melinda Friedrich: “I am a teacher by the grace of the public.” Sándor Ferenczi in contemporary newspapers

Reading old newspapers of the 1920s and 1930s makes it possible for us to see Sándor Ferenczi with a different set of eyes: with those of the contemporary newspaper reader. Reading interviews with Ferenczi offers more than just an insight into Ferenczi's opinion on various social, cultural, and psychic phenomena from a psychoanalytic

angle. The interviews can also add to our knowledge about his personality. The article presents Ferenczi's image in interviews from various countries. Furthermore, it argues that the interviews should be regarded as part of Ferenczi's oeuvre.

Keywords: Ferenczi, daily press, interviews, image

ARCHIVES

Relating to Melinda Friedrich's article, three Ferenczi interviews from Budapest, Prague, and New York dailies are republished for the first time.

We also publish a special "archive" document relating to the anniversary: a typewritten note from 1989 by Ferenc Erős listing the plans for the content of the first issues of *Thalassa*, and an imprint of a 1990 spring editorial meeting with a caricature by Judit Székács.

OBITUARY

Erzsébet Martényi commemorates the recently deceased Hungarian psychiatrist Pál Harmat, who lived in Vienna since 1979 and was the author of a basic monograph on the history of Hungarian psychoanalysis.

* * *



E számunk szerzői

Ajkay Klára pszichoanalitikus, pszichodráma pszichoterapeuta. E-mail: ajkayklara@gmail.com

Békés Vera filozófus, tudománytörténész, ny. tudományos főmunkatárs, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet. E-mail: vebekes@gmail.com

Bokor László pszichiáter, pszichoanalitikus. E-mail: laszlo.bokor@mentalport.hu

Borgos Anna pszichológus, tudományos főmunkatárs, Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet. E-mail: borgosanna@gmail.com

Bókay Antal irodalomtörténész, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék és Elméleti Pszichoanalízis Doktori Program. E-mail: antal.bokay@gmail.com

Csabai Márta egyetemi tanár, tanszékvezető, Személyiség-, Klinikai és Egészségpszichológiai Tanszék, Szegedi Tudományegyetem. E-mail: marta.csabai@psy.u-szeged.hu

Erdélyi Ildikó pszichoanalitikus, pszichodráma pszichoterapeuta. E-mail: dr.erdelyi.ildiko@gmail.com

Friedrich Melinda tudományos munkatárs, Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet. E-mail: melinda.friedrich@gmail.com

Kathleen Kelley-Lainé pszichoanalitikus, Párizs. E-mail: kathleen.kelley49@gmail.com

Robert Kramer vendégoktató, Corvinus Egyetem. E-mail: robertkramer@gwu.edu

Martényi Erzsébet klinikai gyermekpszichológus, relaxációs és szimbólumterapeuta, coach, Bécs. E-mail: erzsebet.martenyi@gmail.com

Máriási Dóra tanácsadó szakpszichológus, Kontakt Pszichológiai Műhely. E-mail: mariasidora@gmail.com

Mészáros Judit pszichoanalitikus, a Ferenczi Sándor Egyesület elnöke. E-mail: judit@juditmeszaros.com

Pető Katalin pszichiáter, pszichoanalitikus. E-mail: petokati@gmail.com

Pléh Csaba pszichológus, nyelvész, vendégprofesszor, Közép-európai Egyetem Kognitív Tudományi Tanszék. E-mail: vispleh@ceu.edu

Schmelowszky Ágoston pszichoanalitikus, a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület elnöke. E-mail: schmelowszky@gmail.com

Székács-Weisz Judit pszichoanalitikus, London. E-mail: szekacsj@gmail.com

Várkonyi Benedek újságíró. E-mail: varkoben@gmail.com
